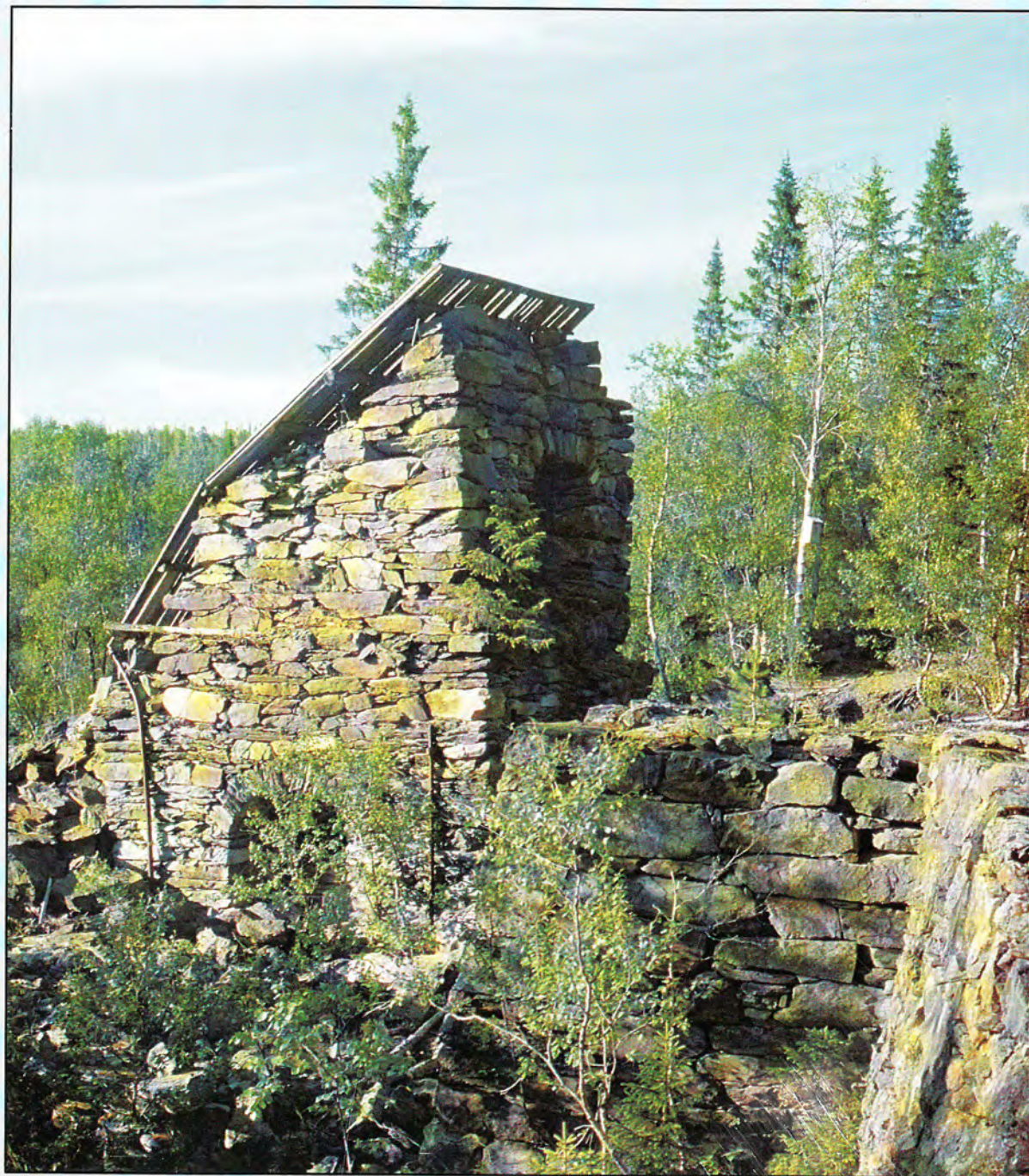

ISSN 0333-1083

Helgådalsnytt

20. årgang 1991

Utgitt av Helgådal i.l.

Pris: kr 60,-

Utgis av:

Helgadal idrettslag
7660 Vuku

Ansvarlige redaktører:

Lasse Johnson sen.
Brit Ness

Øvrige medlemmer:

Håvard Elnes
Arnt Kjesbu
Bjørn Inge Langdal
Joar Olav Nesse
Johannes Overmo
Reidar Prestmo

Tidligere utgitte årganger for salg:

1972 - utsolgt	1982 - kr. 35,-
1973 - kr. 10,-	1983 - kr. 40,-
1974 - kr. 10,-	1984 - kr. 40,-
1975 - kr. 10,-	1985 - kr. 40,-
1976 - utsolgt	1986 - kr. 40,-
1977 - utsolgt	1987 - kr. 50,-
1978 - utsolgt	1988 - kr. 50,-
1979 - utsolgt	1989 - kr. 50,-
1980 - kr. 25,-	1990 - kr. 50,-
1981 - kr. 35,-	

Utvalg av Helgådals-Nytt gjennom 10 år.

Utgitt av Verdal Historielag.

Interesserte bes ta kontakt med
Johannes Overmo
(Fokus Bank, Verdal)

Forord

Kjære trofaste leser av Helgådals-Nytt. Det lakker og lir mot jul igjen og dermed en ny utgave av bladet. Vi har kommet til det tyvende i rekken og således en jubileumsutgave. Den første utgaven såg dagens lys jula 1972 og kom vel den gang som julekvelden på "kjærringa" for mange lesere. Etter hvert er det blitt en vane, en selvfølge at bladet kommer ut hvert år, og vi hører ofte rosende omtale som f.eks. "ingen jul uten Helgådals-Nytt". Dette setter vi stor pris på og det gir oss et godt puff i baken slik at vi går på et nytt år i redaksjonen. Men i alle år har julekvelden kommet på oss like fort som på den berømte "kjærringa". Hvert år når vi nærmer oss november måned kommer vi i tidsnød, og det er alltid like hektisk og spennende i sluttfasen om vi klarer å få ut avisa i rett tid. Dette må vi selvfølgelig ta selvkritikk på. En av årsakene er vel at vi er for romslige når vi fastsetter innleveringsfrist for stoffet. Dette må vi ta konsekvensen av, og vi vil allerede her og nå oppfordre bidragsyterne til å sette opp disposisjon for neste års artikler så snart som mulig.

Som nevnt ovenfor er vi svært mottakelig for rosende ord og omtale, men vi tar det så absolutt ikke bare på vår egen kappe. Vi har så uendelig mange vi skylder stor takk for god hjelp på mange områder. Uten dere hadde bladet blitt både magert og uinteressant. Takk skal dere ha! Også i år vil dere få stifte bekjentskap med en håndfull nye forfattere, noe som vi tror er til like stor glede for dere som for oss.

Allerede i 1990-utgaven lanserte vi årets hovedartikkel: "Malså gruver - slitets saga". Dette er et veldig stort og omspennende emne som krever nitidig arbeid og nøyaktighet. Vi har derfor valgt å avsette så og si ubegrenset spalteplass for denne historien, og mange bidragsytere både i og utenfor redaksjonskomiteen er involvert her. Historien omtaler selve gruvedrifta til en viss grad, men sier mye mer om folk og personer som levde og arbeidet der, om deres hverdag på godt og ondt, samt en del opplysninger om etterslekten til noen av arbeiderne.

Ellers i bladet finnes massevis av små og større artikler fra dagliglivet i eldre tider, samt småhistorier og dikt, og selvsagt billedstoff.

Vi takker våre lesere, våre bidragsytere og alle øvrige medarbeidere for uvurderlig hjelp og støtte gjennom tyve år og ønsker alle

God jul og godt Helgådals-Nyttår!

Hilsen Redaksjonskomiteen.

Forsidebilde: Smelteovnen i Malså gruver. (Foto: Håvard Elnes)

Innhold:

Hovedartikkel: Malså gruver 3-39

Forfattere: Johs. Overmo, Bjørn Inge
Langdal, Joar Olav Nesse,mo,
Atle Grimstad, Johan Aasan jr.
Håvard Elnes, Gustava Lein

Da verdalingene søkte om jernbane til Vuku/Ullvilla

Av Arne Gunnar Bakken..... 40

Losje "Fjeld"

Av Anders Bendiksen..... 42

Min album

Solveig Evjen 44

Da n' Kal kom

Av Anders Bendiksen 46

Livet på en fjellgård

Av Helga Risan 48

Fløyterliv

Av Sverre Espolin Johnson 51

Minne om far

Av Arvid Pedersen 53

Ørvilldal'n som skolestugge

Av Bjørn Ivar Gomo 56

Gjeter på Bynavollen

Av Magne Selnes..... 67

Fugleåret 1991

Av Arnstein Indahl..... 70

Heim fra fisketur

Av Reidar Prestmo 74

Barndomsminner fra Tronsmosetra

Av Esther Rotmo 75

Min hobby

Av Brit Ness 77

Sørsamisk kultur- minne registrering

Av Paul Jåma 78

Den dagen glømmer eg aldri

Av Olga Kulsli 79

Fiske til vinterforråd

Av Lasse Johnson 82

Vårbeitefiske i Ratvika

Av Lasse Johnson 84

Litt om skogslivet i Vera

Av Reidar Prestmo 86

Formannen har ordet

Kjære trofaste lesere av
Helgådals-Nytt. Dere får nå
lese den 20. årgang av bla-
det. På Helgadal idrettslags
halvårsmøte i 1972 ble det
vedtatt å lage en klubbavis,
og en redaksjonskomite på
fire personer ble nedsatt.
Jeg vil nevne disse fire per-
sonene. Lasse Johnson,
Håvard Elnes, Arnt Kjesbu
og Johannes Overmo. Det
må ha vært et interessant
arbeid gjennom disse 20
åra, å skrive og samle stoff
til dette bladet, da alle fire
fremdeles er med i redak-
sjonskomiteen.

Undertegnede har spurt
seg selv mange ganger om
Helgådals-Nytt er det riktige
navnet på bladet, for det
er nå for det meste gammelt
det som det blir skrevet om.
Jeg mener at bladet fullt ut
fortjener sitt navn. De
sportslige innslagene er det
blitt mindre av de senere
åra, men bladet har ikke
tapt sin verdi for det. Den
historie og de fortellinger
som blir ført i pennen i bla-
det, er nytt for meg, og det
tror jeg de er for de fleste.
Det er slike ting en må ta
vare på for neste genera-
sjon.

Undertegnede ble valgt
som leder for Helgadal IL
på et ekstraordinært årsmø-
te den 12. januar 1991.
Etter 20 år utenfor lagets
grenser, var det med spen-
ning og utfordring jeg tok
på meg jobben. Men stort
sett har det gått bra, med
mange dyktige medhjelpere
ved min side, må en vel si at
laget har fungert det siste
året også. På det sportslige
plan har vel ikke året vært
av de helt store bortsett fra
Ole Petter Storstad's fine

skisesong. 2. plass i NM for
junior i Meråker er nok den
beste prestasjon en idretts-
utøver fra Helgadal IL noen
gang har gjort. Gløden og
entusiasmen innen laget er
nok ikke den samme nå som
den var for en del år siden.
Det får vel samfunnet i sin
helhet ta på seg skylda for. I
skrivende stund har jeg
bestemt meg for å ta ett år
til som leder for idrettslaget
og jeg håper det året også
kommer til å gå bra for
laget.

Jeg vil takke redaksjonsko-
miteen i Helgådals-Nytt for
det utmerkede arbeid dere
legger ned for Helgadal IL
gjennom deres arbeid med
bladet. Det er et seksstifra
beløp dere har skaffet laget
i løpet av disse 20 åra, og
samtidig gjort Helgådalen
kjent langt ut over bygdas
grenser. TUSEN TAKK.
Til slutt vil jeg takke alle
som har støttet opp om vårt
arbeid i 1991, jeg håper
også at dere er villige til å
ta et tak neste år.

Bjarne Haugan

Vi savner et smil

*Vi savner et smil som vi alle ble glad i.
Vi mistet vår kjære kong Olav i år.
Vi så han på TV hver 17.mai,
han hilste til oss, han var kongen vår.
Vi så han på ski, og vi så han i båten,
i tindrende sol eller uvær og storm.
Han mestret hver situasjon når han så den,
i slitt anorakk eller festuniform.
Han smilte til alle, og de ble hans venner,
for smilet var ekte, og blikket var fast.
Han trykket små ivrige barnehender
som ærbødig gav han sin blomsterkvast.
Og aldri du så vel en konge som han
så inderlig knyttet til folk og til land.
Han var den kongen som ingen glemte.
Vi ærer hans minne, kong Olav den femte.*

Randi Schjølberg

Gruvedrift i Helgådalsområdet

av Johannes Overmo

I årets Helgådals-Nytt skal vi gjennom flere artikler ta for oss historien om gruvedrift i Helgådalsdalføret med hovedvekt på de største forekomstene, i Malsådalen, Åkervoldgruva og Skjækerdalen.

I 1975-utgaven hadde vi en artikkel om gruvedrifta i Malsådalen. Siden den gang har mye vann runnet i havet, og gjennom årene har det tilflytt oss en god del flere opplysninger som gjør at vi mener det er riktig å ta temaet opp enda en gang.

På minussiden har vi at de aller fleste som var med og arbeidet i gruvene nå er borte. Så når det gjelder tradisjonsstoff, vil vi henvise til Helgådals-Nytt's 1975-utgave.

På plussiden kan nevnes at tilgangen på skriftlig kildestoff er blitt langt bedre i Verdalen i dag enn for 16 år siden. Og når det gjelder gruvedrift i Verdalsdalføret laget Atle Grimstad en meget grundig særoppgave i 1980. Denne har vi fått lov til å benytte som bakgrunnsmateriale. Et lydbåndintervju

For oversiktens skyld skal vi her begynne med en kort oversikt over gruvedrifta i kronologisk orden.

- 1865** Den første prøvedrifta startes opp i Malsådalen av folk som kom fra Ytterøy-gruvene. To selskap startet opp samtidig: Malsaa Grubecompani og Malsaa Minecompani. De hadde mutinger (rettigheter) på prøvetaking fra Åkervoldgruva i sørvest til Fiskløsningen i nordøst. Etter 2-3 år gikk intensiteten ned.
- 1875** Ny engelsk kapital, The Norwegian Mining & Smelting Operations Limited a/s i London, tar over. Drifta trappes opp. To smeltehytter bygges. Vi tar med selskapets årsrapport for 1875:

- 1 Anleggets navn : Malsaa
2 Slags : Kobber
3 Herred : Værdalen, NTrondhjems Amt

Grimstad hadde med John Skavdal, som var snekker der inne, er gjengitt i sin helhet.

Et lydbåndintervju med Andreas Bakken, som var stiger i Malså fra 1917 til driftsnedleggelse i 1919, har dannet grunnlaget for noen delartikler i årets utgave av Helgådals-Nytt.

Det mest interessante er sikkert den kontakten vi har hatt med en av etterkommerne etter engelskmannen Richards, som var sjef ved Malså fra 1874 til 1880. Tegningen fra møtet med den store brunbjørnen i Hervola i september 1876 er en riktig godbit.

Fra Verdalen kommunes arkiv har vi fått en god del kopier, og også fra privatfolk har vi fått kopiert ting som kan være verdifull å ta vare på.

Også billedarkivet inneholder i dag adskillig flere bilder fra gruvedrifta enn det gjorde i 1975.

Vi håper derfor påfølgende sider vil by våre lesere interessant stoff.

- 4 Eierens navn : The Norwegian Mining & Smelting Operations Limited
5 Eierens Hjemsted : London
6 År for opprettelse : 1875
7 Antall : Bestyrer: 1
Bogholder: 1
Opsynsmænd: 2
8 Totalt antall sysselsatte : 55
Faste arbeidere : 35 Mandkjøn
2 Kvinder
3 Mandkjøn u 15 år
Andre arbeidere : 15
I alt 30 i Grubene - 25 i dagen.

- 9 Antal
Arbeidsdage : 300
- 10 Art og antal
Værksind-
retninger : Hestekjørsel og Vandhjul 8 HK.
- 11 Andmærkninger: 15 løsarbeidere beskjeftiget med
Bygninger, Veiarbeide, Tømmer-
hugst osv.

Vi kan her ta med noen navn. Bestyreren het C.J. Richards og var fra Cornwall, England, født i 1827. Han hadde med sin kone og to sønner. De to Opsynsmænd (Stigere) var O. Svorkmo fra Orkdal og Ola Røsten senior fra Follidal.

Når vi ser på antall arbeidere stemmer dette bra med folketellingen for 1875 som er gjengitt i en annen artikkel.

Noen drift av betydning varte bare fra 1875 til 1877, senere ble det trappet kraftig ned. Fra 1880 til 1884 var det bare stiger Svorkmo og en hjelpesmann som tok ut månedlige prøver for at firmaet skulle beholde rettighetene.

I 1875 begynte prøvetaking av nikkelmalm ved Dyrhaugen i Skjækerdalen. Private investorer sto bak prøvene i begynnelsen, med Rasmus Slipern som den sentrale pådriver. De var organisert som et partisipantselskap.

- 1881** Smeltehytte bygges ved Skjækerfossen, først en og senere en til. Malmen ble kjørt med hest fra verket ved Dyråa til Skjækerfossen der den ble smeltet. Videre ble det nye produkt kjørt videre med hest til utskipningshavn ved Skånes med returlast av koks. (Fra Malså foregikk skipningen på Trones i 1870-årene.) Hestetransporten medførte en fin ekstrainntekt for folk i bygda, noe vi skal komme tilbake til i en egen artikkel. Drifta ved Skjækerdalens Nikkel verk foregikk til 1891.

Oversiktsbilde fra Malså gruver. Villaen ned til høyre, laboratoriet øverst. Smia til venstre og stallen bak villaen.

- 1892** Åkervoldgruva renskes opp og drift settes i gang 4. berg måned. Foreløpig slutt 18. juli 1894. Drift tas opp igjen først i mars 1897, og varer da til 30. november 1898. Malmkjøring foregår ned til fjorden i 1899 og 1900. Det er nå Røros Kobberverk som står bak med finansiering.
- 1904** Ny prøvedrift settes igang i Åkervoldgruva og Storstad skjerpene. Nye kapitalinteresser, denne gang norske. (Thv. Røstad fra Moss.)
- 1907** Ei ny Åkervoldgruve brytes i tidsrommet medio april til 1. juli.
- 1910** Nikkelverket forsøkes igjen. Stigere heter Olsen. Første prøve sendt i mai. I november kjøper P. Ørtugen dynamitt, kull etc. fra Trones til gruvene, deretter utstyr fra Malså og for kjøring av en komfyr, Pap. Taug mm til gruvene. I september får Karl Grindberg oppgjør for vinduer og glass. 6.12. sendes så to nye prøver.
- 1915** I Malså overtar Sulitjelma prøvedrifta etter at direktør Holmsen og ingeniør Hornemann har vært på befarig. Det sies at Sulis investerte en million kroner i prosjektet. Prøvedrifta trappes vesentlig opp. Nye hus opp føres av Karl Grindberg med snekkere. Sjef for drifta er Arne Bugge. Andreas Bakken kommer som stiger på nyåret 1917. Det er fra denne perioden vi har kilder og de fleste opplysninger for øvrig om gruvedrifta i Malså dalen. Og denne driftsperioden vil bli viet størst spalteplass i årets Helgådals-Nytt.
- 1918** Drifta legges ned, den ble ikke funnet å være lønnsom, hovedsakelig på grunn av lang avstand til sjøen.

Familien Richards

av Bjørn Inge Langdal

Den første aktive driftsperioden i Malså Gruver var fra 1874 til 1880. Gruvesjefen i denne perioden var engelsk og het Charles James Richards.

Charles James Richards 46 år gammel. Bildet er tatt i Trondheim sommeren 1873.

Vårt utgangspunkt for å skrive noe om han var nokså spinkelt. Stort sett fantes ingen annen informasjon enn det som folketellingen fra 1875 kunne si oss. Det vil si navn og alder på noen av familiemedlemmene.

Bakgrunnen for hvordan alt stoffet om gruvesjef Richards har kommet til Helgådals-Nytt, er såpass fantastisk at den fortjener en liten omtale før vi går videre. I 1988 var det et kurs for flygeledere i England. På dette kurset deltok nordmannen Stig Nikolaisen fra Stavanger. Han kom her i kontakt med en engelskmann som het Chris Lewis. Lewis kunne fortelle at hans bestemor var født i Norge mens hennes far hadde jobbet i en gruve her. Det var ellers svært lite Lewis visste om sin bestemor. Han visste ikke hvor i landet hun var født og det eneste sporet som fantes var en tegning i en gammel familiebok. Tegningen

viser et fjell, en bjørn, to mennesker og en tekst. Teksten har følgende ordlyd:

Malsaa Mines, Værdalen Norway, 26 Sept. 1876. Jas Thos + me on Hærvola Mountain. Saw + were close to a large brown Bear.

C. J. Richards

Stig Nikolaisen fikk undersøkt navnene hos Bergvesnet og det kom fram at det måtte være Malså Gruver. Mer informasjon kunne ikke Bergvesnet gi om familien Richards. Deretter ringte Nikolaisen til kirken i Verdal for å finne eventuelle data i kirkebøkene. Her ble han naturlig nok henvist til Reidar Prestmo. Dermed har saken via mange omveier havnet hos Helgådals-Nytt. Søking etter Richardsfamilien i kirkebøkene for Verdal ga imidlertid ingen resultater. Tilbakemeldingen til Nikolaisen og Lewis ble derfor nokså negativ. Det eneste som kunne fastslås med sikkerhet var at

oldefaren til Chris Lewis hadde vært gruvesjef i Malså Gruver. Her kunne historien lett ha tatt slutt, men vårt arbeid med denne artikkelserien gjorde at vi ville prøve å finne ut litt mer om den engelske familien. Vi hadde fått en anledning som vi ikke ville la gå fra oss. Vi sendte derfor brev til Stig Nikolaisen for å få adressen til Chris Lewis. Svaret lot vente på seg, men etter en lengre pause kom det en telefon fra Nikolaisen. Han hadde flyttet til Kirkenes og brevet fra oss hadde feil adresse. Vi fikk nå adressen til Lewis og kunne sende et brev til England. Han ville mer enn gjerne hjelpe oss med stoff om familien og hans bidrag danner hovedgrunnlaget for omtalen av familien Richards.

Charles James Richards før han kom til Norge

Gruvesjefen hadde det tekniske og administrative ansvaret for gruvedriften. Utenlandske eierinteresser var

Etterkommere av Charles James Richards.

Bildet viser vår kilde Chris Lewis sammen med familien sin.

Fra høyre: Chris Lewis, hans kone Susan, hans mor Rebecca Eliza Lewis, sønnen James C. Lewis, dattera Catherine A. Lewis og den yngste sønnen Julian R. Lewis. Rebecca Eliza Lewis er det eneste nålevende barnebarn til gruvesjef Charles James Richards. Hun er nå 89 år gammel.

vanlig i norske gruver på denne tiden og dermed var det naturlig at mange av lederne var utenlandske. Slik var det også i Malsådalen. Charles James Richards var født i 1827 i en landsby som heter Gwinear. Landsbyen ligger i Cornwall i den sørvestre delen av England.

Han var den eldste i en søskenflokk som telte 10 barn. Kona som var med han til Malsådalen het Eliza Ann Harvey da de giftet seg. Dette var hans andre ekteskap ettersom hans første kone var død. Ekteskapsattesten deres gir oss følgende opplysninger:

Ekteskap inngitt 1. april 1861 i Wesleyan Kapell i St. Austell (Metodistkirke).

Charles James Richards

Sivilstand : Enkemann
Yrke : Ingeniør
Bosted : St. Austell
Farens navn : James Richards
Farens yrke : Gruvearbeider

Eliza Ann Harvey

Sivilstand : Pike
Yrke : Bor hjemme
Bosted : Illogan
Farens navn : Thomas Harvey
Farens yrke : Gruvearbeider

Vi ser her at Charles James Richards hadde en høyere utdanning. Parets fedre jobbet begge i gruveindustrien som vanlige arbeidere. Som en kuriositet kan nevnes at ekteskap i England på denne tiden vanligvis ble inngått på hjemstedet til bruden. Her ser vi at denne regelen er fraveket, uten at det bør ilegges noen spesiell betydning.

De to fikk tre barn som levde opp. De to eldste var født i England og den yngste altså født i Norge (bestemor til Chris Lewis). De tre barna var:

Charles E. Richards
født 1862 i Cornwall
James Thomas Richards
født 1866 i Cornwall
Rebecca Eliza Richards
født 1876 i Norge

I tillegg mistet de to gutter som babyer. Dette blir også omtalt i neste avsnitt.

Richards kommer til Norge

Det er ikke mulig å tidfeste ankomsten til Norge helt nøyaktig, men det er tegn som tyder på at familien var

andre steder før de kom til Malsådalen. I følge Chris Lewis hadde Charles og Eliza Ann to gutter som døde i ung alder. Begge disse guttene var født etter 1867. Det har ikke blitt undersøkt i kirkebøker i England for å finne disse barna der. Mest sannsynlig hendte dette før de flyttet til Norge. Det første sporet som finnes i Norge er en håndskrevet setning i en barnebok som sønnen James Thomas fikk av sin far. Her står det skrevet:

Jas Thos Richards, Orkedalen Norway 1872.

A present from his father C.J.R.

Jas Thos er forkortelse for James Thomas. Stedsangivelsen er ikke vanskelig å lese og det er nærliggende å anta at familien har bodd i Orkdalen i 1872. Da er det fristende å foreslå at Richards har hatt jobb i forbindelse med gruveaktiviteten på Løkken. Dette har vi imidlertid ikke noen bekrefteelse på.

Den aktive driftsperioden startet i

1874 og det er sannsynlig at Richards kom til Malsådalen da. Det siste året Charles James Richards finnes i ligningsprotokollen for Verdal er 1880. Dette stemmer godt overens med opplysningene fra familien i England som hevder at familien kom tilbake i 1881/1882. Vi har gjort undersøkelser i kirkebøkene for å finne Rebecca Eliza Richards i dåpsregisteret fra 1876. Det har dessverre ikke lyktes oss å finne noen fortegnelser. Både kirkebøker i Verdal og i Trondheim er undersøkt. En mulig forklaring på denne uteblivelsen kan være at familien var metodister. Den første metodistmenigheten i Trondheim ble etablert høsten 1881 og de kunne derfor ikke ha døpt barnet i sin egen menighet her i Trøndelag. Da er det mulig at det ikke har blitt foretatt noen dåp i det hele tatt mens familien var i Norge. I 1875 ble det foretatt en folketelling og her finner vi i hvert fall familien Richards i Malsådalen:

Foran: Foreldrene Eliza Ann og Charles James Richards.
Bak: Barna Charles E., James Thomas og Rebecca Eliza.
Bildet er tatt rundt 1890 i England.

1. C. J. Richards født 1827 i Cornwall, England. Protestant.
2. E. A. Richards født 1835 i Cornwall, England. Protestant.
3. C. E. Richards født 1862 i Cornwall, England. Protestant.
4. J. T. Richards født 1866 i Cornwall, England. Protestant.
5. Haldo Olsen født 1851 i Norge. Tjener.
6. Bereth Olsdatter født 1837 i Norge. Tjener.

Familien bodde i en egen bestyrerbolig og de hadde som vi ser to tjenere.

Livet i Malsådalen

Det er nok ingen tvil om at familien Richards levde under mye bedre forhold enn de øvrige arbeiderne. De bodde i en egen bestyrerbolig og hadde to norske tjenere til å hjelpe seg. Lønningen var sikkert også mye bedre enn hva tilfellet var for arbeiderne. Til tross for en lokal luksus må det ha vært mange ulemper med å bo så langt fra sivilisasjonen i et rendyrket gruvesamfunn. Det var helt sikkert ikke omgivelser som den engelske

familien var vant med fra hjemlandet. Tilværelsen i Malsådalen får liv også i dag, 115 år senere, når vi får fortalt historier familien opplevde. Innledningsvis ble det nevnt en tegning som er bevart i en gammel familiebok i England. Boka var en salmebok som tilhørte Eliza Ann Richards. Tegningen og teksten er gjengitt på neste side.

Far og sønn har tydeligvis vært på tur oppe i Hærvola i 1876. Sønnen James Thomas var da ti år gammel og møtet med en bjørn må ha gjort et sterkt inntrykk. Snakkeboblen i tegningen sier "Oh let us go home father". På norsk blir dette "Å la oss gå hjem far". Det var nok akkurat det tiåringen sa da de møtte bamsen. At det var bjørn i området på den tida er vel kjent. Møtet med bjørnen gikk bra som det nesten bestandig gjør når mennesker og ville dyr møtes. Verre er det som kjent når menneskelige konflikter oppstår. Historien som barnebarnet Rebecca Eliza Lewis hadde hørt av sine forfedre er som følger:

"Charles James Richards måtte av en aller annen grunn reise fra familien sin i Malsådalen og være borte natta over. Kone og barn var dermed alene

hjemme (historien sier ingenting om tjenere). Om natta hørte de en eller flere personer som romsterte rundt huset deres og de ble svært redde. Imidlertid hadde Richards eller en av de nærmeste naboene en hund som skremte intrangerne fra å komme inn. Dermed forsvant de ukjente personene. Neste dag var det stort oppstyr fordi folkene i et hus lengre nede i bakken ble funnet drept og flere gjenstander var stjålet. Jeg husker ikke hvor mange personer som skulle ha blitt drept, men det var flere enn en."

Hvis historien er riktig, viser dette at gruvesamfunnet langt fra var uten problemer. Kirkebøkene fra denne tiden inneholder ikke noe som kan underbygge historien.

Tilbake til England

All informasjon tyder altså på at familien Richards kom tilbake til England omkring 1881/1882. De kom da tilbake til Cornwall. Bare ett år senere reiste familien til Brasil hvor Charles James Richards arbeidet i omtrent 6 år. Dattera var med foreldrene og det var sannsynligvis også den yngste sønnen. Også her var det

en eller annen form for gruveaktivitet han jobbet med. Den yrkesaktive karrieren hadde siste fase da han jobbet i Cornwall etter hjemkomsten fra Brasil. Han ble pensjonist i 1890-årene en gang og som pensjonister bodde ekteparet i Carn Brea. Charles James Richards døde sittende i en stol i 1906, 79 år gammel. Kona, Eliza Ann Richards, døde i 1918, 83 år gammel.

Rebecca Eliza Richards (1876-1934)

Rebecca Eliza Richards, gruvesjefens eneste datter. Bildet er sannsynligvis tatt like etter at familien kom tilbake fra Norge. Hun var da omtrent 5 år.

Familien Richards sitt liv i England har ikke noen direkte interesse for vår omtale av tiden i Malsådal. Vi synes imidlertid at det er litt artig å følge jentungen som vokste opp i Malsådal, også etter at familien kom tilbake til England. I tillegg er det interessant å vite noe om bakgrunnen til de personene som var aktører i gruvesamfunnet.

Bildet som er vist nedenfor er bryllupsbildet til Rebecca Eliza Richards, altså jenta som var født i Norge. Bildet er tatt i juni 1900 i Carn Brea Lane. Brudgommen het Christopher Harris Trezise. Til høyre for bruden står forhenværende gruvesjef Charles James Richards. Han var 73 år da bildet ble tatt. De øvrige familiemed-

lemmene har ingen direkte interesse for oss.

Bruden, Rebecca Eliza, var den eneste datter av Charles James og Eliza Ann. Familien i England vet at det var et svært nært forhold mellom mor og datter. Moren hadde mistet to guttebarn, og de to andre guttene var betraktelig eldre. Moren var faktisk 40 år da dattera ble født og faren, gruvesjefen, hele 48 år. Dette førte til at Eliza Ann Richards var svært redd for å "miste" dattera gjennom ekteskapet. Derfor kunne hun ikke utstå tanken på dette ekteskapet og hun er heller ikke med på bryllupsbildet ovenfor!. Alt dette til tross for at hun visst nok likte brudgommen. Han var også utdannet gruveingeniør og de to skulle bo bare to kilometer unna foreldrene hennes. Den tilkommende ektemannen hadde på forhånd tjent seg rik i Sør-Afrika på gruvearbeid, men han visste også å bruke pengene. Han pensjonerte seg da han var 34 år gammel. Han ble imidlertid hentet igjen av sin egen fortid ved at han hadde alvorlige lungeproblemer. Den samme lidelsen har drept gruvearbeidere verden over i flere hundre år. Han døde av dette så tidlig som i 1913. Da var pengene brukt opp og det ble hardt for enka som måtte klare seg på egen hånd. Hun døde i 1934, 58 år gammel, etter å ha slitt seg helt ut.

Bryllupsbildet viser et forhold som vi kan merke oss. Antrekket til festdeltagerne viser at de tilhører det øvre sosiale lag. Flosshatt og flotte damehatter hørte ikke hjemme i arbeiderklassen. Richards bodde i sine egne hus og hadde råd til antrekk som passet til ulike sosiale anledninger. De var ikke veldig rike, men de hadde lyktes i gruveindustrien og med hensyn på inntekt og utdanning var de

klart over gjennomsnittsnivå. Sett i forhold til den tiden de levde, bedrev de en utstrakt reisevirksomhet. Videre var lesing en vanlig aktivitet og mange av dem var musikalske. Sett i forhold til hva som var vanlig på kvinnefronten i England på den tiden, var familien Richards forut for sin tid. Fine unge damer skulle ikke arbeide, det var sosial prestisje å ikke gjøre noe som helst mens de ventet på å finne en passende ektemann. Jentene i Richardsfamilien derimot lærte seg håndverk og drev med forretninger, mens det vanlige var å være hjemme hos sine mødre.

Ved århundreskiftet var det svært fasjonabelt for fine damer å bruke eksklusive hatter. Damene konkurrerte om å ha de fineste hattene. Det å lage hatter var en edel kunst i seg selv og en betydelig industri. En person som var lærer for dem som skulle lære å lage hatter ble kalt en "milliner". Da Rebecca E. Richards giftet seg var hun sjef "milliner" på den største forretningen i Camborne. Dette var ingen ubetydelig aktivitet. Hennes dyktighet med nål og tråd kom godt med da hun ble enke med tre barn etter bare 13 års ekteskap. De tre barna var:

- Christopher Harris født 1901.
 - Rebecca Eliza Harris født 1902, senere gift Lewis.
 - Elizabeth Annie Harris født 1904.
- Christopher tjente masse penger på gruveaktivitet i Nigeria. Hans kone brukte imidlertid opp pengene og han døde av en tropisk sykdom på en tur i Nigeria.

Rebecca Eliza var utdannet lærer og giftet seg i 1939. Familien flyttet vekk fra bombingene i London til Spalding i 1941 og ble boende der.

Hun er mor til vår bidragsyter Chris Lewis og den eneste gjenlevende av barnebarna til Charles James Richards.

Elizabeth Annie skulle egentlig få finansiert utdanning av sine to eldre søsken, men hun forelsket seg i ung alder og flyttet til Australia.

Charles E. Richards

Charles utdannet seg, som sin far, til gruveingeniør. Han jobbet en kort tid i Kina, men mesteparten av tiden i India. Hans kone døde kort tid etter fødselen til deres eneste datter. Han var ute og reiste hele tiden og derfor ble dattera boende hos besteforeldrene. Dette gikk ikke særlig bra etter som hun ikke trivdes med de strenge reglene deres. Denne jenta giftet seg med en soldat som ble drept på østfronten under andre verdenskrig. Hun giftet seg ikke igjen og etterlot seg heller ingen barn. Hun døde i 1963.

James Thomas Richards

Også James Thomas Richards utdannet seg til gruveingeniør. Han bodde flere år i Brasil. Han hadde tre barn med sin kone. Flere av etterkommerne bor i Australia og på New Zealand.

Gruvesjefens eldste sønn, Charles E. Richards sammen med søstera Rebecca Eliza. Bildet er tatt omkring 1895 i England.

Gruvesjefens yngste sønn, James Thomas Richards sammen med søstera Rebecca Eliza. Bildet er tatt omkring 1887 i England, muligens like etter hjemkomsten fra Brasil.

Bilde fra Malså gruver

Foran laboratoriet.
Fra venstre: Einar Rygh, Magne Hafstad, Wilmann.

Litt om gruve- og bergmannen Rasmus Slipern og familien hans

av Joar Olav Nesse

Rasmus og Erika Slipern.

Rasmus Slipern ble født i Mosvik den 15/8 1838. Hans foreldre var Jakob Slipern og Elen Martha Rasmusdatter. Rasmus kjøpte Mikvold store 15/6 1860 for 9000 spesidaler. Han melder innflytting til Verdal 20/9 samme år sammen med jomfru Erika Justine Geitzler født i Statland, Fosnes den 24/3 1836. De gifter seg den 16/10 1860 i Verdal. I 1865 bor han på Mikvold store sammen med familien.

Rasmus var involvert i gruvedriften både i Malsådalen og Skjækerdalen. Om han hadde noen utdannelse innenfor dette yrket vet vi ikke, men han var meget interessert i gruvearbeid og viet hele livet til dette. Den 28/2 1866 støter man for første gang på navnet hans i forbindelse med mutingene i Malsådalen. Det var 14 svovelkisanvisninger anmeldt av Rasmus Slipern i august 1865. (Muting: vinne eller søke driftsrett til malmforekomster.)

Han hadde da et samarbeid med A. S. Backhe, et samarbeid som varte i mange år. Det er helt sikkert at han hadde god tro på gruvedriften i Verdal. Men hans planer var vel optimistiske. Resultatene ble heller magre.

Rasmus og Erika fikk ni barn sammen.

1. Jacob Andreas Slipern f. 1861
Jacob utv. 1886 til Spring Grove, Minnesota, USA
2. Halvdan Slipern f. 1863

- Halvdan utv. 1886 til La Crosse, Wisconsin, USA
3. Berglioth Slipern f. 1864
4. Ragnvald Slipern f. 1867
5. Helga Slipern f. 1868
Helga utv. 1887 til New York, USA
6. Erling Slipern f. 1870
Erling utv. 1888 til La Crosse, Wisconsin, USA
7. Reidulf Slipern f. 1872
Reidulf utv. 1890 til New York, USA
8. Toralf Slipern f. 1875 (Kvindher red prestegjeld)
Toralf utv. 1899 til Tacoma, Washington, USA
9. Anna Petrine Slipern f. 1878

Alle barna bortsett fra Toralf ble født på Mikvold på Verdalsøra. Toralf ble født i Kvinnherred prestegjeld i 1875. Da er Mikvold store bygset bort til Olaus Andersen, så hele familien er da sannsynligvis i Kvinnherred; et distrikt med mye gruve og bergverksdrift. Rasmus var muligens der for å få mer kunnskap om bergverksdrift. I 1877 er han tilbake i Verdal for da ble Mikvold søndre fraskilt Mikvold store ved skyldforretning av 28/7 og solgt til lensmann Wessel.

I 1884 selger han Mikvold store for 28000 kr. til Verdalsgodset, og flytter deretter til Skjækerfossen. Det var mer fordelaktig å bo der for han var

nærmere virksomheten i Skjækerdalen.

Seks av barna utvandret til USA. I en nekrolog fra Decorah-posten den 12/12 1946 nevnes Halvdan Slipern. Sitat: "Den kjente lege i Poulsbo, Washington, Dr. Halvdan Slipern, døde forleden. Han var født i Verdal i Trøndelag i 1863. Han kom som farmasøyt til Amerika og drev i noen år apotek i Tacoma, Washington. Senere solgte han forretningen og studerte til lege ved Minnesotauniversitetet. Etter at han virket som lege i Minneapolis en kort tid kom han i 1909 tilbake til Vestkysten og nedsatte seg som lege i Poulsbo, hvor han siden virket som lege. Han overleveres av hustru, to sønner og en datter." Det kan nevnes at Halvdan var på besøk i Helgådalen etter at han dro til USA.

Berglioth Slipern ble konfirmert i Trondheim i 1880 og gift der i 1889 med fabrikør Johannes Holmback født 1866 i Østersund. De flyttet til Østersund samme år. Senere bodde de i Stockholm. De har flere etterkommere i Sverige.

Anna Petrine Slipern fikk attest til Røros i 1893. Ifølge Tormod Skoknes ble hun gift med kommunekasserer, Wormdal i Orkdal. De bodde på Fannrem. Fotballspilleren Øystein Wormdal som spilte på Rosenborg skal visstnok nedstamme fra Anna Petrine.

Ragnvald Slipern var handelsbetjent på Steinkjer i 1891. Han flyttet senere

til Orkdal og bodde hos søsteren der. Etter at han flyttet dit var han ofte oppe i Helgådalen og var da fast gjest på Skokneset hos Olaus Skoknes.

Helga Slipern ble gift i Tønsberg med en skipskaptein. De hadde minst to barn da de var på besøk oppe ved Skjækerfossen minnes Tormod Skoknes.

Rasmus ble også sjef for nikkelgruvene (Verdal Nikkelverk) i Dyrhaugen i Skjækerdalen. Det var Anders Andersen Skjækermo som oppdaget malmen i Skjækerdalen, og han tok kontakt med Rasmus Slipern. Økonomisk sett sto det ikke særlig bra til med Rasmus, men han hadde de riktige forbindelsene og kontaktene. Han gjorde folk med kapital oppmerksom på mulighetene som bød seg i Skjækerdalen etter selv å ha sikret seg rettighetene. Den 19/11 1875 ble det skrevet kontrakt om utnyttelse av nikkelforekomstene. De som undertegnet var R. Slipern, A. S. Backhe, George L. Trealease, Benedict Jensen og H. Homan. De fire medeierne skulle skaffe kapital, og selv sikret han seg en fullstendig stilling ved verket. Slipern stod også som eier av 1/5 av verket, så han fikk en optimal kontrakt. Man trodde på dette tidspunktet at dette var en troverdig og lovende forekomst.

Rasmus var også involvert i driften av Åkervollgruvene som ligger ved Grensvolden i Malsådalen. I 1888 ble R. Slipern registrert som en av eierne av denne koppanvisningen. Den 30/10 1891 tilbyr eierne dette feltet til Røros Kobberverk, som tar over dette feltet på visse betingelser. Rasmus ble skuffet fordi han ikke fikk være sjef for prøvearbeidet. Han måtte arbeide under en overstiger fra Røros. Rasmus klaget over progresjonen i arbeidet, og truet med at han ville la andre selskap få rettighetene uten at dette førte fram til noe.

I 1900 bodde Rasmus, Erika og datteren Anna Petrine ved Skjækerfossen. Han oppgis å være besjeftiget med en del brynefabrikasjon. Steinbruddet var i Juldøla og innover høydene der, og det var Anton Selnes som arbeidet i bruddet. Slipern var mellommann, tok imot heinene og sendte dem videre til bearbeiding for det var bare råmateriale ennå. Heinene ble brutt ut av berget og formet, men ikke slipt. Det var Slipern som

Plata på grava til Rasmus Slipern.
Teksten er: Grubebestyrer Rasmus Slipern, f 15/8 1838, d 30/3 1916.

ordnet og formidlet sliping. Da Erika ble eldre og dårligere bodde hun hos datteren på Fannrem om vinteren. Rasmus bodde visst der en tid også, men han ble lei av å reise og fikk seg losji hos Ole og Selle Kulsli i Nordstuen. Om sommeren bodde han ved Skjækerfossen, også Erika var der om sommeren. De bodde da i det huset som Verdal Samvirkelag har filial i nå. Selvfølgelig er huset restaurert siden den gang.

Under prøvedrifta ca. 1915 i Skjækerdalen forteller Tormod Skoknes at R. Slipern skal ha drevet i motsatt retning av malmåra. Ryktene vil ha det til at det var gjort med hensikt, men hvorfor? Kanskje hadde han ikke samme interesse av det, eller kanskje var det et hendelig uhell, hvem vet?

Tormod Skoknes som husker Rasmus Slipern fra sin ungdom har gitt følgende karakteristikk av han: Han husker Rasmus som en mild og behagelig person, en enestående og god-

modig kar. Han var en stor "stakkal" litt krokrygget og framoverbøyd. Tormod hjalp han å sage ved, men han hadde ikke særlig greie på å fli saga. Det var et smil over ansiktet hans hele året. Det første han så på da han kom ut var himmelen både morgen og kveld. Han var god til å spå været ut fra det han så i naturen. Han var glad i grøt så de måtte koke grøt ofte. Kona derimot var en motsetning til sin mann. Hun var ikke et så skjønn-somt menneske som mannen sin. Hun var vrang og vriden, men hun kunne også være staut imot dem hun tok for seg.

Rasmus Slipern døde i 1916, og han er gravlagt på Vuku kirkegård ikke langt fra inngangen. Han beholdt interessen for bergverksdrift hele livet. Det sies at han dagen før han døde lå og stirret på noen steiner som han hadde funnet. Prøvene viste seg som så ofte å være verdiløse.

John Skavdal

MALSÅ OG JOHN SKAVDAL

av Atle Grimstad

kom, "for det var ikke godt å vite hvor lenge slike karer som han hang med".

Så tok fortellingen til. Jeg fikk nok med å notere, og Petter slapp heller ikke mye til. John tok tak i Malså i 1916 og fortalte i kronologisk rekkefølge hva han opplevde og gjorde der oppe. Jeg har senere

hatt mulighet gjennom andre kilder til å sjekke det meste av hva han berettet, og jeg må si at det var helt forbauende hvor rett og presist det meste var. Han greidde å plukke ut et år av sitt lange liv og fortelle nøyaktig om dette. Ved siden av en god hukommelse og fortellerglede, må litt av årsaken være at Malså og arbeidet der skilte seg ut som en meget bestemt jobb på en litt spesiell plass.

Jeg var og besøkte John Skavdal en gang til, 13. februar, for jeg tenkte som så første gangen at siden samtalen eller fortellingen ble så lang, var det kanskje best å starte på ny frisk en annen gang. Det kunne jeg også ha spart meg. Da jeg gjorde mine til å bryte opp, sa han: "Jaså, du vil ikke høre mer nå. Du er vel gått klar kanskje, og annet er ikke å vente, ikke eldre karen enn du er."

Og så litt av hva John Skavdal fortalte. Det blir en fortelling, for han fortalte stort sett i sammenheng.

Han begynte å arbeide oppe i Malså-dalen sommeren 1916. Han arbeidet som kombinert snekker og tømmermann hos Karl Grindberg i Leirådalen. Karl Grindberg hadde fått oppdraget med å sette opp det mest nødvendige av hus for undersøkelsesdrif-

ten som snart skulle ta til. På det tidspunktet sto ingen hus fra tidligere virksomhet, bare rester av hus og slagghauger minte om at det hadde vært arbeidd der oppe før.

Det første snekkerne gjorde, var å sette opp et sagverk. Det var på forhånd satt sammen nede i Leirådalen. Nå ble det tatt fra hverandre og satt opp ved bekken som kommer fra Fiskløysingen. I bekken ble det plassert en turbin som igjen drev saga. Egentlig var det første som ble satt opp, en kåk eller bordbu som snekkerlaget kunne bo i, men dette var ikke noe å regne på. Arbeidsstyrken som Karl Grindberg hadde oppe i Malså-dalen, var en 10-12 mann.

Etter at saga var satt opp, gikk de i gang med saging av tømmer. Dette, sa Skavdal, lå der da de kom, og han mente at det var skaffet til veie av Værdalsbruket. Senere ble tømmeret hogd i Statens skoger rundt Hærvola.

Karl Grindberg

Tida utover sommeren og høsten 1916 ble brukt til å sette opp bygninger av forskjellig slag. Først måtte tømmeret skjæres på saga, og stort sett ble alt bygningsmaterieell saget på stedet. Men snekkerverker som dører og vindu ble laget på snekkerverkstedet hos Karl Grindberg i Leirådalen. Det arbeidet tok Grindberg seg av selv, mens Marius Skrove og John Skavdal sto for arbeidet oppe i Malså.

Skavdal fortalte mer inngående om sagingen og de problemene de hadde der. Når det ble kaldt nok, frøs turbinen ute i bekken. Dette ble det slutt på da elektrisitet ble ført fram. Da fikk de låne en elektrisk motor. Den første var på 10 hk, men denne var for liten og gikk dessuten for fort. Da fikk de av ledelsen der oppe låne en motor på 50 hk. Denne høvde akkurat med sine 800 omdreininger, og var stor nok til samtidig å drive både sag og høvel, som de nå hadde fått oppover. Belastningen ble nå så stor at sikringen som var riktig i forhold til motoren holdt, men ledningen fram mot saghusbygget brant opp. Dette var likevel et enkelt problem.

Det første skikkelige bygget som ble reist, var sjefsboligen hvor driftssjefen, Arne Bugge, skulle bo. Dette var, forteller John Skavdal, etter den tids målestokk et staselig bygg, bygd i tømmer som ble høvlet på innsiden. "Villaen" som bygget ble kalt, var også utstyrt med peisstue. Her ble det vanskeligheter da peisen skulle mures. Først ble det prøvd med sand fra stedet, men da denne tørket, viste det seg at den ikke dugde. Støypen holdt ikke. Sand til muringa måtte fraktes opp fra Øra, og peisen mures på nytt. Nå ble den solid. (Den er der ennå og ligger veltet inne i murene).

"Villaen" ble ikke gjort ferdig i første omgang, verandaen ble stående igjen. Der skulle det nemlig være to "søyler" som skulle holde 45 cm i firkant. Furutømmer av slik dimensjon ble til slutt funnet i skogene ved Hærvola.

Etter "Villaen" kom turen til et verksted med smie. Her ble det satt en kompressor. Den ble først drevet av en bensinmotor, men senere av elektrisitet.

Så kom turen til en arbeidsbrakke hvor arbeiderne skulle bo. De begynte å komme oppover, og Skavdal mener at alt i alt, Grindbergs snekkere med-

regnet, kunne det være en 60-70 personer sysselsatt under perioden med undersøkelsesdrift. I arbeidsbrakka var det matrom, mannskapsrom, kjøkken og plass til kokkene i første etasje, og på nordsida ble det avdelt til kontorrom. Oppe i andre etasje var det også oppholdsrom for arbeiderne. Anlegget hadde egen elektriker, også han fikk et lite rom i arbeidsbrakka.

Etter arbeidsbrakka satte snekkerne opp et laboratorium. Det var et meget lite hus som ble bygd ved verkstedbrakka. Etter hvert kom det så mange arbeidere at det ble satt opp en oppholdsstue til for dem. Skavdal satte til og med opp et grisehus. For etter et såpass stort kosthold ble det alltid en del avfall, selv om de den gang, som han sa, var atskillig mer forsiktig med maten enn i dag. Grisen var han selv med og slaktet, og den kom godt med i kostholdet.

Arbeiderne hadde ellers ingenting med matlagingen å gjøre. Det var felles husholdning for snekkerne og de som arbeidet med selve driften. I brakka var det kokklag, iallfall to lag, med en kokke på den østre enden og to på den andre. Maten ble tatt opp i fellesskap, og for dette betalte de 1,60 - 1,70 kroner for dagen. Lønna for arbeidsskarene kunne ligge på en 7 - 8 kroner om dagen. De levde godt, had-

de både kjøtt og fisk, og flesk av egen gris. Ellers gikk det på kaffe, melk hadde de ikke. Petter Hepsø som tidligere hadde vært baker hos Grunnan, hjalp til med bakingen. En del var det likevel som foretrakk å ordne seg mat selv.

Det siste bygget de satte opp i Malså, var et stort lagerbygg, oppsatt i skråningen nedenfor arbeidsbrakka. Dette måtte være tenkt til lager for tungt utstyr, for i golvet ble det brukt to og en halv toms plank. Og tungt utstyr kom også oppover. Maskiner av forskjellig slag og elektriske motorer på opp til 50-60 hk kom opp. Det var en slik motor de til slutt fikk låne for å drive saga. Av utstyr ellers nevnte John Skavdal en stor knuser som ble plassert i lagerbygget, og hundrevis av sekker med en spesiell type stein som skulle brukes i knuseren. Disse steinene var gråbrune, runde og store som femører.

Veien opp til Malså var lang. Det var ikke uvanlig at selv de som var fra Verdalen, ble borte i 14 dager på arbeid. Da reiste de oppover søndagskvelden, og det vanlige var, iallfall for han selv, sier Skavdal, å bruke sykkel til Volden og så gå resten. Fritida og helgene ble brukt til å spille kort, brennevin var det heller ikke vanskelig å få tak i. På grunn av den

Snekkere i Malså-dalen.

Fra venstre: Marius Skrove, John Skavdal, Ingolf Skavdal.

lange veien var det heller sjelden at noen la turen til Verdalsøra, men det kunne forekomme. Til anlegget var det knyttet folk fra forskjellige steder. Foruten verdalingene nevner Skavdal ogndalinger og svensker. Det var et rent mannssamfunn, bare en to-tre kvinnelige kokker.

Forsyningene måtte komme oppover fra bygda. Skavdal sier at verket hadde to hester med kjørere. Hver dag gikk det turer fram mot bygda og fraktet nødvendige varer opp til Malså. Det kunne være rene forbruksvarer, eller utstyr til verket. For hester og kjørere ble det oppsatt stall med tilbygd oppholdsrom for kjørerne. I tillegg til verkets kjørere ble det leid hester og kjørere fra bygda, og da særlig fra Helgådalen.

Veien opp mot Malså var et kapittel for seg. Vinterveien var god, og tungt utstyr måtte helst fraktes opp da. Sommerveien var elendig. Fra Seter brukte de to timer i god marsjart over "myr og fjell" til Malså. Sommerveien var ikke kjørbart med vogn. Kløv ble ikke brukt, men "dråg" etter hesten. Kjørerne foretrakk å være i lag, det kunne hende at de kjørte seg ned.

Etter at arbeidet for snekkerne mer tok slutt oppe i Malså, var John Skavdal oppe ved Gruvstuberget som lå lenger øst. Der sto gamlehusa igjen etter tidligere arbeid. Disse ble nå reparert, og her bodde diamantborerne, men det var ingen drift der nå. Disse husa minte mest om en gammel setervoll. Diamantboringen vakte litt oppsikt. John Skavdal for sin del syntes det var forunderlig at de klarte å "bite" over kjernen akkurat på det stedet og i den lengde som var ønsket. Hvordan de greide det, hadde han ikke fått noen forklaring på. Han var forresten med og laget kassene som prøvene ble lagt i for å sendes videre.

John Skavdal fortalte også at telefon alt var ført fram da snekkerne kom opp som de første. Elektrisk kraft ble ført fram i ledning over Åkran til Vetringshallen, samtidig ble det også ført en stikkledning fram til Åkervollgruvene. Han fortalte litt om gruvene og særlig om ulykka oppe ved skråsynken oppe mot Fiskløysingen. Han selv og Marius Skrove var sendt dit for å sette opp et hus eller skur over heisen og utstyret forøvrig. En mann ble drept, og årsaken var, sa John

Skavdal, at ladningen i et av hulla var blitt stående igjen. Da det nye skiftet gikk ned og skulle fortsette boringen, glapp boret og gled inn i det gamle hullet. Dermed gikk ladningen av, og ulykken var skjedd.

Arbeidet med å få den skadde opp var vanskelig. John Skavdal fortalte at han var med ned og hentet den ille tilredde svensken opp. Svensken ble lagt på laboratoriet, og det ble satt ut vakt, for det skulle det være. Det ble ringt etter doktor. Han kom opp i halv-femtida neste morgen, ulykka skjedde godt og vel klokka seks kvelden før.

Det ble satt ned en undersøkelseskommisjon, og den mente at siden alle hørte tre salver som vanlig, så måtte to ladninger ha gått som de skulle, mens den tredje smellen måtte skyldes at bare tennpatronen var gått av. Det ble den gangen brukt lunte-tenning, så derfor kunne en skille skudda. Det ble som sagt opptatt for-

hør etter ulykken av folk som kom oppover. Driften sto derfor stille i synken ved Fiskløysingen en tre-fire døgn. Siden ble arbeidet her gjenopptatt.

Utpå ettersommeren 1917 flyttet John Skavdal og Marius Skrove til Åkervollen. Der skulle de sette opp ei lita brakke, nærmest et skur, og dette tok bare en ukes tid. Ellers sto det her igjen gamle hus fra tidligere drift.

Slutten på undersøkelsesdriften syntes John Skavdal kom plutselig. Noen egentlig grunn hadde han ikke hørt, annet enn at pengene som var avsatt til formålet, var oppbrukt.

Samtalen vår sluttet vel egentlig der. Men John Skavdal beklaget at jeg ikke var kommet før mens han var sprekere, da skulle han ha vært med meg og vist meg rundt. Dette erget han litt. Men slik det nå var, måtte han nøye seg med å fortelle. Det gjorde han på en slik måte at få kan gjøre ham det etter.

Bilder fra Malså gruver

Gruvearbeidere.

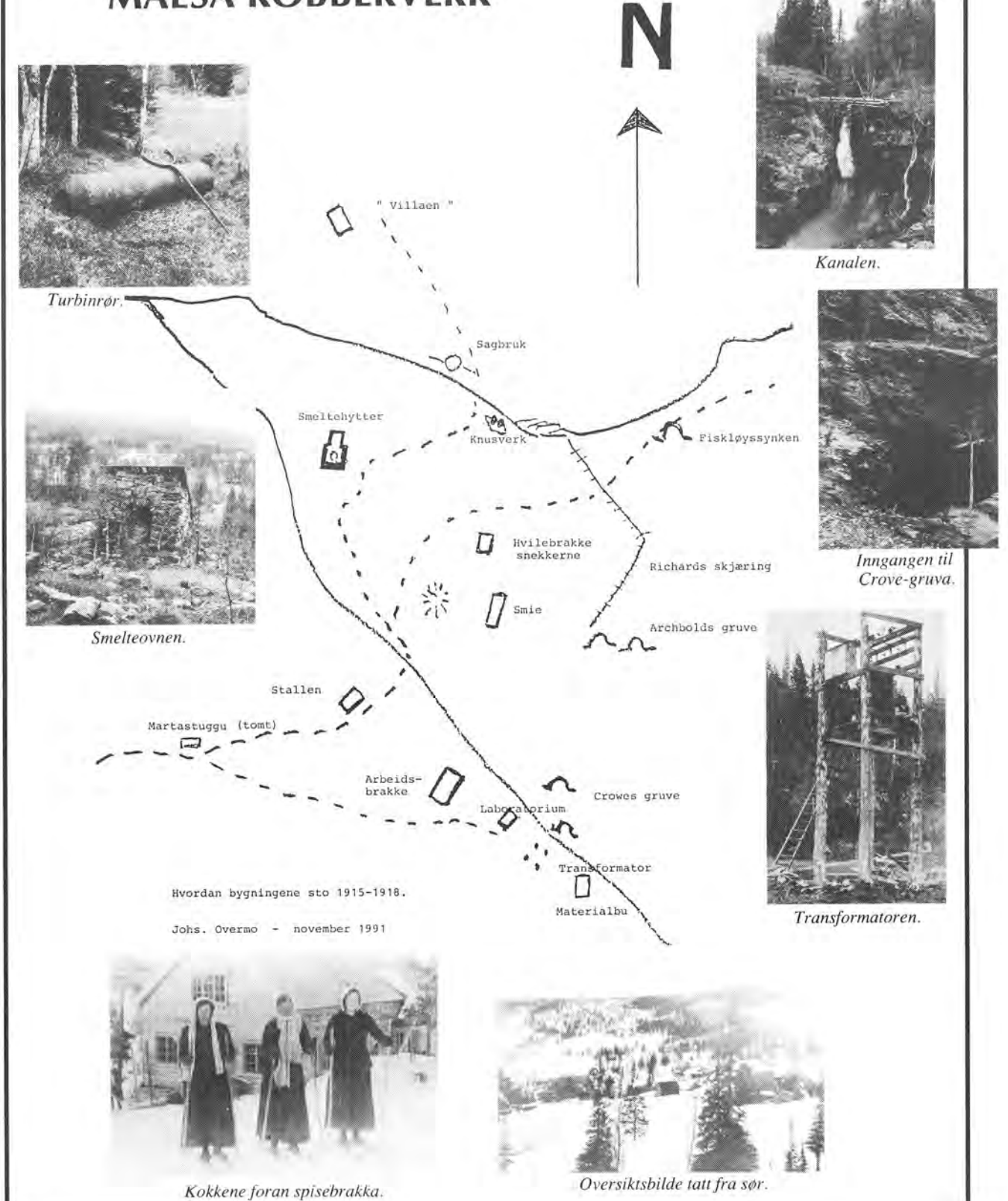
Fra venstre: Torvald Reitan, Ole Åkran, Olaf Framnes, Teodor Langdal, Oskar Selnes, Ole Kluku, Per Framnes, Johannes Ørtugen.

Arbeidere utenfor spisebrakka.

Fra venstre: Petter Hepsø, Marie Selin (fra Snåsa), Alf Pettersen, Ragnvald Rasmusen, Ole Sørli, Alf Bade.

MALSÅ KOBBERVERK

Oversiktskart med kommentarer

1. Gruvstuggutomta: Dette var ei stuggu som stod oppå berget ved Gruvstuggutjønna. Ragnhild Varslot fikk denne stuggu av John Grunnan etter at det brann i Volden. Gruvstuggu ble til bur i Volden.

2. Malså kobberverk.

3. Utsiktsstuggu: Det var en skogskoie som senere ble brukt under gruvarbeidet. Arnulf og Nils Leirset bodde der mens de hogg tømmer i Seterssletta og ved Gruvstugguberget. Denne stuggu kom til Volden etter at det brann der i 1922. De kjøpte denne stuggu. Det var den minste stuelåna i Volden. Atmed denne stuggu ligger Sagdalsinken, en loddrett gruve fra første driftsperiode, nå gjenfylt med stein.

Aunstuggu: Den ligger der Sagdalen kommer ned på myrene nedenfor bakken sørvest for utsikten. Der bodde karene fra Aune, derav navnet. Inger Falstad var kokke der, også Aunstuggu ble brukt som skogskoie.

4. Finnestuggu: Den ligger sør for Sagdalen, og rett sør for utsikten. Det var også et mitthus (sprengstoffhus) atmed denne stuggu. Navnet kommer av Finne, en person som var med og fikk igang gruvedrifta i Malså. Det var noen skjerp i området rundt der. Jacob T. Holet Einni og Johan August Petterson bodde der, og på et bord stod det skrevet med rød tømmerkrit: "Jacob T. Holet og August Petterson Berg lygarhoinn".

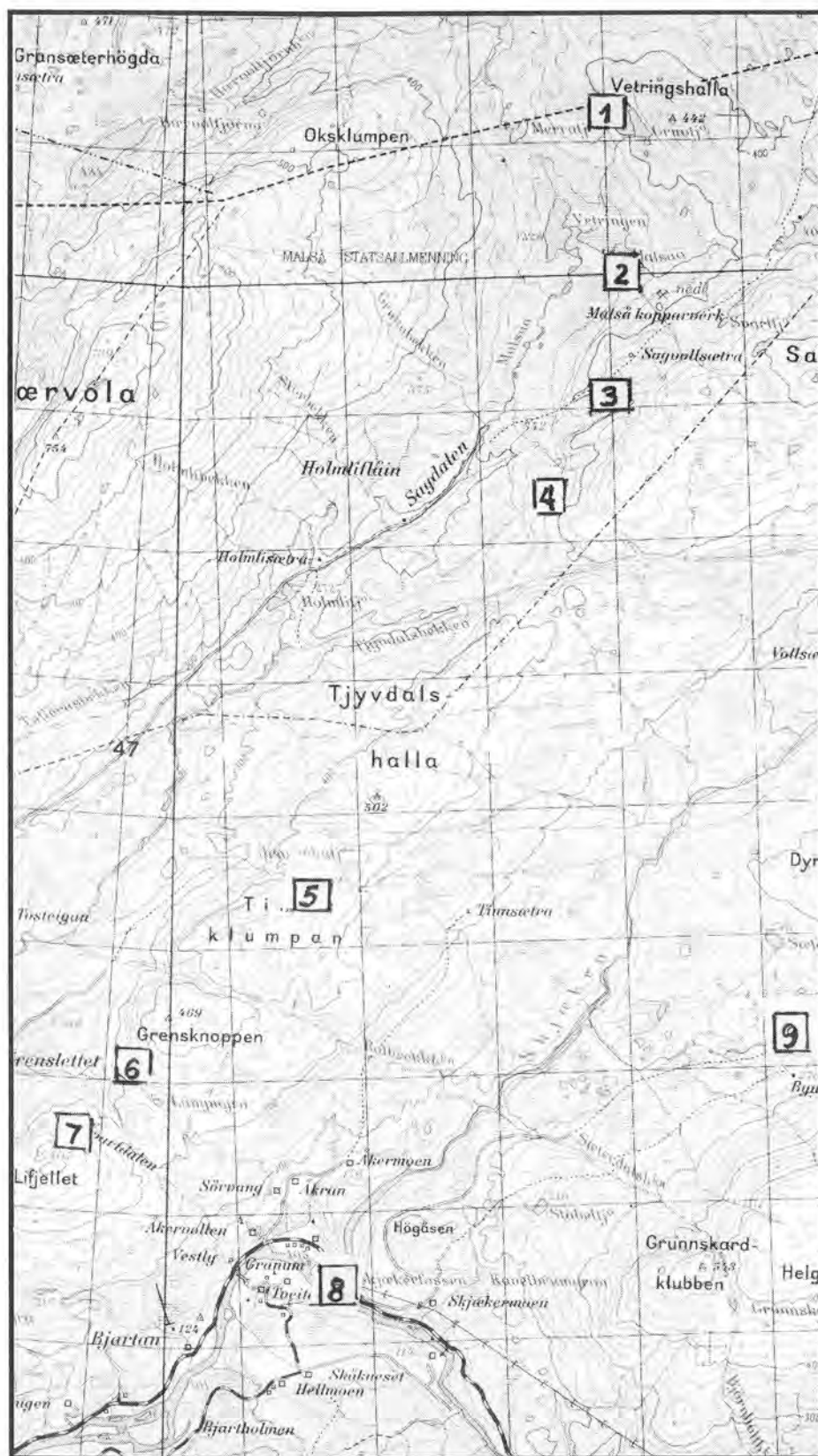
5. Tinskjerpene.

6. Åkervoldgruva: Den ligger i Grensklumpen ved Grensvolden.

7. Liskjerpa: De ligger i Lifjellet mot Svartdalen.

8. Skjækerfossen med smelteovner.

9. Dyrhaugen: Der var Skjækerdalens Nikkelverk.

Personalhistorie fra Malså gruver

av Joar Olav Nessemo

I forbindelse med årets artikkel om gruvene vil vi også ta med litt om personene som var i Malsåda-len. Her er en oversikt over de som bodde der i 1875:

Hus nr. 1

1. C.H. Richards	husfar, verksbestyrer	f. 1827 (Cornwall, England)
2. E.A. Richards	hans frue	f. 1835 (Cornwall, England)
3. C.E. Richards	sønn	f. 1862 (Cornwall, England)
4. J.H. Richards	sønn	f. 1866 (Cornwall, England)
5. Haldo Olsen	dreng	f. 1851 (Børsa)
6. Bereth Olsdatter	tjenestepike	f. 1837 (Børsa)

Hus nr. 2

1. Henrik Knutsen	husfar, gruvearbeider	f. 1835 (Hemne)
2. Sara Jakobsdatter	hans kone	f. 1832 (Bakke, Trondheim)
3. Karl Martin Henriksen	sønn	f. 1860 (Lade, Trondheim)
4. John Marius Henriksen	sønn	f. 1865 (Ytterøya)
5. Johan Severin Henriksen	sønn	f. 1871 (Ytterøya)
6. Johan Petter Pedersen	leieboer, gruvearbeider	f. 1853 (Kall, Sverige)
7. Peder Løberg	husfar, gruvearbeider	f. 1844 (Ålen)
8. Aagot Olsdatter	hans kone	f. 1849 (Folldal)
9. Ole Pedersen	sønn	f. 1875 (Ålen)
10. Marit Pedersdatter	datter	f. 1873 (Ytterøya)
11. Ole P.Røsten	husfar, stiger	f. 1822 (Folldal)
12. Ole Svorkmo	husfar, stiger	f. 1845 (Orkdal)
13. Erik Halvorsen	gruvearbeider	f. 1851 (Kall, Sverige)
14. Jens Andersen	gruvearbeider	f. 1839 (Kall, Sverige)
15. Anders Johansen	gruvearbeider	f. 1842 (Kall, Sverige)

Hus nr. 3

1. Jens Hedlund	husfar, smed	f. 1813 (Herjedalen, Sverige)
2. Brita Isaksdatter	hans kone	f. 1826 (Åre, Sverige)
3. Katrine Jensdatter	datter	f. 1866 (Vefsen)
4. Jensine Petrine Jensdatter	datter	f. 1869 (Vefsen)

Hus nr. 4

1. Jøran Nilsson Berg	husfar, gruvearbeider	f. 1842 (Kall, Sverige)
2. Ingeborg Jøransdatter	hans kone	f. 1832 (Kall, Sverige)
3. Ingeborg Jøransdatter	datter	f. 1866 (Kall, Sverige)
4. Mekkel Lif	husfar, gruvearbeider	f. 1831 (Kall, Sverige)
5. Kjerstin Jøransdatter	hans kone	f. 1829 (Kall, Sverige)
6. Jøran Mekkel	sønn	f. 1867 (Kall, Sverige)
7. Kristine Mekkel	datter	f. 1869 (Kall, Sverige)
8. Lars Lund	gruvearbeider	f. 1839 (Kall, Sverige)
9. Jøran Jonasson Prestberg	husfar	f. 1834 (Kall, Sverige)
10. Lucia Andersdatter	hans kone	f. 1832 (Kall, Sverige)
11. Johan August Jøranson	sønn	f. 1864 (Kall, Sverige)
12. Ingeborg Kristina Jøransd.	datter	f. 1862 (Kall, Sverige)
13. Sigrid Jøransdatter	datter	f. 1868 (Kall, Sverige)
14. Ida Helena Jøransdatter	datter	f. 1872 (Kall, Sverige)
15. Ole Malmsten	husfar, gruvearbeider	f. 1836 (Kall, Sverige)
16. Kristine Jensdatter	hans kone	f. 1842 (Kall, Sverige)
17. Johan Olsen	sønn	f. 1862 (Kall, Sverige)
18. Jens Olsen	sønn	f. 1873 (Kall, Sverige)
19. Marie Lovise Olsdatter	datter	f. 1865 (Kall, Sverige)
20. Henrik Karlstrøm	leieboer, gruvearbeider	f. 1852 (Kall, Sverige)

Hus nr. 5

1. Ton Anders Pedersen	husfar, gruvearbeider	f. 1841 (Koppel, Sverige)
2. Gustava Karlsdatter	hans kone	f. 1844 (Kall, Sverige)
3. Anna Helena Tonsdatter	datter	f. 1867 (Kall, Sverige)
4. Israel Jonasson Prestberg	husfar, gruvearbeider	f. 1850 (Kall, Sverige)
5. Karin Johansdatter	hans kone	f. 1849 (Kall, Sverige)
6. Johan Gustav Israelsson	sønn	f. 1875 (Kall, Sverige)
7. Ida Karolina Israelsdatter	datter	f. 1873 (Kall, Sverige)
8. Nils Jonasson Prestberg	gruvearbeider	f. 1839 (Kall, Sverige)
9. Jøran Bengtson	gruvearbeider	f. 1855 (Kall, Sverige)

Hus nr. 6

1. Ole Mikkelsen	husfar, håndsager	f. 1830 (Vuku)
2. Martha Jonasdatter	hans kone	f. 1833 (Vuku)
3. Johannes Olsen	sønn	f. 1866 (Vuku)
4. Martin Olsen	sønn	f. 1872 (Vuku)
5. Oline Olsdatter	datter	f. 1869 (Vuku)
6. Liva Olsdatter	datter	f. 1863 (Vuku)

Noen personer som er listet ovenfor var fraværende da tellingen ble foretatt. Ellers bor det en del personer på gårdene nede i bygden som tituleres gruvearbeidere. Det var mange svensker som var sysselsatte i Malså gruver. Grunnen var vel at disse hadde erfaring fra gruve drift i Kall og Frøå gruver i Jämtland. Det begynte også å ta slutt på malmen i Kall og derfor var det lite arbeid der. Svenskene hadde dessuten fagkunnskaper som var nødvendige. Mange av nordmennene som arbeidet i gruvene kom også fra steder hvor det var eller hadde vært gruve drift, og var derfor godt faglig kvalifisert personell. Her kan

nevnes typiske gruve steder som Killingdal, Ålen, Follidal og Ytterøya.

Svenskene som kom til Malså var noen villstyringer. De var harde til å drikke brennevin og de sa heller ikke nei til en slåsskamp hvis anledningen bød seg. Spesielt i helgene ble gårdene i Nordkleiva besøkt av svenskene som holdt et voldsomt leven med festing, drikking og slåssing. Ved et tilfelle ble også kniven brukt så kamphanene havnet på sykehuset etterpå. Når det var på det aller verste måtte stiger Svorkmo ordne opp og skille de som slåss. Han var en kjempe og var så sterk at de som regel sluttet da han viste seg, så mye respekt hadde han

blant arbeiderne. Det var et tøft liv som gruve folket levde, men festingen var kanskje en måte å avreagere på fra slitet i gruvene.

I hus nr. 2 bor Erik Halvorsen f. 1851 i Huså i Kall. I 1877 får Erik som da er enkemann, en uektefødd sønn John Martin med Inger Anna Johnsdatter f. 1836 fra Kolstadåsen. John Martin Eriksen kommer senere til Haugset og får sammen med kona, Ingeborg, barna: Ingri, Edin, Olaf og Ella Haugset. Olaf f. 1916 ble gift med Solveig Haugan f. 1920 og Ella f. 1918 ble gift med Alfred Bakken f. 1911.

Følgende personer kan man med sikkerhet si er født i Malsådalen i første driftsperiode, men det er sikkert flere.

* Carl f. 1876.	Foreldre: Ole Mikkelsen og Martha Jonasdatter. Carl ble tatt imot av Martha Sagvold.
* Jørgen Olof f. 1876.	Foreldre: Jøran Jonasson Prestberg og Lucia Andersdatter.
* Carl Alfred f. 1876.	Foreldre: Israel Jonasson Prestberg og Karin Johansdatter.
* Christian f. 1878, Elen f. 1880, Iver f. 1883.	Deres foreldre: Ole Christoffersen Svorkmo og Johanna Iversdatter. Deres neste barn, Martin er født i Skjækerdalen 31/12 1885.
* Peder f. 1879.	Foreldre: Lars Pedersen Hegstad og Gurina Carlsdatter.
* Ole f. 1880.	Foreldre: Peder Olsen Røsten og Ingeborg Anna Olausdatter.

Registrerte som døde i Malså i samme periode er.

- * Maria Sofie Larsdatter f. 1876 (Ytterøya) d. 1879 av skarlagensfeber.
- * Kristine Mikkelsdatter Liff f. 1869 (Kall) d. 1879 av skarlagensfeber.
- * Dreng Johan Olsen Malmsten f. 1862 (Kall) d. 1875.

I hus nr. 6 bor familien til Ole Mikkelsen og Martha Jonasdatter. Dette huset er i ettertid blitt kalt "Marstas-tuggutomt" etter Martha Jonasdatter. Den ligger på nedre siden av veien til gruvene før man kommer til stallbrakka. Før Ole og Martha kom dit losserte de i Sagvolden ei tid, og de

ble derfor kalt "Sagvold-Ola" og "Sagvold-Martha". De hadde aldri noen heim forteller Sverre M. Green. Ole og Martha er besteforeldre til blant annet byggmester Gustav Røe og Peder Røe.

Vi har valgt å sette opp en oversikt

over fire typiske gruveslekter. Det er ættene etter gruvearbeiderne Mikkelliff, Gøran Bengtson, Peder Røsten og Johan August Petterson. Det ville ha blitt for plasskrevende å ta for seg flere ætter, så derfor har vi valgt å konsentrere oss om disse fire slektene.

LIFFÆTTA – ætta etter Mickel Liff

av Johan Aasan jr.

Anna og Jøran Liff.

A Mickel Nilsson Liff, Grundsviken. f. 18.4. 1831, d. 16.7. 1888 i Skjækerfossen av blodforgiftning. Sønn til bruksarbeider Nils Liff d.e. og hustru Chatrina Ersdtr. * 11.12. 1859 Kjerstin Gøransdtr. Høglund, f. 10.6. 1829 i Åre. d. 4.7. 1905 av alderdomsvaghet på Skansmoen hos sin datter. Datter av bruksarbeider Gøran Larsson Høglund og hustru Kjerstin Mosesdtr. Mickel fikk overta Torpet etter sine svigerforeldre og arbeidet i Bjelkes gruva i Huså som borsmed. Han deltok i en streik i 1875 og måtte da slutte ved Kobberverket og flytte fra torpet som gruveselskapet eide. Mickel og familien kom da til Malsådalen der han fikk arbeid som borsmed. De bodde i brakke fire ilag med flere svensker. De hadde med to barn, Jøran og Kristina som da var små og skal etter det som er fortalt ha ligget i pulk over fjellet. Mickel fikk senere arbeid i nikkelgruvene i Skjækerdalen og bodde da antagelig i Skjækerfossen. Begge er begravd ved Vuku kirkegård.

B1 Katharina Mickelsdtr. Liff, f. 30.5. 1861 i Huså, døpt i Kall kirke. * 12.9. 1879 Peder Olsen Røsten, f. 1854 i Tønset. Se Røstenætta.

B2 Jøran Mickelsen Liff, f. 1.3. 1867 i Huså, døpt i Kall. d. 26.11. 1943 i Vuku. * 13.1. 1890 Berethanna Ingebrigtsdtr. Storvuku, f. 11.4. 1864 på Sætranvald i Leksdal. d. 13.4. 1930 i Vuku. Datter til Ingebrigt Evensen Hofstad og Anne Bastiansdtr. Marken. De bodde først i et hus ved veien opp til Sethaugen, der eldste sønnen, Mathæus ble født. De flyttet vinteren 1891-92 til Østnes eng, en plass under Østnes som de senere

kjøpte (Øvre). Han satte opp nye hus og smie og var smed, jordbruker og meierimaskinist. Da sønnen Gustav bygde hus på Berja, satte Jøran opp smie der. Han kjøpte tømmeret av gammelkjøset i Kulstad, Magne Bengtsson kjøpte senere smia og satte den opp som bolighus i Seter i Nordkleiva.

- C1 Mathæus Jøranson Liff, f. 29.8. 1890 i Storvuku. d. 28.6. 1958 i Road Trenton, Michigan. Han utvandret den 29.3. 1913 med Brandon, Minnesota som bestemmelsessted. Mathæus arbeidet som smed her hjemme og begynte på en bilfabrikk i Detroit, Michigan. Senere ble han farmer. * Blance, som døde da yngste barnet var to år.
- D1 Alfred Gregor, bor i Molin, Illinois. Gift og en sønn.
- D2 Harold Matthew Liff, bor i Trenton, Michigan. Ugift.
- D3 Lee, bor i Phoenix, Arizona. * Borica. Fire barn, eldste sønnen døde i Vietnamkrigen 13.4. 1966.
- D4 Charles Liff, bor muligens i California. Ugift.
- C2 Kristine Amalie Jøransdtr., f. 20.4. 1892 på Østneseng. * Gustav Johnsen, f. 1888. De bodde på Engsvehaugen før de bygde hus ved Stene.
- D1 Alvild Johnsen, f. 1919, bor i Øygarden, Medelpad, Sverige. * Tore Holm, født i

- Mørsil, Sverige. Ingen barn, men en foster-sønn.
- D2 John Johnsen, f. 1920, bor i Vuku. * Kari Sagen, f. 1927. Tre barn.
- D3 Klara Johnsen, f. 1922, bor i Kvikne, Flørnes. * Olav Kjeldbergnes, d. 1974. En sønn i ekteskapet. Samboer m. Olav Viken
- D4 Gunvor Johnsen, f. 1923, bor i Borgsjø, Medelpad, Sverige. * Gustav Oskarson, fra Bjørkedet, Kall, Sverige. Ingen barn.
- D5 Egil Johnsen, f. 1926, bor i Undersåker, Jämtland, Sverige. * Nelly Erikson, fra Botnen, Kall, Sverige. Tre barn.
- D6 Harald Johnsen, f. 1927, bor i Sundsvall, Medelpad, Sverige. * Karin Roos, d. 1967. Samboer m. Anna Vestala fra Finland. Tre barn i ekteskapet og en datter med samboer.
- D7 Knut Johnsen, f. 1930, bor på Ørmelen, Verdal. * Bergljot Haga To barn.
- D8 Ottar Johnsen, f. 1933, bor i Mörsil, Jämtland, Sverige. * Barbro Hållstedt, fra Bjørnenge, Sverige. To barn.
- C3 Gustav Jøranson Liff, f. 28.9. 1894 på Østneseng, d. 1942. *1 Maren Andersdtr. Kvelstad, f. 10.7. 1901, d. 1926. *2 1930 Åsta Elise Ludvigsdtr Larsen, f. 14.4. 1904, d. 10.2. 1984. Han reiste mye på anleggsarbeid, bl. a. på Hitra, Smøla og Abelvær. Han var også en tur på Island på arbeid, i Siglufjord (nord på Island) i 1929 for A/S Betongbygg. I 1923 bygde han Heimly på Berja og hadde snekkerverksted i uthusa.
- D1.1 Alf Georg Liff, f. 1922, gårdbruker på Myrmo, Røros. * Henrikka Myrmo, f. 1924 på Røros. To barn.
- D2.1 Gudny Bergljot, f. 1924. * Ola Urvoll, f. 1916, gårdbruker på Mønnes vestre i Vuku. Fire barn.
- D3.2 Mary Lillian, f. 1929, bor i Vuku. * Johan Aasan, f. 1926. Mopedreparatør hos Birger Stene i mange år, og på Verdal Samvirkelag i flere år. Sju barn.
- D4.2 Gunnar Alfred Liff, f. 1932. Kjøpte Heimly etter foreldrene. Arbeidet på Nord Trøndelag E.Verik i mange år. * Kari Otellie Bjørnmælen, f. 1935. Seks barn.
- D5.2 Rolf Olav, f. 1938, døde samme år.
- C4 Ingemann Jøranson Liff, f. 11.7. 1896 på Øvre (Østneseng), d. 1963. * Johanne Pedersdtr. Moe, f. 1897. Han bygde Østtun i Vuku i 1923, bensinstasjon og kiosk i 1929 og uthus og mastu i 1946. Han kjørte også melkebil (Vukutola).
- D1 Jørid Aslaug, f. 1921, bor i Vuku. * Egil Haugan, f. 1914. Han kjørte drosje i mange år, og Jørid drev kafe i 17 år og senere kiosk. To barn.
- D2 Birgitte, f. 1924, bor i Steinkjer. * Odd

- Grønli, f. 1919. Han drev fruktforretning. Drev også Tingvoll Park Hotell. Tre barn.
- D3 Petter Liff, f. 1926, bor på Tvistvold, Verdalsøra. * Klara Irene Holmen, f. 1928. Han var filialbestyrer i Vuku ei tid før han overtok bensinstasjonen etter faren. Han hadde også bilsalg og solgte mange Fiater i bygda. Klara startet skobutikk på Øra. To barn.
- D4 Oddbjørg, f. 1929, d. 1979. * Nils Kolbjørn Leirset, f. 1933, d. 1981. Gårdbruker på Opheim (Opheimsmoen). Fire barn.
- C5 Dødfødt datter, f. 18.7. 1898.
- C6 Hanna Jørgine Jøransdtr., f. 30.5. 1899 på Øvre. * Sverre Olai Ranheim, f. 1896. Bodde på Fleskhus.
- D1 Åsta Kristine, f. 1919. Bor i Østersund. * Olav Røstad, f. 1917. De er skilt. Tre barn.
- D2 Knut Georg Ranheim, f. 1922, bor ved Sykeheimen på Fleskhus. * Mary Pauline Solvang, f. 1925. Fra Mo i Rana. Fire barn.
- C7 Harald Jøranson Liff, f. 14.7. 1901 på Øvre, d. 11.3. 1905 av bronkitt.
- C8 Olaf Jøranson Liff, f. 21.5. 1904, på Øvre, d. 21.5. 1905 av lungebetennelse.
- C9 Helga Jøransdtr., f. 23.3. 1906, på Øvre, d. 1988. * Johan Ludvig Haga, f. 1902, d. 1989. Han overtok Øvre etter svigerforeldrene i 1930.
- D1 Arnold Haga, f. 1932, bor ved Teglverket, Stiklestad. * Astrid Lyngsaunet, f. 1943. Tre barn.
- D2 Jorid, f. 1937, bor på Prærien, Verdalsøra. * Odd Bremseth, f. 1928, driver Bremseth sport på Øra. Tre barn.
- D3 Jostein Haga, f. 1947, bor på Sagmoen i Vuku. * Gudrun Sagmo, f. 1948. Jostein har overtatt bensinstasjonen i Vuku i lag med Inge Haugan, sønn til Egil og Jørid Haugan. To barn.
- C10 Olaf Jøranson Liff, f. 1909 på Øvre, d. * Elsa Aspås, f. 1917. Bor på Prærien på Øra. Olaf drev med lastebilkjøring.
- D1 Marta Elisabeth, f. 1938. * Jens Olav Wohlen, f. 1936, gårdbruker på Vølen østre i Vuku. De er skilt. To barn.
- D2 Anne Berit, f. 1947. * Torbjørn Vangstad, f. 1941. To barn.
- D3 Einar Olav Liff, 1949, bor på Steinkjer. * Grethe Halsan To barn.
- C11 Alf Jøranson Liff, f. 1911 på Øvre, bor i Inndalen. * Kjellrun Høgli, f. 1918. Alf drev med lastebilkjøring.
- D1 Jens Olav Liff, f. 1939, bor i Inndalen, lastebilsjåfør. * Birgit Lunden. To barn.
- B3 Kristina Mickelsdtr. Liff, f. 6.5. 1869 i Huså, døpt i Kall kirke. Død i Malsådalen den 1.7. 1879 av skarlagensfeber. Gravlagt ved Vuku kirke.

Ætta etter Gøran Bengtson

av Joar Olav Nesseemo

Gøran og Ingeborg Anna Bengtsson

Gøran ble født i Huså i 1855. Hans far hette Bengt Benjaminson f. 1807 (Åre) og mor hans var Maria Gøransd. Prestberg (1815-1881). Bengt og Maria hadde i tillegg til Gøran, barna Benjamin f. 1841, d. 1876 (Norge), Agnes f. 1843 og Anna Maria f. 1845. Foreldrene til Maria Gøransd. Prestberg hette Gøran Jonsson Prestberg (1780-1836) og Agnes Jonsdatter f. 1774. Gøran Jonsson Prestberg var igjen sønn av Jonas (Jon) Gøransson Prestberg (1756-1816) gift 1780 med Maria Fredrika Adler (1749-1836), datter av gruvefogden Fredrik Adler (1706-1788). Jonas (Jons) foreldre var Gøran Prestberg (1725-1773) gift 1752 med Lisbeth Jønsdatter f. 1729. De to sistnevnte er stamfedre til Prestbergslekten i Kall.

Gøran melder innflytting til Verdal den 19/10-1878 og hans oppholdssted er da oppgitt til Skjækerdalens verk, men han var allerede her i 1875. Flytting ble som

regel meldt i forbindelse med kirkelige hendelser. I 1891 er Gøran formann ved Verdal nikkilverk. Senere arbeidet han som stiger ved Killingdal gruver. Gørans eldste datter Maria, arbeidet som kokke ved gruvene og hun ble gift der.

A. Gøran Bengtson f. 1855 (Huså, Kall, Sverige) d. 1937

g. 1878 med Ingeborg Anna Pedersd. Bakken f. 1856 (Elnesvald) d. 1938

Bosted: Sørmo i Helgådalen

B1. Maria Gøransd. Bengtson f. 1879, d. 1959

Attest til Ålen i Holtålen 1898

g. 1900 med Rasmus Saksgård f. 1867 (Ålen) d. 1948

Bosted: Ålen

C1. Inga Kristine Saksgård f. 1901 (Ålen) d. 1990
Inga var ugift og bodde i Ålen.

C2. Jenny Saksgård f. 1903 (Ålen) d. 1916

C3. Gudrun Saksgård f. 1905 (Ålen)

g. 1927 med Olaf Hjulstad f. 1895 (Frol) d. 1988

Bosted: Levanger

C4. Borgny Saksgård f. 1907 (Ålen)

g. 1930 med Arvid Kvam f. 1911, d. 1981

Bosted: Okkenhaug

C5. Jomar Saksgård f. 1910 (Ålen) d. 1981

g. 1941 med Gunvor Dahlen f. 1920, d. 1988
Bosted: Rugeldalen ved Røros

C6. Reidmar Saksgård f. ca. 1912 (Ålen) d. ca. 1930

C7. Jenny Saksgård f. 1916 (Ålen)

Jenny var stortingsrepresentant for arbeiderpartiet i et par perioder i 1930-1940 årene.

g1. med Per Lund fra Trondheim

g2. 1964 med Lars Ystebø fra Kvitsøy

Bosted: Ålen

C8. Egil Saksgård f. 1921 (Ålen) d. 1974

g. med Petra Sjølsvoll f. 1926

B2. Inger Gøransd. Bengtson f. 1881 (Elnesvald) d. 1972

g. 1903 med Johannes Johannesen Kulsli f. 1881, d. 1953

Johannes var lærer i Bjartan og Vera, Ørland, Ålen og fra 1923 til 1948 i Leirådalen.

C1. Ingolf Kulsli f. 1904, d. 1931

C2. Guttorm Kulsli f. 1907, d. 1985

g. 1933? med Olaug Edvardsd. Suul f. 1904 d.

- C3. Magna Kulslis f. 1909
g. 1932? med Mateus Grindberg f. 1900
- C4. Ingvald Kulslis f. 1911, d. 1967
g. 1936? med Anne Kristin Otten f. 1913 (Nord-Odal)
- C5. Oddfrid Kulslis f. 1913, d. 1983?
g. 1940? med Emil Fredriksen f. 1898 (Skogsfjord, Troms)
- C6. Ingeborg Kulslis f. 1915, d. 1918
- C7. Solveig Kulslis f. 1917
Solveig ugift.
- C8. Ingeborg Kulslis f. 1918, d. 1988
g. 1939 med Anders Skrove f. 1909, d. 1988
- C9. Målfrid Kulslis f. 1921, d. 1951
g. 1943 med Petter Green f. 1912
- B3. Berntine Gøransd. Bengtson f. 1883 (Elnesvald)
d. 1884
- B4. Bernhard Gøranson Bengtson f. 1884 (Skjækerfossen) d. 1885
- B5. Peder Martin Gøranson Bengtson f. 1886 (Skjækerfossen) d. 1959
g1. 1910 med Oline Kulslis f. 1887, d. 1912
g2. 1914 med Anna Margrete Jonsd. Overmo f. 1893, d. 1987

- C1.1. Ingeborg Bengtsen f. 1911, d. 1912
- C2.2. Ingeborg Oline Bengtsen f. 1915, d. 1985
g. 1940 med John Prestberg f. 1906 (Järpen, Sverige)
- C3.2. Ingolf Albert Bengtsen f. 1918, d. 1980
g. 1946 med Svanhild Gardseth f. 1920 (Borgund i Spjelkavik)
- C4.2. Gudlaug Bergljot Bengtsen f. 1929
g. 1950 med Hans Christian Schrøder f. 1928
- B6. Bernhard Gøranson Bengtson f. 1890 (Skjækerfossen) d. 1902
- B7. Karoline Gøransd. Bengtson f. 1893 (Skjækerfossen) d. 1981
g. 1915 med Ole Johannesen Holmli, Skjermengmo f. 1888, d. 1965
- C1. Guttorm Holmli f. 1916, d. 1918
- C2. Gudvor Holmli f. 1920
g. 1950 med Stig Carlsson f. 1927 (Borås, Sverige)
Bosted: Borås, Sverige
- C3. Ingrid Johanne Holmli f. 1923
g. 1959 med Reidar Gran f. 1918 (Inderøy)
Bosted: Inderøy
- C4. Ingvar Holmli f. 1926, d. 1926

Åkervollgruva.
Smia (t.v.) og brakka.

RØSTENÆTTA

– ætta etter Peder Olsen

av Joar Olav Nesse

Peder Olsen Røsten og Katrine Mickelsdatter Røsten

Ole P. Røsten var stiger ved Malså gruver. Han var født i Folldal i 1822 og døde på Elnesvald i 1895. Det var han som bygde hytta og vasshjulet. Han skulle være en meget dyktig fagmann.

Før han kom til Malså hadde han vært mange steder, blant annet ved gruvene på Ytterøya. Ole hadde vært helt til Spania og bygd smelteverk. Kona hans hette Randi Olsdatter født 1820 i Folldal. Hun døde på Elnesvald i 1905. Ole hadde to sønner som kom hit. Begge hette Peder Olsen. Den eldste Peder, født 1847 (Folldal), ble kalt "Stor-Per" og han var ikke gift. Stor-Per bodde på Elnes nordre 1891 og Skansmo 1900. Han ble også stiger. Da gruvevirksomheten tok slutt her arbeidet han en del for Røros Kopperverk. Den yngste Peder, født 1854 (Folldal), ble kalt "Liss-Per" og han bor sammen med familien på Skansmoen i 1891 og 1900. Også han ble stiger og arbeidet en del for Røros Kopperverk. Det er hans etterkommere det er satt opp en oversikt over her. Den eldste sønnen til Peder Olsen, Ole Røsten, ble født inne i Malsådalen den 6/6-1880. Det var Martha Sagvold som tok imot han. Da Ole Røsten giftet seg, ble bryllupet holdt i Seter.

- A. Peder Olsen Røsten f. 1854 (Folldal) d. 1918
g. 1879 med Katrine Mikkelsd. Liff f. 1861 (Huså, Kall, Sverige) d.
De bodde på Skansmo (Elnesvald).
- B1. Ole Pedersen Røsten f. 1880 (Malså) d. 1954
g. med Ingeborg Anna Olausd. Elnes f. 1881
- C1. Lise Kristine Røsten f. 1914
g. 1946 med Marius Nesse f. 1917
- C2. Borghild Reidun Røsten f. 1916
g. 1939 med Magne Johannes H. Nesse f. 1915
- C3. Ida Konstanse Røsten f. 1918
g. med Oddmund Edin Elnes f. 1919
- B2. Kristine Marie Pedersdatter f. 1883 (Elnes)
g. med Martin Olaussen Elnes f. 1879 (Elnesvald)
- C1. Olga Elnes f. 1906
g. med Johannes Nonseth f. 1903
- C2. Ruth Elnes f. 1908, d. 1928
g. med Olai Martin Nesse f. 1902, d. 1980
- C3. Petra Oline Elnes f. 1910, d. 1987
g. 1933 med Ole Holmli Buseth f. 1903
- C4. Klara Mathilde Elnes f. 1912
g. med Olai Martin Nesse 1902, d. 1980
- C5. Magnhild Pauline Elnes f. 1915
g. med Peder P. Sellæg f. 1917
- C6. Borghild Elnes f. 1917
g. med Iver Teodor Kolstad f. 1915
- C7. Peder M. Elnes f. 1920
- C8. Oddbjørg Elnes f. 1922
g. 1943 med Arvid Joel Holmen f. 1920
- C9. Reidar Magnus Elnes f. 1928
- B3. Randi Pedersd. Røsten f. 1885 (Elnesvald) d. 1927
g. med Toralf Berg f. 1884, d. 1956
- C1. Georg Berg f. 1909
g. 1936 med Haldis Larsen fra Åfjord
- C2. Klara Berg f. ca. 1913, d. 1987
g. med Hans Wiggen fra Trondheim
- C3. Paula Agnete Berg f. 1916
g. 1942 med Tormod Guddingsmo f. 1920
- C4. Reidar T. Berg f. 1925, d. 1988
g. med Ingrid Nesse f. 1927
Bosted: Soknedal
- B4. Mikal Pedersen Røsten f. 1888 (Elnesvald) d. 1895

Johan August Pettersen

av Håvard Elnes

Johan August Pettersen var en ekte gruveslusk og rallar som hadde fartet fra anlegg til anlegg i hele sitt yrkesaktive liv. Hvor mange rallarhatter han hadde slitt ut før sangen og klangen av tunge sleggeslag stilnet, vet ingen. Heller ikke hans barne og ungdomsår kjenner etterslekten, for Johan August likte lite å dvele med sin fortid.

Dertil var "dagen i dag" problematisk nok. Johan August var født i Dunkamåla i Sillhøvda i 1850 som den eldste sønnen til sockenskråddaren Petter Johansen og hustru Ingrid Pettersdatter. Som tidlig voksen reiste han fra sin heimbygd, og gav seg luffen i vold, for aldri mer å vende tilbake. I et av årene rundt 1880 kom Johan August til Meråker og jobbet på jernbaneanlegget helt til Meråkerbanen stod ferdig i 1882. Der møtte han den unge Gjertrud Thomasdatter fra Flaksjøliene som han giftet seg med 6. juledag i 1880. For første gang på mange år hadde Johan August fått en fast heimstad og en kvinne han kunne gå til når han kjente seg trøtt og ensom. Mens det unge paret bodde i Hegra kom deres førstefødde til verden, en gutt som fikk navnet Petter Johan.

Men Johan August ble ikke boende lenge i Hegra, for på vårparten i 1884 kom han flyttende med sin lille familie til Helgådalen. De bosatte seg på Bakkajardet (Bakka) en liten plass øst for Sørmo. Nå skulle han prøve lykken i Nikkelverket i Skjækerdalen og på mange måter ble kanskje disse årene de beste i hans omflakkende liv. Gjertrud gav han to barn til, Toralf fødd i 1884 og Ingrid Marie i 1888.

Men lykken ble kort, for Gjertrud fikk en uheldbre-

lig hjertesykdom og døde så alt for ung (1891). Tilbake satt Johan August med tre små barn.

I 1893 giftet Johan August seg igjen, med Karen Olsdatter Marken. Med Karen fikk Johan August et barn, Karl Oskar, fødd i 1895. Og sønnen Oskar (Berg) fikk også tidlig lære å arbeide med stein og stål. I flere år arbeidet han i lag med sin gamle far både i Malså- og i Åkervollgruva. For Johan August hadde et langt og hardt rallarliv kostet. Det var lite igjen av ungdommelig styrke og livsmot da en uheldbredelig og smertefull sykdom kom snikende. Men en sensommerdag i 1923 var smerter og fortvilelse forbi. Den gamle gruvearbeideren fra Sør-Sverige hadde fullført sitt siste skift.

For etterslekten er det av naturlige grunner mange ubesvarte spørsmål rundt Johan Augusts livsgjerning, spesielt fra barne og ungdomsåra. Men vi vet at han kunne "knoga" med stein og stål og at han kunne "sjunga" i takt med feiselslaga på bornakker.

Han var heller ikke redd for å ta tunge tak og heller ikke engstelig for at dagene skulle bli lange. Hans velbrukte arbeidshender hadde svingt storslegga på mange anlegg. Meråkerbanen, Hegra festning, Killingdalen i Ålen, festningsanleggene ved Vaterholmen, Nikkelgruvene i Skjækerdalen, Malså- og Åkervollgruvene og sikkert mange flere som etterslekten ikke kjenner til.

I Malså finner vi en liten "bauta" over gruveslusken Johan August. En liten skjæring eller gruvehull langs stien til Sagvoldhaugen, som har fått navnet Pettersens skjæring. Et lite men evigvarende minne om en renhårig og pliktoppfyllende rallar som av faglig dyktighet ble anerkjent og respektert i et barskt gruvemiljø.

Ved Åkervoldgruva.

Fra venstre: Johan August Pettersen, Jøran Bengtsson og Andreas Bakken.

- B5. Kirstine Pedersd. Røsten f. 1891 (Elnesvald) d. 1891
- B6. Petra Pedersd. Røsten f. 1893 (Elnesvald) d. 1965
g. ca. 1916 med Aksel Bengtson f. 1887 (Kall, Sverige) d. 1971
- C1. Peder Alfred Bengtsson f. 1917, d. 1972
- C2. Wilhelm Bengtsson f. 1920
- C3. Magne Bengtsson f. 1924
g. 1946 med Oddrun Signy Nesseemo f. 1927
- C4. Ingeborg Bengtsson f. 1921, d. 1990
g. 1954 med Gunnar Hallager f. 1924
- C5. Paula Anette Bengtsson f. 1929, d. 1930
- B7. Kathrine Pedersd. Røsten f. 1896 (Ålen) d. 1975
g. ca. 1916 med Iver Bjartan f. 1891, d. 1945
- C1. Gudrun Konstanse Bjartan f. 1916
- C2. Ingolf Bjartan f. 1918, d. 1983
g. 1944 med Klara Nesseemo f. 1916
- C3. Peder Bjartan f. 1921
g. 1952 med Johanne Alise Varslot f. 1930
- C4. Olaf Bjartan f. 1924
g. 1966 med Ruth Storholmen f. 1936
- C5. Magnus Bjartan f. 1927
g. 1952 med Haldis Helgås f. 1930
Bosted: Steinkjer
- C6. Kjell Ivar Bjartan f. 1932
- C7. Ruth Ingeborg Bjartan f. 1934
g. 1956 med Jan Arnold Østerås f. 1931
- B8. Tora Pedersd. Røsten f. 1902 (Elnesvald)
g. 1921 med Torvald Reitan f. 1895
- C1. Petter Reidar Reitan f. 1922
- C2. Per R. Reitan f. 1927
- C3. Terje Reitan f. 1942
- B9. Magna Pauline Pedersd. Røsten f. 1908 (Skansmo)
g. 1925 med Anton O. Holmli f. 1894, d. 1984
- C1. Ola A. Holmli f. 1925, d. 1987
g. 1958 med Synnøve Monsen f. 1932 (Harran)
- C2. Pauline Holmli f. 1926
g. 1950 med Aksel Steinsmo f. 1926, d. 1982
- C3. Alf Holmli f. 1928
g. 1967 med Anna Ottermo f. 1932, d. 1989
- C4. Klara Holmli f. 1930
g. 1963 med Johan Vestrum f. 1914 (Ekne) d. 1970
- C5. Arne Magnus Holmli f. 1932
g. 1957 med Brynhild Landsem f. 1936 (Malm)
Bosted: Malm
- C6. Jorid Oddny Holmli f. 1935
- C7. Ruth Tordis Holmli f. 1938
g. 1962 med Per Anton Lian f. 1934
Bosted: Okkenhaug
- C8. Gerd Otelie Holmli f. 1942
g. 1968 med Hans Sten Henningsmoen f. 1939 (Ørje)
Bosted: Ørje
- C9. Morten Kristian Holmli f. 1944
- C10. Jostein Holmli f. 1946
g. 1971 med Elsa Eline Halseth f. 1945

Ole Pedersen Røsten og Ingeborg Anna Røsten.

Slekta etter Johan August Pettersen

av Gustava Lein

- A. Johan August Pettersen f. 1850 (Blekinge, Sverige) d. 1923
g1. 1880 med Gjertrud Thomasdatter Flaksjø f. 1848 (Hegra) d. 1891
g2. 1893 med Karen Olsdatter Marken f. 1853, d. 1925

- B1.1. Petter Johan Pettersen f. 1881 (Hembresøren, Stjørdal) d. 1961

Petter arbeidet på jernbanen og i gruver og bodde da på forskjellige steder.

g. med Anna Grønli f. 1881

- C1. Gyda Pettersen f. 1905

g. med Normann Møllersen f. 1903

Siste bosted: Mo i Rana

- C2. Klaus Pettersen f. 1908, d. 1988

g. med Maja Ødegaard f. 1912

Bosted: Røros

- C3. Gullborg Pettersen f. 1910

g. 1931 med Einar Sneen f. 1895, d. 1977

Bosted: Lillestrøm

- C4. Jenny Pettersen f. 1915

g. 1937 med Kåre Sagmo f. 1915

Bosted: Bamble utenfor Porsgrunn

- B2.1. Toralf Berg f. 1884, d. 1956

g. med Randi Røsten f. 1885, d. 1927

- C1. Georg Berg f. 1909

g. 1936 med Haldis Larsen f. 1915 (Åfjord)

- C2. Klara Berg f. 1914

g. med Hans Wiggen fra Trondheim

- C3. Paula Berg f. 1916

g. 1942 med Tormod Guddingsmo f. 1920

- C4. Reidar Berg f. 1925, d. 1988

g. med Ingrid Nessemø f. 1927

- B3.1. Ingrid Marie Berg f. 1888, d. 1977

g. 1912 med Iver Olaussen Elnes f. 1884, d. 1976

- C1. Gustava Othilde Elnes f. 1912

g. 1942 med Magnus Lein f. 1915, d. 1950

- C2. Oddfrid Jenny Elnes f. 1915

- C3. Ottar Konrad Elnes f. 1917

g. 1956 med Borghild Sofie Figenschou f. 1924

- C4. Magda Ingeborg Elnes f. 1920

g. 1953 med Erling Walleraune f. 1929 (Åfjord)

- C5. Paula Sofie Elnes f. 1922

g. 1949 med Ole Kolstad f. 1922, d. 1985

- C6. Anna Kristine Elnes f. 1925

g. 1954 med Sverre Kolstad f. 1929

- C7. Idar Tormod Elnes f. 1928

g. 1960 med Marit Johanne Kulslie f. 1938

- B4.2. Karl Oskar Berg f. 1895, d. 1971

g. 1924 med Margot Bjørsmo f. 1902, d. 1955

- C1. Jenny Karlotte Berg f. 1924, d. 1972

g. 1947 med Ingolf Peder Trøbakk f. 1917

- C2. Anna Eline Berg f. 1925

g. 1959 med Magner Haugan f. 1917

- C3. Kalle Martin Berg f. 1929

g. 1967 med Jorunn Synnøve Haugan f. 1944

- C4. Ola Petter Berg f. 1931

- C5. Arne Olav Berg f. 1937

- C6. Sverre Magnus Berg f. 1940

- C7. Jon Magnar Berg f. 1944

g. 1968 med Åse Ingeborg Bakken f. 1947

Gjertrud og Johan August barn:

Petter Johan Pettersen.

Toralf Berg.

Ingrid Marie Elnes.

Familien Berg.

Fra venstre: Anna Eline, Jenny Karlotte, Margot, Jon Magnar, Karl Oskar, Ola Petter, Kalle Martin.

Foran: Sverre Magnus og Arne Olav.

Svensken Linden

av Håvard Elnes

Svensken Linden var en sparsom rallar. Han tok ikke ut mer penger enn de han brukte til å betale for maten. Resten oppbevarte han i en gulgrå konvolutt i jernskapet til stiger Bakken.

Like før jul i 1918 skulle Bakken fram til bygda, og Linden spurte om han fikk kjøre med til Grunnan, da han skulle til Trondheim en tur. Han

ville ta ut alle pengene han hadde spart, og det var etter den tid en liten formue, nesten 1800 kroner. Bakken mente det var vanvidd å reise til Trondheim med så mye penger. Han måtte da klare seg med langt mindre, men det ville ikke Linden høre på, så han kvitterte ut hele beløpet før han reiste.

Lille julaften var Bakken på Verdalsøra en tur og den første han fikk

øye på var Linden som kom haltende over gata og spurte om å få låne 50 kroner av Bakken.

- Skal du låne 50 kroner, spurte Bakken vantro. - Jo, visst fan måsta jag det, for i Trondheim ble det festing og turing, og da jeg våknet første morgen var lommeboka borte.

Kilde: Lydbåndintervju med stiger Andreas Bakken 1976.

Lindén var kullbrenner både før og etter at han var i Malsådalen. Det fortelles at han var halt og at årsaken var at han hadde forbrent den ene foten under kullbrenning. Huset i bakgrunnen er smia og personen på mila er vi ikke helt sikker på, men det er sannsynligvis Anders Lindén.

Anders Lindén på ski ved gruvene.

TO SVENSKER I SETER - MOLANDER OG MONSEN

av Joar Olav Nesseemo

Under siste driftsperiode i Malså var det to svensker som bodde i Seter. Den ene var Karl Petter Molander og den andre hette Monsen. De var med på vegbygginga fra Langmyra til Malsåverket. Bygginga av vegen innover Malsådalen var oppdelt i flere akkorder, hver akkord på 1 km. I alt var det 12 akkorder fra Langmyra til stallbrakkka i verket.

Karl Petter Molander var født 3/6-1885 (Hallen, Jämtland). Hans foreldre var Carl Engström fra Värmland og Lovisa Molander, hun var baptist som resten av Molanderfamilien i Hallen, ifølge Jens Brønstad i Østersund. Hans navn er da oppgitt til Karl Johan, men han ble ikke døpt fordi foreldrene vegret seg. Senere bodde de i Äggfors i Mørsil.

Molander og Monsen hadde første akkord. Den strekte seg fra øst på Langmyra innenfor Seter til "Merkjesmyra" som ligger mellom Djupmyrhøgda og Tosteigvegen. I tillegg så arbeidet de også i gruvene en del.

Karl Molander og Monsen på restaurantbesøk i Trondheim.

Som tidligere nevnt bodde begge svenskene hos Ole og Maria Nordgård i Seter. De sang rallarviser og Monsen skulle visstnok være en virtuos til å akkompagnere Molander på trekkspill. En av Molanders yndlingsviser var Eldsborgvisa. Karl Molander var også en gambler, han likte blant annet å spille i pengelotteriet. Oddrun Bengtsson har et lodd fra den 17. trekning 10/2-1917 som tilhørte Karl. Et hellodd kostet på den tiden kr.10,40 og loddet var tilsendt av det norske pengelotteriet. Som rallare flest var de bereiste og de var flere ganger til Trondheim både for å fotografere seg og for å gå på restaurant. De drev mye med ablegøyer og tok tak med hverandre og poserte gjerne for fotografen.

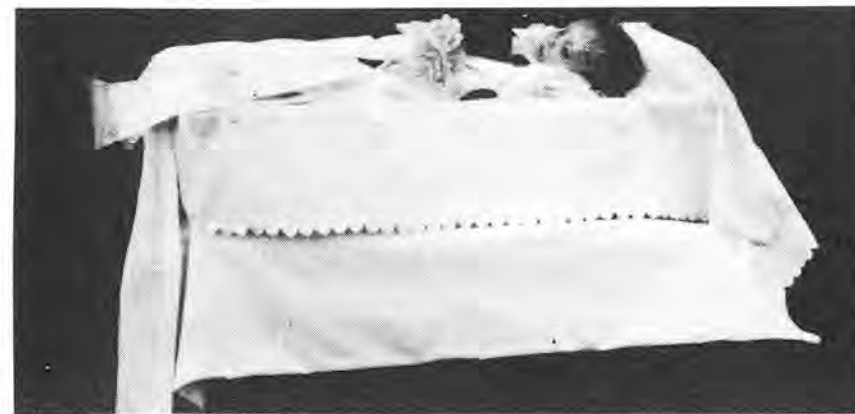
Ole Nordgård hadde en datter som het Magna Oline født 8/8-1899. Den unge piken Magna falt for rallaren og

sjarmøren Karl Molander. Forlovelse ble inngått og i 1917 ble deres datter Inga Anthonie født og alt så lovende ut, men lykken og kjærligheten stod dem ikke bi så lenge. Den lumske sykdommen tæring hadde tidligere gjort et stort innhogg i familien til Ole Nordgård, og nå slo den til igjen med uforminsket styrke. Den tok først livet av Inga Anthonie i 1918, og i lokalavisa kunne følgende lille notis leses: "Den 2. juni tog Jesus hjem til sig vor kjære lille Inga Anthonie 10 måneder gammel. Magna Sæter, Karl Molander Sæter, Marie og Ole Sæter."

Som om dette ikke var nok kunne følgende leses bare fjorten dager senere: "Det er vor tunge lod at bekjentgjøre for slekt og venner at vor datter og søster og min forlovede Magna Oline Sæter døde fra oss den 15-de juni 19 aar gammel. Marie og

Ole Nordgaard, Ingeboranna, Jørgine og John Nesseemo, Karl Molander." Ingeboranna og Jørgine var søstre til Magna. I løpet av et par uker hadde rallaren og gruvearbeideren Karl Molander mistet både sin forlovede og datter, da han var i gang med å stifte familie. En fin symaskin, en Husqvarna trømaskin som Magna fikk av sin kjære Karl vitner også om dette.

Som tidligere nevnt hadde tæringen herjet voldsomt i familien til Ole Nordgård. Sykdommen hadde nesten utradert en hel familie i løpet av en relativt kort tidsperiode fram til 1918. Ole og Maria Seter hadde mistet sønnen Anton Olsen f. 1885, d. 1914 og hans to barn Gustav f. 1913, d. 1913 og Magnhild f. 1914, d. 1915. De hadde mistet datteren Margrete Olsd. Ottermo f. 1891, d. 1914 og hennes datter Maria f. 1914, d. 1914.

Inga Anthonie død 10 mnd. gammel.

De hadde mistet sønnene Johannes Olsen f. 1897, d. 1915, Georg Olsen f. 1909, d. 1909 og Johan Olsen f. 1888, d. 1888. Tidligere nevnt er datteren Magna Oline Olsd. f. 1899, d. 1918 og hennes datter Inga Anthonie f. 1917, d. 1918. Dessuten

døde Ole Nordgårds kone Maria i 1923. Bare to døtre Jørgine og Ingeborg Anna samt Margretes datter, Magnhild Ottermo, overlevde. Av disse er det bare Jørgine, gift med John Nesseemo, som har etterkommere.

Den natta kunne det ha gått liv i Malsådalen

av Håvard Elnes

Snøen lavet ned over Malsådalen og det var seint om kvelden da telefonen på kontoret i "Villan" kimet. Det var fru Grunnan som ringte og spurte om Willmann var kommet oppover. Fru Grunnan ble virkelig bekymret da hun hørte at Willmann enda ikke var framme og hun mente bestemt at det måtte ha hendt ham noe på veien til Malså. Willmann hadde reist fra Grunnan i totiden om dagen etter å ha vært i Trondheim en tur. I Grunnan var også Bugge og han ba Willmann enstendig om å oppsøke Ludvig Langdal for å få han til å kjøre til Malså da det i løpet av dagen hadde kommet store mengder med snø. Men det ville ikke Willmann høre på, han skulle ta seg fram på sine velbrukte bjørkeski, som så mange ganger før.

Etter samtalen med fru Grunnan forstår stiger Bakken alvoret og får tak i to unge gutter "oppe i brakka", som i snødrev og mørke legger i veg på leiting etter Willmann. Et

Fire karer på ski utenfor laboratoriet. Fra venstre: Skarstein, Einar Rygh, Magne Hafstad, Willmann.

godt stykke framfor Holmlivollen oppdager de skispor som går i flere retninger og som til slutt ender under en stor og lurvet gran. Der sitter Willmann uten å være i stand til å bevege seg, helt utmattet og stivfrossen.

For ungguttene ble det en stri tøm å få Willmann i hus og det var langt på natt da de nærmest slepte han

inn i lyset og varmen i "Villan". Der fikk de liv i den frosne og utslitte kroppen og etter noen dager i senga var Willmann igjen på jobb i laboratoriet.

Men det kunne lett ha gått liv i Malså den natta mente stiger Bakken.

Kilde: Lydbåndintervju med stiger Andreas Bakken 1976.

Magna Oline Seter 1899-1918.

Iver Aune i Malså 1917

av Joar Olav Nesse

Iver Aune f. 1897 arbeidet i Malså-dalen i 1917. Han er en av de få gjenlevende fra siste driftsperiode. Iver forteller at han dro innover og snakket med stigeren og fikk seg jobb, det var flere som gjorde det samme. Det var lett å få seg arbeid der. Først ble jeg satt til å måke snø, for de skulle kjøre noe med hestene. De fleste unge karene som kom dit ble satt til å kjøre kompressorene og arbeide i gruvene, men jeg arbeidet ikke i gruvene. Jeg begynte på laboratoriet og siden arbeidet jeg der.

På laboratoriet var det ingeniør Willmann som var leder, og i tillegg arbeidet Magne Hafstad der. Han var ikke utlært ennå. Willmann skulle reise, så han lærte opp Hafstad til å være leder på laboratoriet etterpå, og slik ble det også. Etter ei stund måtte også Magne Hafstad reise for å gå på skole og da måtte jeg læres opp, forteller Iver. Iver hadde ikke særlig lyst på dette. Det var et så nøyaktig arbeid og prøvetaking, men det ble nå opplæring likevel. Det varte ikke særlig lenge, for det tok ganske snart slutt med prøvedriften.

Det ble tatt bergprøver både i gruvene og ellers rundt omkring i skerpene. Vi tok prøver hele vegen nedover gruvegangene. Vi tok flest prøver i gruvegangene, men vi tok da noen prøver ute også. Jeg var aldri nede i gruvene og arbeidet, presiserer Iver. Steinene eller prøvene som vi tok, slo vi sund i laboratoriet på ei jernplate. Vi la dem i en haug med en spiss akkurat som en pyramide og slo det flatt med en gjenstand. Så kløyv vi det i 2 deler så det vart 4 parter. Vi hivde vekk 3 parter og fortsatte videre med den fjerde. Vi gjentok denne arbeidsoperasjonen flere ganger og til slutt var det bare mjøl igjen. Så måtte dette veies og det var nøyaktige vekter sier Iver. Det var fine

vekker, men jeg forstod ikke alt, for jeg ble ikke helt utlært til å bruke vektene.

Det var hovedsakelig kopper det ble lett etter, men vi fann visst mest tinn, svovel og annet. Mjølet (pulveret) ble videresendt, men jeg vet ikke hvor det ble sendt. Jeg var mye sammen med Martin Lustad og tok prøver, men han var ikke så mye i laboratoriet. Det var Magne Hafstad og jeg som arbeidet der. Magne Hafstad var sønn til John Grunnans søster. Ingeniørene oppholdt seg mye i Grunnan hos John.

Laboratoriet var oppå kanten rett ovenfor hvilebrakkas forteller Iver. Gruven rett attmed der var jeg inni, og det var langt innover der. Den gikk på skrå nedover, det var rette

partier og svinger. Fra dypt nede i gruvene gikk det vogner opp, og de var lastet med stein og gikk på skinner. Det var ikke så farlig å gå ned i gruvene. Gruvene som gikk rett opp og ned tror jeg ikke var i bruk da jeg var der, for de var ikke lenset for vann.

Vi arbeidet i 10 timer hver dag, og betalingen var kr. 4,50 pr. dag minus en liten 50-øring for kost og losji. Dette var betalingen for akkorden, men jeg kunne tjene litt mer. Gruvearbeidet var bedre betalt enn gårds- og skogsarbeid. Lønningene ble utbetalt hver fjortende dag inne i Malså dalen.

Stiger Andreas Bakken bodde inne i Malså dalen, og delvis gjorde også ingeniør Arne Bugge det, men

han bodde også i Grunnan en del. De hadde kontor i villaen, og Einar Rygg var kontormannen deres. Margit Hafstad, søster til Magne Hafstad, var kokke for ingeniørene og sjefene.

Iver bodde i storbrakkas. Det var mange senger i andre etasje i rommet over spisesalen, som var i første etasje. Det var flere rom i andre etasje, men jeg lå i det største rommet hvor det var ca. 10 senger. Kokkene bodde også i samme brakka i første etasje i nærheten av kjøkkenet, muligens lå noen i kjøkkenet. Det var ei mindre brakke lenger nede og der bodde snekkerne, sier Iver. Snekkerne hadde egen kokke, og det tror jeg var Ingeborg Skavdal.

Vanligvis var jeg inne i Malså dalen i 14 dager i trekk før jeg dro hjem. Maten var veldig bra, det var mye kjøtt, men vi fikk ikke flatbrød og potet. Det var nystekt "kak" til kjøttet hver dag, og dette likte jeg godt. Vi fikk nok mat. Kjøttet var kjøpt av bønder nede i bygda. Skrotene ble fraktet hele innover. Det var John Grunnan som ordnet med dette, og det var hestekjørerene som kom med det. Fastkjørerene var 4 stk: Petter Hepsø, Nils Falstad, Ole Evjen og den fjerde het muligens Rasmussen. De kjørte proviant og forsyninger, og ellers kjørte de i gruvene. De hadde hver sin hest som tilhørte Malsåverket.

Det sosiale samværet måtte vi selv ordne med, og det ble da litt tid til det i Malså dalen også selv om det var mye arbeid. Vi begynte kl. 06.30 om morgenen og hadde bare en hvile - middagshvilen kl. 12.00. Da var det pause i to timer, og andre økt varte fra kl. 14.00 til kl. 18.00. Da åt vi kveldsmat, forteller Iver. Som før nevnt måtte vi selv ordne med med det sosiale samværet, det ble en del kortspilling. I helgene om lørdags- og søndagskveldene var det dans, men det var lite damer, bare to, så karene måtte derfor danse med hverandre. Dansen var i spisesalen i den brakka vi fikk maten. Det ble danset bakenfor bordet der vi spiste. Det ble fort stemning når de svenske rallarne satte i gang,

men det var også flere nordmenn som bidro til at det ble livat på tilstelningene. Jeg minnes spesielt Kåre Nestvold, han var en "heilen-des" kar - en rabbagast - og veldig god til å fortelle skrøner og underholde. Kort sagt så fikk han stemningen på topp.

Det var en kar fra Ogndalen, Charles Benberg, som hadde med seg trekkspill og spilte opp til dans. Jeg tror at han kom til Steinkjer og ble gift der etter at det ble slutt i Malså dalen. Det var også en til der fra Ogndal, Tobias Røseth tror jeg han hette. De brukte å gå hjem til Ogndalen om søndagene, for det var ikke så langt dit. Jeg minnes også en guttunge fra Steinkjer som var i Malså. Han var noe yngre enn meg. Han hette Alf Bade og søsteren hans, Ella Bade, hadde forretning på Steinkjer. Hun solgte kosmetikk. Alf Bade var også i Åkervollgruva en stund. Det var muligens noe han skulle lære, og at han derfor var inne i Malså dalen.

Det var flere karer inne i Malså og solgte arbeidsklær, en av dem hette Løvstad. Han var visst gårdbruker i Snausensområdet i Leirådalen, men han sluttet med det og begynte som selger. Dessuten var fotografen Ole Snekkermo i Malså og fotograferte en del.

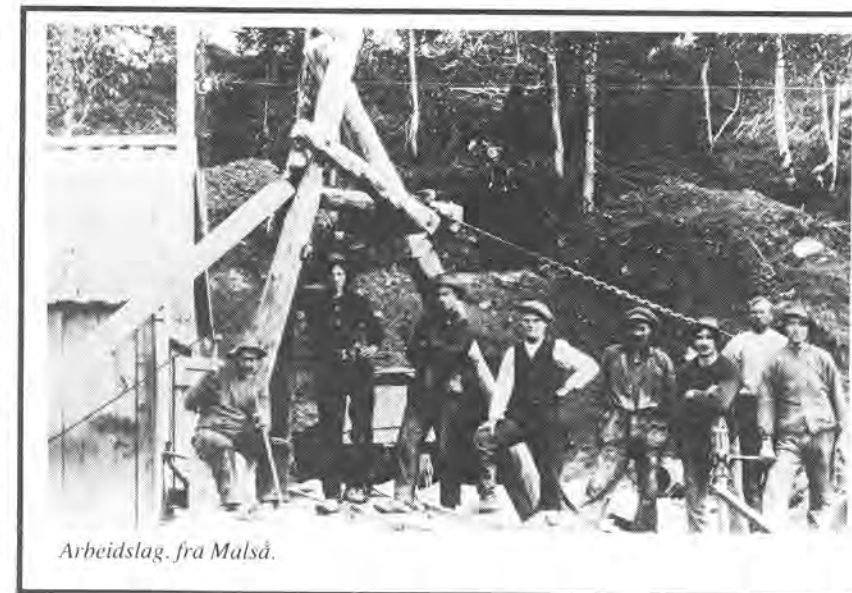
Det var elektrisk strøm og telefon i Malså, så man var tidlig ute med dette der. Nede i gruvene brukte de

lamper når de boret og lastet stein. I brakka var det elektrisk lys, men det ble fyr med ved i brakka der jeg bodde.

Et par år før jeg begynte å arbeide i Malså, var jeg med på et annet arbeidsoppdrag der. Det var nivellevring, og jeg var med Petter Leirhaug. Vi bodde i en "stuggu" framme på Utsikten, den sto på kanten der. Det var to rom i huset på Utsikten. John Grunnan og sjefen bodde i et av dem, og Petter Leirhaug og Iver Aune i det andre. Like ved denne skogskoen var en gruve - Sagdalssinken - som ble brukt i første driftsperiode. Jeg var med og bar stanga. Det var typisk "gutongarbe", forteller Iver. Det var en ingeniør, muligens Bugge som var med som sjef. John Grunnan var også der. Dette huset på Utsikten hadde tidligere vært brukt som skogskoie.

Vegleia heim da jeg var i Malså dalen gikk forbi Tjuvdalsvollen videre om Åkervollgruva til Åkervollen. Om vinteren gikk vi på ski. Noen gikk også framover mot Nordkleiva. Hestekjørerene brukte bestandig den vegleia man bruker i dag - fra Seter innover Malså dalen -

Man var lenge optimistisk under prøvedriften, men plutselig ble det slutt både i Malså- og Åkervollgruva, de holdt kanskje på litt lenger i Åkervollgruva.

Arbeidslag fra Malså.

Malsåarbeidere hos fotografen

Foran: John Skavdal.
Bak fra venstre: Harald Balgård, Marius Skrove,
John Reppesaunet.

Fra venstre: Per Framnes, Iver Selnes, Jakob Kvernmo Sørli,
Ole Sørli

Fra venstre: Petter Leirhaug, Torvald Reitan,
Olaf Framnes.

Sittende fra venstre: Karl Klefsås, Inger Falstad, Janna Leir-
haug, John Storstad, Eline Aune, Iver Aune, Trygve Kvernmo.

Bilder fra gruvene

Utafor spisebrakka våren 1917.

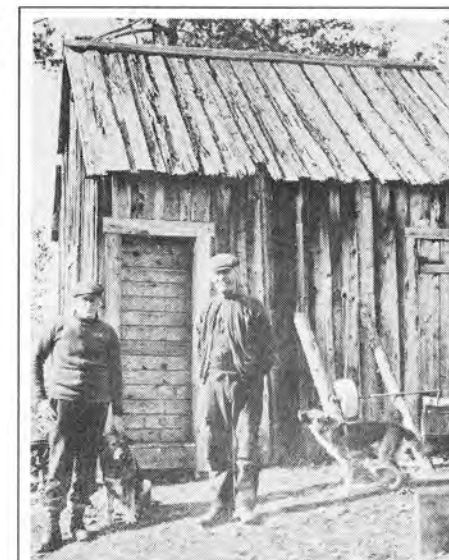
Sittende fra venstre: Einar Rygh (materialforvalter), Petter Hepsø (kjører), Janna Leirhaug (kokk), Inger Falstad (kokk),
Ola el. Ole Andersen, Leivset (elektriker), Ragnvald Rasmusen (kjøre).

2. rekke fra venstre: ?, Jens Sørli, Olaf Framnes, Sigurd Sørli, Charles Benberg (kjører), Ingvald Flyum (?), Iver Aunet
(laboratoriet), Harald Balgård (maskinkjører), Marius Skrove (tømmermann), John Reppesaunet, Martin Lustad, Kåre
Nestvold (minerer), Marius Løvstad, ?.

3. rekke fra venstre: ?, Annar Smedås (minerer), Løvstad, Teodor Langdal, Ole Kluku, Anders Krieg, Aksel Bengtson,
Nils Falstad, Tobias Elstad, Anders Lindén (milebrenner), Edvard Løvstad, ?.

Andreas Bakken og
Gøran Bengtsson foran
smia i Åkervoldgruva.

I smia.
Fra venstre: Alf
Pettersen, ?, Ole
Evjen.

Hva betydde gruvedriften for bygda?

av Johannes Overmo

Selv om gruvedriften aldri fikk det store omfang er det klart at i ei tid med små muligheter for å tjene penger hadde kopperdrifta i Malsådalen og nikkeldrifta i Skjækerdalen en ganske stor betydning for folk her i dalføret. Dette kan oppdeles i tre grupper: De som hadde arbeid i og ved gruvene, de som drev kjøring mellom gruvene og Trondheimsfjorden, og handelsnæringen.

Det sistnevnte er vanskeligst å tallfeste, men at den kjøpekraft gruvedriften førte med seg også har kommet handelsnæringen til gode, er det ingen tvil om.

Når det gjelder de ansatte ved gruvene har Atle Grimstad satt opp en tabell i sin grundige hovedoppgave i historie høsten 1980 som viser skatteinngangen for Malså-ansatte sett i forhold til hele Verdal for årene 1876-1884. Vi tar her med prosenttallene:

1876	0,82%	1879	0,35%	1882	0,10%
1877	0,91%	1880	0,35%	1883	0,12%
1878	0,35%	1881	0,10%	1884	0,17%

I denne artikkelen skal vi ta for oss mest om den fortjenesten bygdefolket hadde av transportoppdrag for gruveselskapene. Siden vi skrev om gruvedriften i Malsådalen i Helgådals-Nytt 1975 har en god del flere opplysninger kommet til. En av de ting som er kommet for dagen er en gammel protokoll der forhold fra gruvedrift på forskjellige steder i Helgådalsdalføret er nednotert. Protokollen strekker seg fra 1875 til 1915. Den omfatter kanskje ikke alt som har foregått av gruvedrift i dette tidsrommet, men en god del er med. Bl.a. er nednotert daglig utbryting av malm (copper ore) i Malså i årene 1875 -79, oppgjør til kjøperne av malm til Trones og retur-

Steinknuseren ved Fiskløysingsbekken.

last av koks, leie for havn på Trones osv. Fra Skjækerdalens Nikkelverk har vi de samme opptegnelser for tidsrommet 1883 -91. Vi har fra Rørosperioden ved Åkervoldgruvene på 1890-tallet og videre fra Røstad-perioden fra ca. 1905 til 1915, da Sulitjelma tok over. Like ens er det med navn på personer som deltok i de såkalte Storstadskjerpene i 1904.

Helgådals-Nytts spalteplass tillater ikke at vi går altfor mye i detaljer. Vi skal derimot trekke ut enkelte måneder og ta med en del navn på personer som hadde sitt arbeid og sin fortjeneste der inne.

1875

Den 17. april 1875 ble lov om nytt pengesystem vedtatt. Det gamle system (1 Speciedaler = 5 Ort, 1 Ort = 24 Skilling) ble erstattet av kroner og øre. En Speciedaler ble omvekslet i fire nye kroner.

"Vår" protokoll var laget for det gamle system med tre rubrikker, og det ser ut til at gammelmåten ble brukt ut 1875. Da kronesystemet ble tatt i bruk, hoppet de over den smale Ort-rubikken, og brukte den som komma.

KJØRSEL FRA TRONES I FEBRUAR 1875

Tørris Langdal	12-2-12
Hans Langdal	4-2-0
Kristen Sæther	20-0-0
do do	4-1-0
Jakob Gren	13-3-0
Gunnbjørn Gren	11-1-0

Anders Telsnæs	6-4-0
John Kolstad	3-1-0
Jeremias Sagmo	1-4-0
Jakob Kolstad	3-2-12
Hans Langdal	2-0-10
Kristian Holmlivald	3-0-10
Sum: 86-1-20	

Efter oppgjør med T. Grunden:

E. Skrove	13-1-0
Jeremias Dillan	3-3-0
Anders Kjesbo	3-0-0
Elling Vangstad	3-4-12
Jeremias Sagmo	1-4-0
Ole Bjertum	4-1-0
Johannes O. Elnæs	2-0-20
Kristian O. Holmlivald	3-3-0
Halvor Skrove	3-2-22
John Overmo	1-2-8
Arnt Overholmen	2-0-0
Kristian Karmhus	7-0-20
Lars Haugan	4-2-8
O. Rostad, Trones	5-1-12
T. Grunden for bryderi	1-0-0
do for skyds til Malså	1-0-0
do for 1 Las til Malså	1-0-0
Johannes Nondseth	3-0-22
Ellev Jermstad	3-3-0
Jakob Trygstad	2-0-12
Ole Skavdahl	15-3-0
Johan Breiding	2-0-6
T. Grunden	
Hest til Malså 3 dage	1-4-0
Erik Overholmen	3-1-12
Ole Bjertum	3-4-12
Lars Haugan	6-3-4
Ole A. Overholmen	3-3-0
Olaus Bjartnæs	1-2-12
Sum: 113-4-20	

BETALT PÅ TRONÆS EFTER LISTE:

Johannes P. Sende	3-1-8
Anton Helden	8-0-0
Inper Vold	2-3-8
Sivert Berg, Røren	4-0-12
Martin Berg, do	1-3-0
Sum: 19-3-4	
Tørris Langdal	2-0-0

Kristen Sæther for water wheel 1-0-0
Dette viser den første måneden med full drift under de engelske eiere.

Høsten 1875

Udgifter på Tronæs betalt til Hr O. Rostad:

For ilandbringelse efter regning	7-0-14
For lossing do	18-0-0
For Frakt af Kul do	12-1-12

For Kjørsel og Benyttelse af Kaien	30-4-20
For 1 Protokol	3-4
Hr Rostad for eget Arbeide	20-0-0

Mars og april 1875 var månedene med de største kjøreomkostningene, ca 300 Spd pr. måned. I alt ble det for året 1875 utbetalt 1015 Spd.

Videre viser protokollen at stiger Ola Røsten i tidsrommet nobember 1886 til februar 1877 har fått utbetalt 264 Spd. Vi vet jo at Røsten var den som bygde smeltehyttene der inne og det er sagt og skrevet at det skulle ha foregått i 1875. Hvis dette er riktig, må han ha foretatt ombygging eller utbedring av smeltehyttene ved årsskiftet 1876/77. Etter all sannsynlighet gjelder oppgjøret både Røsten selv og de hjelpesmenn han hadde under byggearbeidene.

"Settled up with O. Rosten", har Richards signert under avsnittet.

Ellers kan vi se at stiger Ole G. Svorkmo har attestert beholdningen av No 2 Kobber Malm (Copper Ores) pr. 1. januar 1875 til Omtrent 200 Tonder. Det er nok den beholdning det engelske selskapet har tatt over fra de tidligere eiere.

Det fortelles at stiger Svorkmo var en kraftkar som måtte tre til hvis det ble slåssing mellom karene. Minnet etter han er bevart ved den såkalte Svorkmosteinen i nordøstre kant av Sagvoldhaugen som han har skrevet sitt navn i, samt i Svorkmoberget, som ligger lenger øst. Svorkmo fikk visstnok en tragisk død ved en

sprengningsulykke etter at han forlot Verdalen.

1883

Nå er Skjækerdalens Nikkelverk i full gang, og vi tar med følgende kjøpere for frakt mellom Skånes og Skjækerfossen.

PAID FOR CARRIAGE OF COKE februar 1883

9 Sefanias Rindsem	6,30
" Nils Haugskott	9,80
10 Mikal Salberg	10,85
" M. Eggen	9,80
" L. Eggen	16,80
" M. Stenslien	9,80
16. M. Eggen	8,40
17. John Stubskind	19,25
19. Baard Skjørholm	4,20
20. Sevald Stubskind	8,40
" Baard Skjørholm	4,20
22. Olaus Aarstad	9,10
" Baard Skjørholm	4,20
23. G. Larson	5,60
" Oluf Wallum	4,55
24. Lars Eggen	16,80
" Mikal Rindsem	4,90
" Petter J. Bergsvold	5,60
" Hendrik Berg	14,00
" Nils Mønnes	4,20
26. M. Stenslien	4,90
" Ole Andr. Hage	9,10
" O. Agesen Hagen	8,40
" Joh. Nesmoen	4,90
" Johs. Ekloe	9,80
" Petter do	9,80
" Oluf Wollen	4,90
27 Johannes Lyng	9,10

Fra tippen i Crowe-gruva

Fra venstre: Ole Klucken, Løvstad, Johan Holmli, Olaf Framnes, John Ågesen, Teodor Langdal, Oskar Selnes.

" Hans Jødsaa	10,50
" Mikkel Slapgaard	10,50
" Nils Lersæth	
" Andr. Snausen	5,60
" G. Larsen	5,60
" Petter Storborg	5,60
Totalt	287,-

Dette er en tilfeldig måned, og det er sikkert mange andre som har kjørt for Nikkelverket gjennom årene. Fra mitt hjemsted Røsgrenda, vet jeg det er fortalt at John Eriksen Overholmen sparte seg opp penger ved kjøring for gruveselskapene til først å kjøpe gården Røe vestre og senere Minsås.

DE SOM ARBEIDET I GRUVENE

Det ser ut til at det ble operert i arbeidslag som så fikk samlet oppgjør. Både kvinner og barn under 15 år står på lønnslisten, så det var nok litt forskjellige gjøremål å utføre, en kan ikke regne med at alle klarte de tyngste kroppslige løftene.

I juni 1875 står følgende arbeidslag oppført:

Bastiansen og Sanderg
Slapgaard og Skrove
Ole Grande
Ingebrigt J. Svorkmo
Ingebrigt og Peder Christiansen
Hans Ulvild
Johanna Knudsen

September 1875:

Ingebrigt J. Svorkmo
og Henrik Berntsen
Johanna Knudsen og søn
Brita Hedlund og datter
Anton A. Vestberg
Hedlund
Jørgen Lif
Johan Prestberg
Israel Prestbergs slekt

PRODUSERT I MAI 1876:

Israel Prestberg & slekt	16,0	Tons
Hans H. Ulvild	2,1	"
Ole K. Ulvild	2,2	"
Anders Vestberg	0,4	"
Karl og John Hendriksen	3,2	"
Ole B. Skjølerg	2,0	"
Jonas Hald	2,0	"
Martin Gunnelli	1,2	"
Ole J. Holmlivald	0,8	"
Thore J. Holmlivald	1,0	"
Ole O. Gulstad	0,4	"
Christian Gulstad	0,2	"

Gruveinngang.

Inngangen til Greensberget.

Jakob Mok	0,6	"
Erik Skraave & Søn	1,4	"

Man må ikke ut fra disse tallene dra den konklusjon at de som produserte minst var "latere" eller mer udyktig, antall arbeidsdager varierer. Men det vises tydelig at den svenske "slekten" låg suverent på topp når det gjaldt utbrutt malm. Hvor mange personer som var med i dette arbeidslaget står det ingenting om.

JANUAR 1884 SKJÆKERDALENS NIKKELVERK

Ole Stiklestad
Joh. Stiklestad
Marthin Johannessen
Gunnerius Johannessen
Jakob Langdal
Marthin Røe

A. Pettersen
Hans Haugen
Morthinus Aakervold
Johs. Elness
Lars Karlsen
Anthon Walstad
Erik Skrove
Ole Skrove
Anthon Julnæss
Anders Skjækermo
G. Olsen
Ole Snikkermo
Olaus Skoknæss

Sum utbetalt: ca. kr 500,-

AANESBERGET SKJERP 1904:

John O. Holmli
Petter Storstad

LERHAUG SKJERP 1904:

Peder Brønstad (arbeidsformann)

John O. Holmli
Ole J. Holmli
Peter Storstad
Mikal Storstad
Olaus Burstuen
Lasse Storstad
Severin Grunden
Ole Klefsås

Sum 1904: kr 350,-.

SKJÆKERDALENS NIKKELVERK 1910:

Stiger Olsen
Gøran Bengtsen
Mikal Pettersen

Sum kr 285,-.

AAKERVOLDS GRUBE 1915:

Peder Bengtsen
A. Engaas
Th. Berg
Martin Mæhlen
Johs. Trøen
H. Moan
M. Bjertum
Johs. Ørtugen
P. Ørtugen
Oskar Berg
Gøran Bengtson
Stiger G. Olsen

Sum kr 936,-.

Konklusjon

På grunn av at vårt dokumentgrunnlag kan være mangelfullt, har vi ikke gitt oss i kast med noen summering av penger utbetalt fra gruveselskapene gjennom disse årene. Men de eksemplene vi her har vist til, skulle tilsi at på bakgrunn av de problemer folk flest hadde med å skaffe seg lønnet arbeid i den tidsepoken det her gjelder, har gravedrifta hatt relativt stor betydning for lokalsamfunnet, ikke bare i Helgådalen, men også videre utover Verdal.

Prisen for kjøring var lik, den var notert til 30 øre pr. Våg i 1876. Kjøringen foregikk hovedsakelig på vinterføre.

Et mer spesielt kjøreoppdrag foregikk i siste driftsperiode, da Carlsson i Stor-Bengtssas arbeidslag ved hjelp av krafthestene Bismarck og Stor-Brunen kjørte den tunge steinknuseren som i dag ligger ved Fiskløysbekken, innover til Malså.

VILLAEN

Interiør i Villaen.

Fra venstre: Arne Bugge, John Grunnan, Trine Grunnan, Grete Hafstad, Margit Hafstad.

På verandaen i Villaen.

Fra venstre: Margit Hafstad, Bendiks Blom (tegner), Paul Holmsen (student), Arne Bugge (sjefsingeniør).

Oppsetting av verandaen på Villaen.

Til venstre Gustav Liff.

CARL MAGNI PETERSSONS SISTE SKIFT

av Håvard Elnes

20. februar 1917. Tidlig morgen med snø fra øst. Enda har ikke dagslyset kommet da den unge svensken fra Småland - Carl Magni Petersson går til sitt siste skift i Fisklønningssinken.

På sitt kontor i "Villan" mottar stiger Andreas Bakken meldingen om ulykken. En opphisset stemme i den andre enden av telefonen nærmest roper ut at det er hendt en fryktelig ulykke ved Fisklønningssinken og at Bakken må komme øyeblikkelig.

Oppe ved ulykkesstedet hersker det fullstendig kaos. Barske og hardføre gruveslusker lar følelsene få fritt spillerom. Bakken går de tunge skrittene ned til ulykkesstedet og konstaterer raskt at den unge svensken er død, drept av et mineskudd.

Kjørekaren Petter Hepsø får ordre om å hente hest og slede og sammen bærer de den omkomne opp, for siden å kjøre ham ned til laboratoriet. Tilbake i kontoret i "Villan" diskuterer Bakken den tragiske ulykka med sjefingeniør Bugge og sammen går de til brakka der den omkomne hadde sitt losji i håp om å få tak i adressen til de pårørende.

Inne i brakka møter Bakken karene som var samlet ved ulykkesstedet og som lot tårene renne. Nå, en liten time etter, sitter de og spiller tjuett med store penger på bordplata og banner så det lyser.

En sterk og sjokkerende opplevelse for den unge stigeren. I vitnes nærvær

Ved Fisklønningssinken.

Personene på bildet er fra venstre: Trelasthandler Bruem, forfatteren David Tolstad Hansen, jeger Odin Kåsa (Bratli) og stiger Andreas Bakken.

åpnes kofferten til den omkomne og til syne kommer et stort bilde av en vakker flicka, hans forlovede Tåkla Järn. Adressen til hans forlovede finnes også i kofferten, og før dagen er omme er brevet med sørgebudskapen sendt fra Malså.

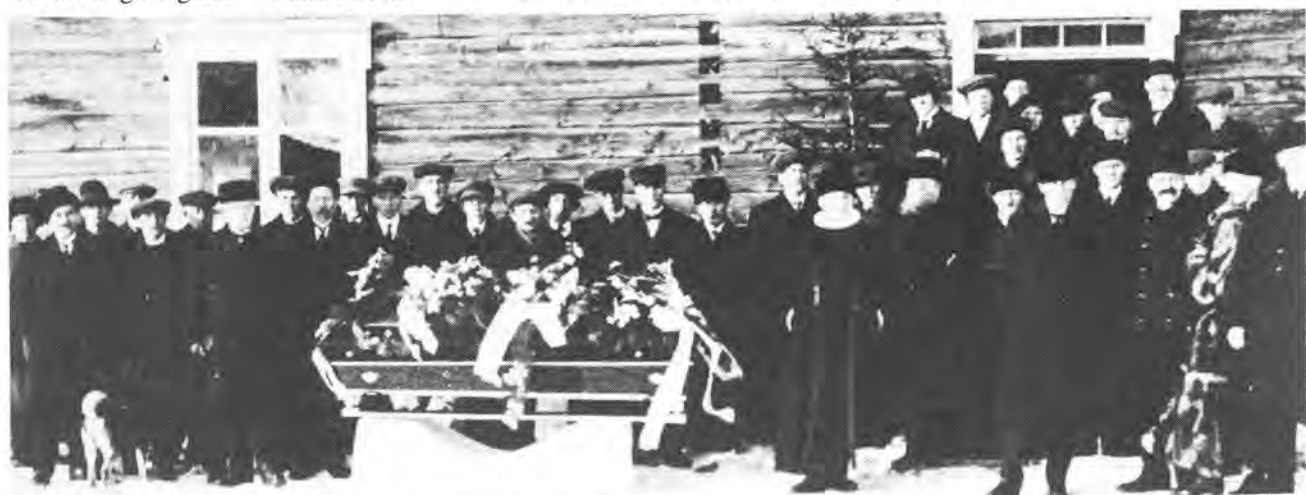
Disse detaljerte opplysningene er hentet fra et lydbåndintervju med stiger Andreas Bakken i 1976. Da var Bakken 90 år, men denne skjebnetunge dagen i Malså glemte han aldri. Han husket også at han i kveldsmørket gikk ut på verandan i "Villan", og lot tankene og blikket søke opp mot laboratoriet, der den unge svensken lå, og at det hvilte en knugende stillhet over vinterkvelden.

Etter en uke kom det brev fra Carl

Magni Peterssons foreldre. De ønsket at sønnen ble gravlagt i Verdal, og ber samtidig om å få tilsendt hans livspolise. Den hadde han stampet i en panteforretning i Trondheim, og var ikke mer verdt enn det papiert den var skrevet på.

Carl Magni Petersson fikk en verdig begravelse. Nesten alle i Malså var møtt fram da rallaren ble signet til gravens ro. Av naturlige grunner var ingen av hans pårørende til stede. Men det kom en sort liten perlekrans fra hans mor i Sør-Sverige, og den pyntet graven hans i mange år.

Carl Magni Petersson som var fra Syernes i Småland fikk sin grav på Vuku kirkegård og han ble bare 24 år gammel.

Fra begravelsen til Carl Magni Petersson i Vuku den 3. mars 1917. Bildet er tatt ved kirkestuen.

Malsås siste stiger

av Håvard Elnes

Stiger Andreas Bakken ble beordret til tjeneste i Malså i februar 1917 av sjefen for Sulitjelma Gruber A/S. Han overtok ledelsen av prøvedrifta etter sjefingeniør Arne Bugge som da var syk. Bugge hadde da ledet arbeidet fra 1915, men reiste ikke fra Malså før julen 1917. Stiger Bakken hadde ansvaret for 60-70 mann som arbeidet både akkord og dagsing. En ungdommelig arbeidsstokk med mange svensker på lønningslisten.

Bakken forteller at det under hans ledelse ble tatt prøver i Gullbergstollen, Crowesgruva, Fisklønningssinken, Gruvestuberget, Archbolds gruve og en del mindre skjerp, alle med svært dårlig resultat. En del av prøvene ble analysert i laboratoriet i Malså, men de fleste ble sendt til Oslo, forteller Bakken.

Da krigen sluttet i 1918 ga direktør Holmsen ordre om å stoppe prøve-drifta. Den mektige direktøren erkjente da at han skulle ha hørt på ingeniør Hornemann som på et langt tidligere tidspunkt hadde anbefalt å legge ned hele prøveprosjektet. Men den gode Hornemann ble ikke trodd, han ble nærmest oppsagt av personer som

Andreas Bakken på trappa i Grunnan.

fortsatt hadde tro på et livskraftig og komplett gruvesamfunn i Malså Etter Hornemann kom sjefingeniør Arne Bugge til Malså og han var veldig optimistisk med tanke på den videre drift, men hadde i grunnen lite erfaring, forteller Bakken.

Da Bakken overtok ledelsen i Malså (1917) hadde han ordre fra direktør

Holmsen om å fortsette med prøve-driften. Men prøver som da ble tatt ga et svært dårlig resultat - langt dårligere enn tidligere. Bakken mente at det tidligere bevisst var tatt prøver av de beste forekomstene til analysering.

Direktør Holmsen måtte til slutt erkjenne at det var ingeniør Hornemann som hadde hatt rett.

Avvikling

Det kom stadig ordre om hvordan avviklingen av prøvedrifta skulle ordnes. Det var mye arbeid, både ute og inne før alt var avviklet og ryddet opp. Det måtte taes hånd om både hus, maskiner og redskap.

Fra de trange gruehullene stilnet larmen. Rallare og gruveslusker pakket sitt enkle pikkpakk og reiste.

Kjørekarene kjørte mange og tunge lass med all slags maskiner og utstyr ned til bygda. En vårdag i 1919 kjørte også Andreas Bakken, Malsås siste stiger, den humpete gruvevegen for siste gang. Historien om gruevedrifta i Malsådalen var slutt, nesten før den begynte

Kilde: Lydbåndintervju med Andreas Bakken 1976.

Tunge kolli fraktes til bygda fra Malså. Om dette er siste lasset vites ikke, men symbolikken i dette bildet er klar idet Malsås siste stiger sitter på det bakerste lasset. Fra venstre: Petter Hepsø, Nils Falstad, ? og Andreas Bakken.

Da verdalingene søkte om jernbane opp til Vuku/Ulvilla

av Arne Gunnar Bakken

Omkring forrige århundreskifte var det mange prosjekter på gang med bygging av jernbaner. Akkurat nå var anleggsarbeidet på Hell-Sunnanbanen mest hektisk. Åpningen til Verdal foregikk 1.11. 1904. Dessuten var det nå vel 20 år siden det ble kjempet en kamp om å få mellomriksbanen til Sverige bygd oppgjennom Verdalen. Dette ble dog forgjeves, da det endelige valget falt på linjen opp Stjørdal og Meråker. Meråkerbanen ble åpnet 22.7. 1882.

At Verdalingene følte seg snytt for mellomriksbanen, var vel også medvirkende årsak til at det ble søkt om å få bygd en sidelinje fra Verdal stasjon til Vuku eller Ulvilla.

Det hele startet med et møte i banen på Øra, 11. februar 1899. Kommunen hadde satt ned en komite til forberedende undersøkelser. Disponent Johan Getz ble på møtet valgt til formann, og en ble enig om følgende: 1. Å holde komiteens forhandlinger hemmelige, så ingen av medlemmene meddeler utenforstående noe det ble forhandlet om.

2. At ingen av komiteens medlemmer innlater seg på private spekulasjoner basert på en eventuell bane.

Vedtaket ble underskrevet av: Johan Getz, E.M. Moe, H.N. Wessel, Ole Kvello, Elling Reppe, N. Garnes.

Formannen J. Getz foreslo videre å gi kommunestyret beskjed om at komiteen har begynt sin virksomhet. Noe begrenset arbeid i løpet av vinteren, men vil ta opp arbeidet i fullt omfang til sommeren, også med forberedende arbeider for påvisning av berettigelsen av anlegget, at bygging av denne sidebane er påkrevet. (Samme personer skrev under på dette.)

Værdalsbruket i Vuku var sjøl meget ivrig på planene om dette anlegget, slik at et skriv ble sendt derfra 17. september 1900. Sitat:

Til Værdalens Herredstyre.

Da man er bekjendt med at det ærede herredstyre akter å søke Staten om utstikning og beregning samt eventuelt bidrag til anlegg av en sidebane fra Værdalsøra stasjon til Vuku, så tillater man seg å opplyse følgende:

A/S Værdalsbruket har i flere år hatt spørsmålet om anlegg av et tresliperi oppe i Vuku under overveielse, men vet dette ikke kunne ordnes med fordel, uten at det finnes jernbaneforbindelse. Et slikt anlegg ville tilføre den eventuelle bane transportmengde av ca. 5000 tonn.

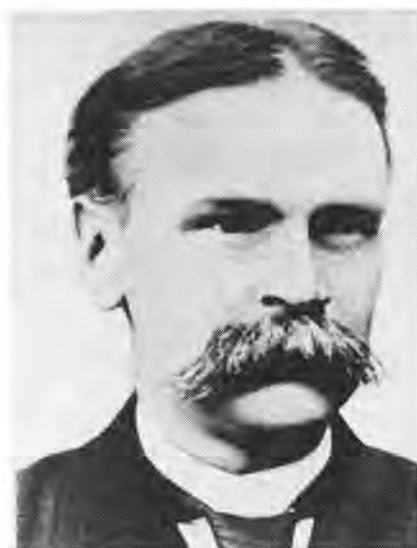
Dessuten har man også planer oppe, om et større industrielt anlegg i Vuku.

Selvfølgelig er også Værdalsbruket forberedt på å måtte ta aktiv del av baneanlegget for et større beløp.

Ærbødigst Johan Getz

Noen dager etter, 22. september 1900, hadde komiteen sin innstilling til kommunen klar. Undersøkelsene omfattet befolkningstettheten, muligheter til massetransport basert på bergverk, steinbrudd og industriannlegg. Tanken var å få startet et større aktieselskap for utnyttelse av disse naturherligheter, som samtidig ville delta med en vesentlig del av det anlegget ville koste. Tross de stramme og knappe pengetider, ga en snart opp håpet om dette nye A/S, som å garantere den ferdige jernbanen lønnsom drift. Ikke desto mindre følte en seg sikker på at når lettere pengetider kom, ville denne del av saken løses.

Det ble pekt på at Vuku og Stiklestad nå hver hadde omkring 2000 beboere. Erfaring fra andre baneanlegg viste at en årlig trafikk på ca. 800 tonn ville kunne tilføres. Dette som den alminnelige bygdetrafikk en kunne rekne med. I denne forbindelse

Johan Getz.

ble opplyst at jordbruket både i Vuku og Stiklestad sokn, vesentlig var basert på fedrift med produksjon av meierivarer.

Når det gjelder massetransport, under henvisning til diverse skriv fra brukere av banen, ble listet opp følgende transportmasser:

1. VÆRDALENS NIKKELVERK.

Transporten fra dette verket, som utelukkende ble nedlagt på grunn av vanskelige transportforhold, utgjorde de sju år det var i drift årlig over 2000 tonn malm (for det meste nikkel). Gruven vil sikkert gjenopptas ved bedre transportforhold.

2. MALSAA KOBBERVERK.

Trafikken ved dette verket hadde årlig ca. 1300 tonn malm mens det var i drift. Ble lagt ned av samme årsak som nikkelverket.

3. AAKERVOLD GRUBE.

I årene 1893 og 1894 ble det tatt ut ca. 600 tonn kobbermalm fra denne gruen. Malmen ble solgt til Hom-

melvik kobberverk og Røros kobberverk. Driften for tiden opphørt grunnet problem med transporten.

4. TRESLIPERIANLEGG I VUKU.

Anført i skriv fra Værdalsbruket, vil dette tilføre banen årlig bortimot 5000 tonn med trafikk. Dersom bane til Vuku, vil dette tresliperi bli bygd så snart banen er ferdig.

5. TORVCELLULOSE OG BRENNTORVFABRIKK.

Denne fabrikk (tenkt på Finnmyra) vil tilføre banen noenlunde samme trafikk som sliperiet i Vuku. Dette vil da være cellulose, torvkull og flere biprodukter.

6. SKIFERSTEINSBRUDET I SUL. (SPJELLBERGET)

Dette er for tiden i full drift. I 1899 var det en omsetning på omkring 4000 tonn, foruten innenbygds salg. De vanskelige forhold for å få fram det som produseres, hemmer i høy grad utviklingen av dette industriforetak, spesielt da for utenbygds salg. Samme forhold gjelder også for den planlagte karbidfabrikk i Vuku. I Vuku er det flere steder med første-klasses kalkstein.

Banen tenkt slik:

Total lengde ca. 19 km. Den vil forandre anleggssum på kr 400000,-. Går ut fra Verdal stasjon på Hell-Sunnanbanen. Til Stiklestad (4 km) der stasjon bygges. Derfra til Haga (3 km)

Vuku sentrum – tiltenkt stasjonsted.

Skiferbrudd i Spjellberget.

Gunnar Eng, Kåre Olsson, Oskar Olsson, Wilhelm Olsson, Oddmund Østgård, Narve Suul, Asbjørn Suul.

med stoppested, videre til Volen (3,5 km) med nytt stoppested. Derfra til Bredingsberg/Vuku (3,5 km) der stasjon bygges. Herfra skulle banen eventuelt fortsette til Ulvilla (5 km), med stoppesteder ved Holmsberget og Grunnfossene.

En slik sidebane ville tilføre Hell-Sunnanbanen større trafikk, og være med på å gjenreise Verdal etter den store rasulykken i 1893. Baneanlegget er tenkt satt i gang etter Hell-Sunnanbanens fullføring.

Hell-Sunnanbanen spiller for vår bygd en ganske underordnet rolle, idet den bare berører traktene nærmest sjøen, mens den større del av Verdal omtrent vil få like lang veg til denne jernbanen som før til damp-

skipsanløpssted.

Innstillingen slutter med at en håper det offentlige vil strekke seg lengst mulig med bidrag, og at Staten som et foreløpig vedtak, vil undersøke og beregne anlegget på offentlig bekostning.

Innstillingen ble behandlet i kommunestyret, som fattet dette vedtak: "Værdal Herredstyre ber Regjeringen om å foreta nødvendige undersøkelser for anlegg av en sidebane fra Værdalsøra til Vuku eventuelt Ulvilla."

Regjeringen ga ikke grønt lys for anlegget. I dag tror vi at det var riktig av myndighetene å fraråde dette baneanlegg når en ser at en stor del av NSB's sidebaner som ble bygd på denne tida, nå er nedlagt. Kanskje hadde godstrafikk foregått likedan som dagens Namsoslinje, men persontrafikken er det lite sannsynlig hadde fått livets rett helt til i dag.

Nedlagte stasjonstomter på Stiklestad og i Vuku hadde ikke vært noe pent syn, likeledes gjengrodd bane-trassè. På den annen side kunne en ha fått en ypperlig vegtrassè til Vuku etter at skinnene hadde blitt revet opp. Dette ble med hell gjort mellom Fauske og Sulitjelma etter nedleggelsen av Sulisbanen.

Losje "Fjeld"

av Anders Bendiksen

De første godtemplarlosjene i Verdal ble startet i 1885. Dette året ble nemlig losje "Ørnen" på Verdalsøra og losje "Fjeld" i Skjækerfossen stiftet. Det er sistnevnte vi skal vie litt oppmerksomhet i det følgende.

Det er neppe noen dristig teori at losjeetableringa har forbindelse med drifta av nikkelgruvene i Skjækerdalen. Gruvedrifta førte både nye folk og nye impulser til fjellgrenda. Anleggsvirksomheten representerte på godt og ondt et nytt livsmønster. Ei av de negative sidene var etter manges mening det økende alkoholforbruket. For å demme opp for denne trenden og aktivt bekjempe den, kom losjearbeidet i gang.

Det kan være av interesse å studere fortegnelsen over de som var til stede på stiftelsesmøtet den 8. mars 1885. Vi tar også med hvilke ombud de fikk.

Halvdan Slipern

Jacob Slipern
Helga Slipern
Mikal Alnes (Elnes)
Jacob (John)*)

Vårhus
Henrik Øvre
Olaus Skoknes
Thomas Julnæs
Johs. Jørgensen
Olaus Aagesen
Olaus A. Dillan(vald)
John Klukun
Gunerius Einersen

Dessuten møtte:

Lars Karlsen, Agnes Karlsen, Mikkel Lif, Kjersti Lif, Anders Pehrson Thon, Grethe Hegstad, Anne Martha Julnes

*) Navnet har to versjoner i hver sin protokoll.

Losjefører.
Distriktslosjens representant.
Øvste Templar
Kapellan
Varatemplar

Skriver
Finansskriver
Skattemester
Marskalk
Viseskriver
Vara Marskalk
indre vakt
ytte vakt
vise Øvste
Templar

Som det går fram av lista har losjene en hel rekke ombud - 15 i alt. Som et lite kuriosum ser vi at bare 13 av dem ble besatt, til tross for at 20 personer var til stede. De to gjenstående ombudene ble bekledd av Edvard Olsen og Gøran Lif som kom som nye medlemmer på neste møte.

Et iøyenfallende trekk er den sterke mannsdominansen. Av hele forsamlingen utgjør damene bare 20%, og blant de fire damene hadde tre av dem ektefellene med.

Listen viser også at i startfasen er det mest tilflyttede personer som ble fanget av losjeideén. De fikk også de sentrale vervene. Det kan være flere grunner til det. Kanskje har de hatt idéene med seg da de kom. Kanskje så de best det økende alkoholforbruket i gruvas nærmiljø, eller var losjeideén for fremmed for forsiktige helgådalinge?

Losjens idéer

Det er rimelig å tro at det i lokalmiljøet var lite organisert lagsarbeid. I Vuku hadde det siden 21. november 1883 vært en totalavholdsforening. Folk fra Volden krets var med der. Men medlemsfortegnelsen inneholder ingen navn fra øvre Helgådalen. Kanskje var det losjens seremonier og ritualer som virket fremmede og skremmende?

En losje er et "lukket" samfunn med mye av sitt tankegods beslektet med middelalderens laugsvesen og senere frimureri. Det var to måter å bli losjemedlem på: En kunne sende en søknad om å få bli med, eller en kunne få en "bror"/"søster" til å melde fra om sin interesse. Losjen valgte så en innvielsesnemnd som bestod av tre personer, gjerne to som kjente vedkommende godt, i tillegg en som var oppnevnt av Øvste-Templar. Nemnda sin oppgave var (Har bare en nynorsk kildeutgave) "Hø (nemnda) skal tala med søkjaren og gjera seg kjend med kva slags menneskje vedkommande er, moralen og huglynde hans, og samstundes rettleia han så han får greitt for seg kva det er ordenen krev av han." Dersom nemnda ga klarsignal, kunne vedkommende velges inn - innballoteres - som det heter. Balloteringen var hemmelig. Hvis de andre medlemmene aksepterte innmeldingen, slapp de en hvit kule inn i det lukkede balloteringsbegeret, i motsatt tilfelle brukte de en svart terning. Ved opptellingen kunne det ikke være mer enn fire terninger. I så fall ble vedkommende ikke tatt opp i losjen.

Et annet frimurerinspirert fenomen var påbudet med "passord". Medlemmer som kom for sent, måtte hviske et hemmelig kodeord før de slapp inn i lokalet. Når jeg har ofret såvidt mye plass på ritualene, så er det for å belyse det totalt fremmede som losjen representerte. Muligens var det én av grunnene til at den lokale tilstrømningen var beskjeden i begynnelsen.

Utvikling

Losjens oppgave var å bekjempe drikkeondet. Skulle den greie det, måtte losjen være slagkraftig. Altså måtte de rekruttere nye medlemmer. Hva forteller protokollen i så henseende?

Kildene forteller at på det andre

<i>St 15</i> 5/ 1 1 7 1 7 6 1 1 1 1 2 3 3 3 2 2 1 3 2 1 1 7 7 2 3 1 2 1 1 1 7 1 <i>St 16</i> 5/ 3 6 6 5 5 5 5 5	<i>St 17</i> 1/ 3 5 4 2 2 3 1 2 3 6 5 4 5 1 3 5 5 5 3 4 4 5 4 3 5 2 4 3 1 <i>St 18</i> 1/ 5 1 1 1 1 7 8 6
---	---

Salmer hadde en sentral plass i losjens rituale. Dette er en faksimile av en "notebok". Bak i boka står det skrevet: Foranstående Melodier er udsatte i Sifferskrift efter Cheves Methode for loge "Fjeld" af Johan Helmo 1886.

møtet som ble holdt 22. mars 1885, ble åtte nye medlemmer opptatt i losjen, to av dem var kvinner. Den 19. april holdes det fjerde møtet. Medlemstallet var da steget til 35 personer. Dette er det høyeste antall som kan registreres. En kan også se at det lokale engasjement blir noe sterkere, tilveksten teller navn som Inger Maria Julnes, Hanna Oline Julnes, Ole Julnæs og Anna Helena Andersdr. Sk(jækermo?)

"Nærværende" eller "fraværende"

Skriverens oppgave var å føre nøyaktige optegnelser over hvem som var til stede på møtene. Generelt gjelder det for losjene at protokollarbeidet er forbilledlig. Dermed er det enkelt å finne ut hvem som deltok på møtene. Det er vel rimelig å anta at oppmøtet til en viss grad avspeiler interessen for losjens arbeid.

Møtene ble holdt veldig hyppig. Fra 8. mars 1885 til 27. desember samme år avviklet en hele 22 møter! Regelen synes å være 14 dager mellom møtene.

Hvor godt ble så møtene besøkt? Det vil føre for langt å gå inn på hvert enkelt møte. Jeg har derfor plukket ut møter med ca. to måneders mellomrom for å se om en kan lese noen tendens:

1885:

22. mars:	28 personer (alle)
17. mai:	29 personer (av 35)
12. juli:	22 personer (av 35)
6. september:	19 personer (av 30)
1. november:	19 personer (av 26)
27. desember:	13 personer (av 26)

1886:

7. februar:	16 personer (av 31)
2. mai:	21 personer (av 28)
25. juli:	12 personer (av 28)
3. september:	9 personer (av 24)

Etter 3. september 1886 er protokollen ikke brukbar til "vårt" formål.

Tabellen synes å gi et par tendenser. Antall medlemmer tilsluttet losje "Fjeld" minker. Like ens er det med frammøteprosenten. Mens det i starten er 100% oppslutning, er bare 37,5% av de skrevne medlemmene møtedeltagere 3. september 1886. Hvordan skal vi forklare dette?

Ved opptagelse i losjen måtte en avgi løfte om totalavhold. De som brøt løftet, ble strøket som medlemmer. Fra protokollene kan vi ikke lese oss til om denne straffereaksjonen ble benyttet i denne losjen. Men i andre deler av bygda ble eksklusjonsparagrafen flittig benyttet.

En kunne selvfølgelig også melde seg ut. I sekretærens notater fra august 1886 finner vi fire "udmeldt". Men om de selv har gjort det, eller det er et styresvedtak kan vi ikke fastslå.

Det siste møtet

Det siste møtet ble holdt i mai 1887. Og studerer vi navnelisten ser vi at det stort sett er bare verdalinger/helgådalinge igjen.

Mikal Alnes, Anna Alnes, Thomas Julnæs, Olaus Helmo, Nils Borgen, Erling Slipern, Anders Pehrson Thon, Sefanias Skoknes, Ane Marta Julnæs, Anna Nessemø

Mai 1887 betød et definitivt punktum for losje "Fjeld", losje nr. 181 av I.O.G.T.

Faksimile som viser hva losje "Fjeld" betalte for regaliene.

Anvisning paa V. Skattemester.

No. 2

Til V. Skattemester i

Loge No. 181 U. O. G. T.

Behag at betale til

den Sum Kr. 27.22 - 1/2 pengeløse og for

ifølge Beslutning i Logen.

NB. Begge disse Blanketter maa opbevares af V. Skattemester.

Officiel Form No. 5. Udgivet paa Norges Storloges Forlag. - Pris 1.20 pr 100, eller i assorterede Pakker à 200 Stk. Kr. 2.50 porto frt.

Kvittering.

Mottaget af

V. Skattemester i

Loge No. 181 U. O. G. T. den

Sum Kr. 27.22

for

13 stykkes besiddelse af regaliene

Kr. 27.22

Vedte den 16/5 1885

Min album

I serien "Min album" presenterer vi bilder som tilhører Solveig Evjen

Solveig Evjen som konfirmant i 1925.

Fra et sykurs holdt på Volden skole. Oppstart var 19.5. og avslutning 28.6. 1952. Det var småbrukarlaget med Olai Langdal i spissen som satte igang kurset med støtte fra Volden sanitetslag
Foran fra venstre: Karin Prestberg, Ruth Storholmen Bjartan, Synnøve Green Langdal, Olaug Varslot med Inge Hallstein Sivertsgård, Jenny Berg Trøbak med Eli Trøbak, Klara Anderson Nesseemo og Olga Elnes Storholmen. Bak fra venstre: Solveig Evjen, Kjellaug Rannem (kursleder fra Sparbu), Inga Rotmo Sjømæling, Jorun Rotmo Hepsø, Johanne Varslot Bjartan, Rakel Leirset Ravlo, Klara Storholmen Green, Iris Elnes Skoknes, Oddvor Green Haugan og Marie Leirset Sande.

Volden sanitetslag på tur rundt Leksdalsvatnet 1963.

Bak fra venstre: Jenny Trøbak, Klara Langdal, Oddlaug Leirset, Marie Evjen, Jørgine Nesseemo, Eline Kolstad, Einar M. Nesseemo, Hjørdis Rotmo, Sigrid Kjesbu, Ingeborg Storholmen og sjåføren Arne Skoknes.

Foran fra venstre: Elise Leirset, Melvin Nesseemo, Ingebjørg Nesseemo og Marta Kolstadeng. Sittende fra venstre: Laura Nesseemo, Oddrun Sagvold, Oddrun Bengtsson og Anita Bengtsson.

Fra venstre: Marie Stene, Sigrun Hjelde, Alf Lyngås, Margit Katterås, Margot Flyum Hallem, Alf Wigen og Solveig Evjen.

Disse helgådalsungdommene hadde vært på Øra på auksjon og kjøpt seg hatter. De fant dermed anledningen god nok til å gå til fotografen for å få seg forevige.

Sittende fra venstre: Paul Green, Inga Kjesbu, John Langdal.

Bak fra venstre: Oline Bjørstad, Oline Berg Jermstad, Paul Reitan.

Sofie og Nils Kr. Evjen 1910.

Bak fra venstre: Kjellrun Danielsson, Reidun Ottermo, Solveig Evjen. Foran fra venstre: Målfrid Syrstad, Marie Evjen og Gunvor Svensson.

Fra et besøk på Fætta hos Gudrun og Arne Storstad 1935.

Fra venstre: Solveig Evjen, Gurianna Helmo, Johan G. Helmo, Ida Smulan med Margrethe Smulan, Tora Grande, Gudrun Storstad med Gunvor og Ingolf Storstad, Iver Helmo, Malena Bynen, Martin Grande og Arne Storstad.

Da n'Kal kom

av Anders Bendiksen Ill.: Solveig Åsgard Bendiksen

Det durte og brann i ovnen, og det var den eneste lyd som hørtes. Bortsett fra en stille knitring når en eller annen bladde om til en ny side. Det var tirsdag. Olaf hadde vært frammi bygda og levert smør. På returen hadde han vært innom hos Sofie og Paul i Green og hentet en ukesrasjon med "Trønder-Avisa" og "Verdalingen" før han hadde gitt seg i kast med stien gjennom Greensmarka, over Litllundammen og etter den gamle kløyveveien til gårds, en strekning på fire kilometer.

Den eldre garde holdt seg til avisene, mens vi guttene hadde mest sans for "Magasinet for alle" og "Norsk Ukeblad". Enda det var midt i høykjøringa, ble det etter hvert en lang pause. Mørke skyer hadde trukket opp, og skodda kransa seg både rundt Greensklumpen og Lifjellet. Og tørrhøyet hadde fått en vassdynk.

Vel, så kunne en strekke middagskvila med god samvittighet, blauthøy gikk det ikke an å kjøre! Slåten og høykjøringa var ei travel tid på fjell-

gården. I år hadde det blitt ekstra mye fôr, og det ble manko på staur. Så kom en i den situasjon at en måtte vente til noe høy ble kjørt inn. Nå hadde værgudene spilt bonden et puss. Han var for et øyeblikk satt ut av spill. Alt i ett kikket han over brillene og ut i været.

Det var bestemor som brøt stillheten: "Næ, lætt mæ få på'n Lars." Litt stiv og støl reiste hun seg fra pinnestolen, oppe på ovnshylla fant hun kaffeburken og kverna. Remedien ble solid plantet mellom knærne, og kaffebønnene måtte til pers. Ei mild og herlig kaffeduft fløt ut i rommet under kaffemalinga, og snart ble hele mastua fylt av kaffearoma.

Bestemors bevegelser skapte liv i katta som til nå hadde slumret under svartkomfyren etter en durabelig porasjon høysjøfisk. Etter å ha strukket sine svart og grå lemmer i alle stilingsvarianter, satte den seg ned og begynte å pusse labber og pels. "Det kjæm vel fræmmen", sa bestemor da hun oppdaget det. Denne spådommen

gikk hus forbi. All vår oppmerksomhet var rettet mot Stomperuds og Plassbakkallens meritter.

Kaffen kom på bordet- og lektyren måtte legges til side. "Ka dæm ska jørrå karran i ættemeddag da?", bestemor henvendte seg til oss. "Karran", det var oss tre guttene fra breibygdas som tilbragte alle våre ferier her i Tosteigan hos besteforeldrene og onkel Jo. "Di kain vårrå me å pakk høy", sa Olaf. Dermed var saka avgjort, det bars ned på hellen. Selv så han lettet ut etter å ha funnet en fornuftig jobb i regnværet. Mye høy var kjørt inn, og i alle ståla var det jevnt med langbrua. Nå gjalt det å få pakket mest mulig inn under brua. Og der hadde vi guttene store fordeler hva størrelsen angikk. Olaf tok de tunge takene, lempet høyet ut mot veggene og virkelig fikk det på plass. Etterpå kastet han noen never grop-salt bortover: "Så det itj går varmt ti-di". Da han hadde forlatt arenaen, gikk vi igang med hopp og akrobatikk. Mange verdensmestre svedde

over høyståla da! Varmer og sveitte måtte vi omsider fram i hellporten og få luft.

Da så vi plutselig en skikkelse komme til syne opp ved sommerfjøsveggen. En mager, litt lut kar med vidbremmet hatt. På overkroppen en strikkajakke, vadmelsbukser lenger ned. På ryggen hang en bergansekk og over aksla ei bambusstang. Det var n'Kal! Karl Sagvold i egen høye person, en av de ytterst få som sommers tid la veien om fjellgården. Sommerens muntasjonsråd!

Da vi kom inn hadde gjesten allerede fått plass ved komfyren. Han var så våt at det hadde dannet seg store vassdammer rundt vikingstøvlene. Selv var han i ferd med å stappe pipa. Det hadde regnet "så gæli" nedmed "sjøa" at han "pinade" ikke hadde fått fyr på pipa. Derfor hadde han måttet søke ly for uværet. Ett var å bli våt til skinnen, mye verre var nok nikotinhungeren. Nå var det problemet løst - nesten. Visst hadde han fått fyrstikker, men han jabbet og snakket slik at han helt glemte å innhalere. Resultatet var at han gang etter gang brente fingrene, og pipa var like dau. Omsider lykkes han i sine anstrengelser, bartene som hittil hadde gått opp og ned i takt med praten, falt til ro, og snart satt kalien i ei blå røyksky.

Bestemor skjønnte at her måtte en til med tørre klær. Jo ble beordret ned i husa for å hente noe som Karl kunne låne mens han tørket sine egne plagg. Snart satt en "ny" Karl ved ovnen, tørr, mett og i strålende humør. Det spilte ingen rolle at han var gått over fra størrelse 48 til 58. Her hos Eline var det godt å være.

Og nå fulgte den ene historien etter den andre; jakt dager i fjellet, baneskyting, tømmerhogst og fløyting. Det var saft over replikkene og flukt over fortellingen. Jo lo, Olaf humret og selv bestemor som var sterkt hørselshemmet kunne følge med humørspreaderens utlegninger for han var ikke gjerrig på stemmевolumet.

Karl, en pust fra utenverdenen! Bestemor var nok den som satte mest pris på besøket. Selv måtte hun alltid være heime. Hun skulle koke og vaske og lappe. Kjøkkenet og fjøset var hennes doméne. Nå tok hun en hel nonstid fri. Hun spurte nytt og fikk grei beskjed. Den nærmeste familie var av den lite snakkesalige sorten.

Oftest fikk hun ikke annet enn løse tråder å spinne på. Nå fikk hun "den hele og fulle sannhet".

Og Karl likte seg i rollen som stedets midtpunkt. I 7-tida gikk bestemor for å melke, og vi måtte tre til og hjelpe henne. Jo hadde hentet kyrne borte på Greensvollen og nå stod buskapen og daska med rompene for å holde klegg, blinning og fluer vekk. Inne i sommerfjøset var det halvmørkt. På grunn av åtet var en strisekk spikret for glasset. Insektene lot kyrne bedre i fred da.

Karl hadde i mellomtiden inpsisert de nærmeste omgivelser. Han syntes at voksteren var overlag. Men mer interesse hadde han av en skyteskive bortmed Saubakkanten, og han lurte på om Jo drev øvelsesskyting. Og nå fikk vi alle undervisning i skytingens mysterier. Karl fant en trebørse Jo hadde laget til en av oss guttene. Nå fulgte en leksjon jeg selv aldri glemmer. Kallen la seg ned og inntok en så fabelaktig skytestilling at vi ble stående og måpe. Senere fikk vi forklaringen. Karl skjøt links. Men uhellet ville at han fikk stær på venstre øye. Han tøyde derfor haka over kolben for å få bruke det friske høyre-øyet. En stilling for fantomer - eller som Jo sa det: "N'Kal va itj tå dæm som lætt'n Opprædd kryp på sæ."

(Senere fortalte Sverre M. Green at Karl var blitt diskvalifisert under et skytterstevne på Steinkjer. En overvrig standplasskommandant hadde stemplet Karls skytestilling som reglementsstridig. Det hører imidlertid med til historien at Karl senere fikk både premiene og en unnskyldning, med en dyp beklagelse fra standplasskommandanten.)

Ved kveldsgrøten ble annen sport livlig kommentert. Etter som sønnene vokste til og gjorde furor i skisportet, fikk Karl en viss forkjærlighet for langrenn. Og nå ble vi alle delaktige i prestasjonene til "Ole min" og "Olav min" og "Arne min", alt servert med ekte farsstolthet.

Mørket seg på, og etter kveldsnyhetene kl. 10 begav hele følget seg nedover til husa for å sove. Etter en kort stans nede ved hellbrua hvor karene inntok hoftefest for et øyeblikk, gikk alle opp på kjøkkenloftet. Jo hadde overlatt sengen til Karl og trukket seg opp på hellen. Selv klargjorde gjesten sin inntreden i drømmeland ved å inn-ta dagens siste pipe i hvilestilling. Det siste vi skimtet var ei blå røyksky borte i kroken ved døra. Så hørtes jevne åndedrag - og en spennende dag i barndommen var over.

Tosteigan.

Livet på en fjellgård i tredveåra

av Helga Risan

Stor-Rensjøen.

Jeg skal forsøke å erindre noe av det som vi drev med på en fin fjellgård, Stor-Rensjøen i Jämtland der Maria, pappa sin søster, var kone. Det var liksom min første jobb som "voksen" - 15 år.

Jeg kom vel dit på forsommeren i den tiden kyrne skulle ut, men før det måtte sommerstugan, eller "Bryggstugu" som de sa der, vaskes og skures. Vi brukte "bartuggu" istedet for skurkost, og askelut i vannet, vi hadde ikke grønsåpe da. Luten ble laget av bjørkaske som vi slo kokende vann på, og da må dere tro det luktet rent når vi hadde skura alt det trekvite. En vegg over soffan ble tapetsert med Innherreds folkeblad, der kunne man sitte å lese om forskjellig som hadde hendt i vinterens løp i Verdal. På en skråhyll innenfor døren stod en stor kopperbøtte med vann og vaskefat

samt handduker, en vanlig kvit og en sydd av strisekker, og de ble aldeles nydelig gulbrune når de ble kokt i lut. Det var en abør for mannfolka med disse handdukene, for det lodne på strien satte seg fast i skjegget.

Mannfolka hadde nå drevet med veden som var opplagt i fine vedstabler, vedstakker kalte vi det. Det var ved til bakerovnen og til ystingen og små fine skier til komfyren.

Ja, så kom første kvelden i Bryggstugan. Separatoren var på plass i melkebua, så vanket det god kveldsmat, litt festlig altså.

Så kom den store dagen da dyra skulle ut. Det var ikke bare noen kyr, i tillegg var det 20 geiter og 10 sauer. Da var det allerede gjort istand i sommerfjøsset så det var trivelig for dyra å komme dit om kvelden. Jeg måtte gjete de første 4-5 dagene og se etter

at det gikk bra. Men å gjete var ingen latmannsjobb, for da måtte en leite limris og flekke av borken, stort til limer og mindre til visper, neste dag var det å leite "bartuggu" som vi skulle bruke til å skure med. Hver morgen jagde jeg krøttera til skogs så de kom seg fortest mulig til godt beite, og da var det å ta med seg så mange rogn-lauvkjerver, rognkvist som vi batt sammen som kornband, som en greidde å bære.

Mannfolka begynte å gjøre i stand til slåtten, tinne river og se over orv og ljær. De måtte også ta seg en tur til Norge for å få tak i onnetaus, eventuelt slåttekar. Nå var det slutt på gjetinga for en stund siden, så jeg og Maria hadde vasket vinterhuset, hengt opp oldemorsgardiner og lagt på rene filleryer på det kvitskurte golvet. Da var det i orden til herskapet Sande

kom, som skulle bo på nabogården rett over sjøen, en mils vei unna. De kom med hesteskyss, to hester fra Rensjøen og to fra Saxvallen. Da måtte jeg hente et spann med vann fra en kilde ved der vi hadde kalvene. De skulle også ha drikke morgen og kveld, men nå var det den gamle fine fruen som skulle ha et glass kildevann og en pepperkjeks, de andre fikk kaffe og brød. Etterpå bar det i veg over sjøen i motorbåten.

I slåtten

Så ble det slåttonn. "Norskan" hadde kommet og slåttbustan var ferdig, matkista var gjort klar med smør i ørsjer, tykkmelk i kagger, flatbrød som var spesielt vikt i firkanter så det var lettere å frakte, spekeflesk, saltfisk, rød og kvit ost m.m. Maria og jeg ble hjemme alene med arbeidet. Vi melka klokka seks om morgenen og bar hjem melka fra sommerfjøsset. Geitmelka ble silt opp i bonker, og kumelka ble separert. Så måtte vi til bekken for å vaske melkekopper som var trekopper, de ble skurt med "tugguer" som var gjort av kjerringris. Fin skuresand fann vi ved sjøen, koppene ble så skyllet i rennende vann i bekken. Denne sanden ble brukt til å skure knivene med også. Det ble ystet og kjernet hver dag. Osten og smøret ble solgt og byttet i varer som kaffe, strø-sukker og toppsukker. Hvetemel, semuljegrøn, havregryn og risengryn var også varer som ble kjøpt for ost og smør.

Så var uken gått og slåttefolket kom hjem, da vanket det risengrynsgrøt og smør og brød, alt godt på bordet. Vi måtte røre en time i grøten, for gryna var ikke lett kokt den gang. Vi brukte geitmelk i grøten, for da ble den ekstra god. Grøten ble kokt i ei jerngryte som stod nedi ovnen, det var ringer på ovnen som man tok vekk slik at en kunne sette gryta nedi. Gryta var bøtt ved den ene foten så det ble litt skove der, og da fikk jeg 10 øre for å vaske gryta. Synd det ikke var feil i alle tre føttene på gryta, for da hadde det blitt 30 øre på meg.

Lørdagskvelden ble det silt opp melk i en stor bolle og hatt i løype så den skulle skille seg, det hette "kjesfil". Det var til søndagsfrøkosten. Søndagen var det å springe 12 kilometer for å hente posten på Saxvallen.

Til hjemmeslåtten ble en hesteslåtmaskin brukt, ellers ble hver krok slått med ljå for å ta med alt det gode, fine graset. Hesjene var laget av stolper med pinner som det ble lagt lange treroer på til å henge graset over, ståltråd ble lite brukt. Vi kvinnfolka raka sammen graset og laget kjemmer som ble hengt på roene. Kjemmene måtte være greie, ingen klumper, for da ble det ikke tørt. Høyet ble kjørt inn i små løer med torvtak, men det meste ble kjørt på hellen hjemme. Det grovste høyet ble brukt til hestene. Når vi hesjet i regnet kom gauken og satte seg på hesjene, det er en styggværsfugl, den galer ikke når det regner, men på fine kvelder holdt den konsert, det var så mye gauk der.

Utover sommeren var det storarbeid for å få all veden i hus. Hver ledig stund ble nytt til det.

Høst

Så led det mot høst og elgjakt og slaktestid. Julegrisen fikk maisgrøt og melk til mat. De svarte og gråspraglete hønene, som var godt voksne, la store, fine egg. En flott hane som spankulerte på tunet hadde de og. Midt i alt arbeidet var det romantikk for alle penga, og når man sitter slik og minnes, blir man nesten lyrisk.

Tilbake til høstslaktinga, alt av dyret ble nytt. Tarmene ble skoldet og lagt i sodavann et par dager, siden blåst opp og hengt på buret på kjøper til pøselagingen. Alt feittet ble utvannet og siden smeltet. Det meste av kjøttet gikk til salg og resten til husholdningen. Blodet ble det bakt paltbrød av.

Nå hadde løvet begynt å falle, jeg og Maria var ute hver ettermiddag og leitte limris. Karene leitte vidjer som de skulle binde sammen limene med, og til å lage geitbes av. Geitene var bundet med det om vinteren. I lange kvelder satt vi alle sammen og gjorde limer, la litt kvitt ris sammen med det sorte, for da ble det sterkere limer. Kvitte limer ble brukt til å sope gulvmattene med.

Vinterforberedelser

Vi hadde nå flyttet inn i vinterhuset igjen. Da stod baking av brød for tur, ei dame fra nabogården hjalp til, ei bakte og ei stekte. Vi holdt på en hel uke. Det ble vanlig flatbrød vikt i trekant, så "pekkabrød", det var det gjær

i samt smør og sirup, for da holdt det seg mykere. Det var veldig godt med smør og ost på. En bra stabel med tykkelfse ble også bakt. Grynmelet ble kjøpt i sekkevis i Norge, det var finere og billigere der. De kjørte beinvegen over til Sandvika og hentet det. Sild ble også kjøpt der.

Alt dette fylte godt opp på stabburslemmen blant hauger med ferdige limer, oppblåste tarmar, spekepølse (heimlaga selvfølkelig), oppvridde vidjer til å sette istand det som ble utslitt. I første etasje stod saltbauner med kjøtt, saltet sau, gris og elg. Kjøttkakene ble lagt i kraft med feittlokk og satt i jordkjelleren. Der var de fine mandelpotetene også, som var ekstra gode, vokst som de var i passe mager jord og fjellluft. Multene ble også oppbevart i trebøtter i den kjelleren.

I det andre buret hang skinnfeller, ullfilter og hjemmevevde halvullaken som var gode å ha på madrassen (høybonstra som var fylt med nytt høy).

Sauene var klipt og rokk og kaler var kommet fram, likeså strikkepinene, ikke en ledig stund. Alt ble utnyttet, til og med tiden. Vi måtte også ta noen kvelder til å tvinne "lysrak". Det ble gjort av litt tykt, mykt garn. Veken eller raken ble tredd på trepinner. Veken måtte gnies med talg så tvinninga holdt. Etter fjøstid neste dag begynte forberedelsene til å lage lys. En oval, dyp trestamp ble fylt med varmt vann, feittet ble smeltet og hatt i vannet, da var det bare å begynne å dyppe. Vi brukte et stativ som vi hadde vekene på. Da begynte tålmodighetsarbeidet, dyppe og dyppe, til kvelds var lysa tykke nok. Neste dag det samme, det var lange, kjedelige dager for en sekstenåring.

I september ble det rypejakt, og da kom "Herskapet", eierne altså. De hadde egen fin villa som de bodde i, og hadde med seg kokke fra Stockholm, hun hette Fia. Det var en duft fra den store verden de 14 dagene de var der. Deretter reiste karene på høstfiske til Lill-Rensjøen og var borte en uke. Det var bra med fisk den tida.

Veven ble satt opp, vi vevde lerret til innerskjorter til karene, halvulltøy til utenpåskjorter og busseruller, stripete lerret til lettere arbeidstøy. Alt vevd og sydd hjemme. Skredderen

kom og var en uke eller fjorten dager ettersom. Finklærne ble skrevet etter på postordre.

Utover høsten ble tjærebrenninga unnagjort, alt var nå greitt til å ta imot vinteren. Mannen sjøl var altnulig-mann, snekkerte sleder og støttinger for folk, og smidde alt jernet som skulle være på redskapen. Drengen tok skiene på og drog til skogs for å se etter vilt, hunden var trofast med.

På etterjulsvinteren hadde vi nesten daglig besøk av turister som kom fra Åre til Anjan i Kall. Kaffeservering med kveitbrød, skorpor og pepperkjeks til "dopp" hørte med

Mot vår

En gikk nå mot lysere tider. Det viste seg også i fjøset, geitekillene og lammene begynte å komme, det hoppet og spratt foran oss når vi skulle stelle. Kyrne kalvet, og da ble det bruk for rognkjervene. De ble knekt og lagt i bunnen i en stor trebøtte og en tapp av det beste høyet hardt stappet ned. Dette ble så tatt med inn der kokende vann ble slått over og slik fikk den stå til kvelds. Da fikk nyberkyrne innholdet, det våte høyet og rognkvisten åt de opp og laugen fikk de til drikke. Var den litt sterk ble den utspedd med vann. Det ble også hatt en neve maismel opp i dette. Hønene fikk litt sildemel i maten på denne tida, for da ble de flinkere til å verpe.

I slutten av mars måtte vi begynne å tenke på noe annet. Vevan var ferdig, tøystuvane båret på buret for å vente til skredderen kom. Det måtte ryddes før "finnan" fra Ottsjølægret kom med sitt pikk-pakk, mye reinshår og ståk. De ble en ukes tid til de hadde fått alt istand i Medstugan, da flyttet de dit. De hadde det ikke så lett vint den tiden.

Noen av killingene måtte dø nå, det ble veldig god stek av dem. Resten av killingflokkene ble "kjepla". En trepinne ble laget som et bigsel for hest, når de fikk på seg den fikk de ikke til å suge. Det ble nå så mye melk at det ble ysting og vi laget blandingsost. Ystingen foregikk i et lite hus som vi kalte "koksålen". Der var lutstampen også, den sto utenfor, klesvasken foregikk der, om vinteren inne selvfølgelig. Når jeg tenker på klesvasken og sammenligner med i dag forstår jeg ikke at vi greidde det.

Vårbaksten holdt vi på med i fjorten

Edin, Maria og Fridtjof Gjersing.

dager. Nabokona fikk også benytte bakerovnen og baksterkjerringene. Til å koste vekk mjølet av leivene brukte vi rypevinger, harelapper ble også brukt.

Så var runddansen begynt med det

arbeidet som hørte årstiden til. Når man tenker 60 år tilbake i tida, er det aldeles utrolig at en fikk alt til. Men vi hadde det godt tross alt, ingen fritidsproblemer, og i den tiden var problemene til for å bli løst.

Fløyterliv

AV SVERRE ESPOLIN JOHNSON

Dette er hovedsakelig etter et opptak gjort med Ingvald Tronsmo i 1980 noen måneder før han døde. På opptaket forteller han mellom anna også om fløytinga. Delvis er det også selvopplevd, da jeg i min tid på Værdals-bruket både hadde som arbeid og fant det meget interessant å "sjå om fløyteran."

Det er faktisk så lenge siden det ble fløytet tømmer i Verdal at jeg tror enkelte ord og uttrykk må forklares for den yngre generasjon.

Etter utislaget, d.v.s. når tømmeret ble veltet på elva, var det fløyternes tur. Et lag gikk på hver side av elva og løsnet tømmer som hadde fastnet på land eller på steiner ute i strømmen.

Hovedredskapen som ble brukt var fløyterhaka, som liknet på en vanlig båtshaka med langt skaft, men var formet slik at man kunne hogge den fast i tømmerstokken og dra, eller stikke spissen "piken" fast og skyve fra seg. Ellers var det alltid flere økser med, både til å lage nye hakaskaft, hogge ved til kaffebålet og hogge av stokker som holdt brøyten.

En brøyt var en opphopning av stokker som hadde kjørt seg fast mot en stor stein e.l. Tømmerbinding var også et vanlig uttrykk for det. Det var ofte en stakk som holdt hele brøyten, og det skulle atskillig erfaring til å peke ut den eller de rette bindingsstokkene, som de kaltes.

I de større elvene ble det også brukt båt, både til å frakte fløyterne dit de trengtes mest, f.eks. hvis brøyten ikke var landfast, men lå ute i elva, og i de større luna, f.eks. Forlandet, hvor tømmeret kunne henge seg fast i utoverhengende trær og det var trasig for landfolka å komme til.

Dynamitt ble også brukt noe der det var umulig å komme til på annet vis.

Spillflåten på Veressjøen 1933.

Ved båten: Johannes Tronsmo og Jørgen Sjømæling.

I båten: Ingvald og Iver Tronsmo.

Det ble stelt til små "bomber" som ble bundet til lange stenger og stukket inn der de forhåpentligvis ville løsne på det hele.

Fløytinga var merkelig nok et ettertraktet arbeid, til tross for hardt slit og at man vasset i isvann det meste av dagen. Ikke så sjelden falt noen helt under, og da var det å vri det verste vatnet ut av klærne og så tørke på kroppen. Ingvald fortalte og at han selv hadde opplevd dette i Strådøla, på veg fra en brøyt som de hadde fått i bevegelse. På veg mot land var det flere som tok samme leia og det vart trangt om plassen på stokkene. Jeg tok da en sjanse som mislyktes og jeg gikk på elva, men jeg kom meg da på land.

Husvære var det dårlig med. Sjelden var de så nært at de kunne gå hjem om kvelden. Det ble å ligge ute ved stokkelder, prøve å tørke klær, stelle mat og varme seg etter beste evne. Noen få steder var det små koier eller

en setervoll som kunne gi et krypinn. Men mang en gang når det lysnet av dag, var en glad for at en kunne ta til med arbeidet og prøve å få varmen i kroppen. Nettopp på grunn av de lange dagene ble det mye overtid og derfor brukbar fortjeneste etter den tida, og (kanskje det som dro mest) det var spennende, ikke ufarlig arbeid som i høyeste grad krevde sin mann. Særlig ungdommene var heite og ville prøve seg, men ifølge Ingvald ble de kjørt strengt av basen og de andre eldre fløyterne til de hadde fått en viss erfaring. Det var mange knep som måtte læres om alt skulle gå bra.

I distriktet rundt Vera ble det fløytet i utrolig mange elver og bekker, hovedsakelig for å spare lang kjøring eller eventuelt motkjøring enkelte steder. Når en ser Ørvilbekken om sommeren, kunne vel ingen drømme om at store tømmermengder har seilt nedover her mot Veressjøen. En del av disse elvene ble fløytet på frivatn,

Tømmerbrøyt
i Forlandet.

d.v.s. flomvatnet fra snøsmeltinga om våren, og da var det om å gjøre å passe været. Varm vårsol eller kraftig regn fikk vassføringa til å stige utrolig fort og fløyterne måtte hive alt og legge av gårde, for døgnet etter kunne det bli kaldere igjen og da sank vatnet.

På de fleste steder ble det bygget dammer eller demninger i utløpet av ei tjønn eller et vatn. Mange steder sees ennå restene etter disse f.eks. i nedre Ørviltjønna, Fiskløsinga, Aurtjønna og Stamtjønna (i Tverådalen).

Hvis vi begynner i nord, ble Tveråa fløyt fra innenfor Tveråholmen. Videre bekken forbi Storvukuvollen, Aurtjønnebekken, Strådpåla fra innenfor Grønås, Ørvilbekken, Vassdalsbekken og Djupdalsbekken. Visstnok var veresbyggene også med og fløyte fra Lille-Bellingen og utover.

Det kunne være litt av et syn når damvatnet kom og sopte med seg tømmeret. Det er ufattelige krefter i vatnet. Ingvald fortalte blant anna om et år i Djupdalsbekken, da var det en sammenhengende brøyt fra utløpet i Bekkalunet og nesten opp til brua. Han, faren Iver og Petter M. Sellæg gikk en hel søndag og hogg av bindingsstokker og rettet opp etter beste evne. Da dammen ble tatt mandag morgen og vatnet etter hvert tok til å presse på var det tre karer som var meget spente. Til å begynne med var

det bare litt spraking og rørelse hist og her, men når vatnet fra Karitjønna kom i tillegg, ga det ut en voldsom smell og hele brøyten tok til å røre på seg. Etter noen øyeblikk for tømmeret "eindstaups" utover elva. Store stokker brakk som fyrstikker og hele bekken ble rensert for tømmer. Karene i utløpet fikk et voldsomt strev med å ta unna så det ikke stoppet i Bekkalunet. Jeg har selv sett liknende blant anna i Juldøla og kan forsikre at det var et imponerende syn.

Alle disse småelvene ble jo ikke fløtt hvert år. Det var naturligvis avhengig av hvor det ble drevet. Det ville også vært uoverkommelig for Veresbyggene, som i tillegg hadde eventuell fløyting over Veressjøen og i Helgaa til Bekkalunet, der helgådalingene overtok. Det var vel også en del "utabøgds" folk med i de største driftsåra, blant anna namdalinger med diverse blad Sellæg i spissen. De var vante og dyktige fløytere og hadde med seg Grongstadhakaen som snart ble enerådende på grunn av den praktiske fasongen.

Fra Størlundammen og utover ble det brukt båt i Størlunet, Holmlunet og Svensklunet, men ellers var elva for stri og vanskelig i Dauberga som det kalles, mellom Tveråa og Kristianfossen ved Svensklunet.

Kristianfossen og Kristianhølen har navnet ettet Kristian Johansen f. 1783. Kristian var sønn av "Bjønn-

Beret" som kom fra Kvikne til Gaulstad. Han var far til Bertel Skoknes (1823-1897). Han bodde på Helmovald/Skoknesset. Etter det Tormod Skoknes forteller, druknet Kristian i Kristianhølen under en fisketur. Prestens notater i kirkeboka er delvis vanskelig å tyde: "Forsvundet på fjeldet mellom 12. - 14. august og formoder at siden druknet. NB. Fundet i elven og siden gravlagt." Han vart jordfattet 18.9. 1857.

Det kom etter hvert et par hengebruer. En over Tveråa og en over Helgaa i Bikkjefossen, noe som lettet kommunikasjonene noe, men ellers var det en bas på hver side. Var det noe ekstra, ble det skrevet korte beskjer på en kjepp og kastet over, eller tegnspåket ble brukt. Iver Tronsmo hadde dette tegnet for matpause: Han tok av seg lua og knepte hendene over hodet, så kom ikke å si at det var bare hedninger oppe i fjellet her.

Fløytinga har alltid vært omgitt av romantikk. Vi husker Jakob Breda Bulls fortellinger om "Fløtar-Lars" og kompisene fra skolebøkene. I virkeligheten var det et forferdelig slitsomt og farlig arbeid. Det var nok som før nevnt spenningen, kameratskapet og smaken av villmarksliv som gjorde fløytinga så etterspurt. Vi får håpe kommende generasjoner får nytte godt av dette livet en stund enda, før vi ødelegger alt med forurensinger og andre sivilisasjonens "goder".

Minne om far

av Arvid Pedersen

Min far, Alf Pedersen, ble født ved Porsanger-fjorden i Finnmark, på et lite sted som heter Kistrand den 14.8. 1902. Han var den nest yngste av en barneflokk på ni.

Hans far, Peder Richardsen, var postbud, men vi må vel si at det var en noe tøff postrute han hadde. Han bar posten på ryggen fra Skaidi til Kistrand, en strekning på flere mil over veiløst fjell sommer som vinter. Han sleit vel mer enn han hadde godt av på disse turene, som tok en uke fram og tilbake, og han ble da heller ingen gammel mann som vi skal komme tilbake til.

Hans mor, Maria, med pikenavn Kandola, var av finsk avstamning. Hun var kven, som de ble kalt av finnmarkingene. Det var mye finsk innvandring til Finnmark den gangen, etter mange år med uår og sult i de finske skogene. Hvordan livet artet seg for denne familien der oppe ved Finnmarkskysten må vi vel bare gjette oss til. Men så lenge den sikkert noe skrale postbud-lønna kom, gikk det vel på et vis.

Men så kom den store tragedien: Plutselig og helt uventet døde far og forsørger, bare 34 år gammel. Hvordan det var for en enke å bli sittende att med ni barn der oppe på den tiden, er det vanskelig å tenke seg.

Vi må huske på at den gangen var det hverken barnetrygd, enketrygd eller annen form for sosial stønad å få. De måtte klare seg selv. En utvei var å få tak i en ny forsørger, og av de eldre søskenene til far fikk jeg høre at det var en mann som ville gifte seg med Maria, men ingen av barna likte den nye mannen. Det er også blitt meg fortalt at Maria heller ikke var så særlig lysten på dette giftemålet, men hva skulle hun gjøre?

Så tok hun en stor avgjørelse, som sikkert ikke var lett, hun samlet barneflokken rundt seg og la fram saken: Enten måtte hun gifte seg med fyren, ellers så måtte alle barna settes bort til andre. Det ble sikkert en heftig dis-

Rotsundelv barneheim 1968.

kusjon, men "vedtaket" ble enstemmig: Alle skulle reise. Slik ble barneflokket spredd over Finnmark og Troms, og Maria forble ugift til sine dagers ende.

Til barneheimet

Far var da fire år gammel, og sammen med en eldre søster som hette Gunneva, ble de sendt til Rotsundelv barneheim i Troms. Gunneva fikk, etter hva jeg har hørt, ansettelse på hjemmet da hun ble 16 år, men ett eller to år etter døde hun av tuberkulose.

Far ble på Rotsundelv barneheim til han var 16 år. Hvordan disse årene artet seg for han vet jeg svært lite om. Far nevnte aldri denne tiden. Hvorfor vet jeg ikke. Kunne det være sånn at han skammet seg over å være oppvokst på et barneheim? Eller at det hadde vært en vond tid, som han bevisst eller ubevisst prøvde å fortrenge? Jeg vet ikke. Men han holdt det i hvert fall for seg selv. I ettertid har jeg fått greie på at forholdene der ikke var de aller beste. De fikk vel det

de skulle ha til livets opphold. De led ingen nød. Men disiplinen var hard. Det ble drevet etter strenge religiøse prinsipper, og ulydighet, som å leke med barn som ikke hørte barneheimet til, ble strengt straffet.

Til Helgådalen

Så kom far til Overnesset i Helgådalen, og med det en ny epoke i hans liv.

Jeg har studert mye på hvordan denne sammenkoblingen mellom Rotsundelv og Overnesset kom i stand, men den floken var det Trygve Kolstad som løste for meg. Som gutt var han gjeter på Overnesset og hadde kjent far godt. Han kunne fortelle at på Garpa var det en dame som hette Liva Karlgård, som drev kafe og overnattingssted, der helgådalingene brukte å overnatte når de var på handletur på Øra. Denne damen var med i ledelsen i indremisjonen i Verdal, og det var vel på den måten hun hadde forbindelse med Rotsundelv.

Nok om det. Far kom på Verdal sta-

sjon og ble mottatt av Liva Karlgård og fikk overnatte hos henne den første natten. Det var to gutter som kom; far og Lars Rist. Den ene skulle på Overnesset og den andre skulle på Overmoen, men det var ikke bestemt hvor hver av dem skulle.

Dagen etter tok de til å traske den lange vegen oppover dalen. Når de kom til Hagasvingen kom bonden på Overmoen mot dem med hest og vogn, men han tok bare med opp-pakningene deres. Guttene måtte gå på sine ben hele vegen.

Så kom de omsider dit vegen tok av til Overmoen. Da måtte de bestemme seg for hvem som skulle dit, og det problemet løste de med å "trekke støtt". På den måten kom Lars Rist på Overmoen og far på Overnesset. Far fikk det godt på Overnesset. Karen og Jon var snille folk. Vel måtte han arbeide for føda, men det var vanlig den gangen.

Ungdomsårene på Overnesset ble vel på mange måter et høydepunkt i livet hans. Han hadde mye å fortelle fra den tiden. Om arbeidet på gården, om skogsarbeid, tømmerfløting, jakt og fisketurer. Det var mye ryper i fjellet på den tida, så jakta ga litt ekstra inntekter, som sikkert kom godt med. Når far om kveldene satt og fortalte fra disse fjellturene, satt jeg virkelig med ørene på stilkene. Det var nok da min interesse for skog og fjell våknet til liv, som jeg har hatt så uendelig mye glede av gjennom livet.

Far ble på Overnesset til 1929. Da

Alf, Klara og Arvid Pedersen.

giftet han seg med min mor, Klara Elnes, og de bosatte seg foreløbig på Kolseth ved Stiklestad, der mor var i fra. Etter at jeg kom til verden sommeren 1930, flyttet vi til Kulslia i Helgådalen, der vi bodde på et loftstom et par år. Far fikk på den tiden arbeid i Vassdragsvesenet, og vi flyttet tilbake til Kolseth, der vi bodde til 1936.

Til Raset som bureiser

Da var det far fikk tildelt en parsell i Raset og tok til som bureiser. Jeg husker godt første gang jeg var på

Nylund, som bruket skulle hete. Det var vel en gang på vårparten i 1936. I en liten åpning i olderskogen sto fire pinner der stua skulle være. Det var det hele. Det såg vel noe motløst ut, men jeg husker at far var i storform. Han målte og skrittet opp hvor uthuset skulle stå, la ut og hadde store planer. Han eide sin egen jord, og det var svære greier den gangen.

Det ble en slitsom tid, men jeg tror også en lykkelig tid for far. Han likte å arbeide og det fikk han rikelig anledning til. Det var sikkert en fordel at hele Raset var et bureisingsfelt der alle var mer eller mindre i samme båt. Samarbeidet mellom naboene var meget bra. Vi og flere andre, hadde ikke hest de første åra, men vi fikk låne av naboene. En dags hestelån ble byttet med en dags arbeid, og dette fungerte utmerket.

Far var ellers mye borte på gårdene på arbeid for å skjøte litt på økonomien. På denne tiden ble det også forøkning i familien, da jeg fikk en liten bror som fikk navnet Ingvar.

For å komme tilbake til dette samarbeidet, så var vel det virkelig store prosjektet det såkalte "Fellesvannverket i statsteig A". De fleste oppsitterne i Raset, 18 stykker, grov da med spaden, en vannledning fra en kilde helt oppe ved Jermstad-høgda, på eiendommen til Reidar Prestmo, og helt ned til Vukuvegen, med stikkledninger til alle bruka. En arbeidsinnsats så stor at den fortjener sin egen historie. Jeg glemmer aldri første gangen vi skrudde opp kranen i kjøkkenet på Nylund, og friskt og kaldt vann strømmet ned i bøtta. Det vi nu for tida tar som en selvfølge, var da nærmest som et lite mirakel.

Ellers er det mange små episoder som har festet seg i sinnet. Som da far kom leiende til gårds med den første kua. Hun hette Adelin og var en gave fra Karen og Jon Overnesset.

Uthuset ble bygd i 1938. Jeg husker at den første vinteren var det ei ku og en kalv, en gris og fem høns i fjøset. Det var ikke mye, men det var da en begynnelse. Far var alltid en tur innom fjøset før han la seg om kveldene. Da ble jeg vanligvis med. Han brukte da å gi hønene korn og sto og lyste med parafinløkta så de skulle se å ete.

Det var også stor stas da far kom heim med en liten blakk fole som skulle bli den første hesten på bruket.

I 1940 kom det elektrisk kraft til bureisingsfeltet i Raset. Den tyske okkupasjonen var da kommet, og det gikk rykter om at tyskerne var ute etter kobber til ammunisjonen. På tunet hos oss låg det flere ruller med kobbertråd som skulle brukes til kraftledningene, og jeg husker far gjemte dem borti skogen så ikke tyskerne skulle finne dem. Akkurat når vi skrudde på lyset førtse gangen, husker jeg ikke, men det måtte være en gang sist på året 1940. Dette var en stor begivenhet, og det var "lysfest" på Nylund den kvelden.

På grunn av krigen fikk far treffe igjen to av sine søsken. Når russerne inntok Finnmark i 1944, kom to av søstrene til far som flyktninger til Verdal. Det var Alma fra Hammerfest og Sofie fra Alta. Begge hadde stor familie med. Alma med sine bodde hos oss en tid, og Sofie med sine bodde i Fåra. Så det ble altså krigens gru og redsler som gjorde at far fikk treffe igjen noen av sine slektninger. Jeg husker far ble rørt den kvelden det kom beskjed om at de kom til Verdal. Det er første og eneste gang jeg såg han med tårer i øynene.

Å dyrke jord var slitsomt den gangen. Alt måtte gjøres med muskelkraft. Leirjorda i Raset var svært vass-sjuk, så alt måtte grøftes. Det var litt statsbidrag å få, så far leide vel litt hjelp, men storparten måtte han gjøre selv. Da han måtte gi opp på grunn av sykdom i 1945 hadde han dyrket opp ca. 30 mål.

Far hadde da skrantet litt en tid, og hadde en lei hoste. Omsider fikk mor han til å søke lege, og diagnosen var

F.v.: Arvid, Ingvar, Klara og Alf Pedersen.

åpen tuberkulose på begge lungene. Lungetuberkulosen var den tids store folkesykdom. Hadde far blitt syk noen år senere hadde han kanskje blitt reddet. Legevidenskapen gjorde store framskritt på dette området i årene som kom. Den nesten totale utryddelsen av tuberkulosen, i hvert fall i den mer velstående del av verden, er vel en av videnskapens virkelig store bragder. Far lå på Innherreds Helseheim i ca. to år, og døde den 14.12. 1947, 45 år gammel.

Jeg husker far som en godlynt, og fremfor alt humørfyllt mann. Han spøkte og lo ofte. Han kunne være snarsint og fyke opp av og til, men det tok bare noen minutter så var han like blid igjen. Han klaget aldri. I hvert fall ikke til oss guttene. Selv når vi besøkte ham på Helseheimen den siste dagen han levde, hadde han noen oppmuntrende ord til oss.

Han etterlot seg ikke mye av gods og gull, men en arv som kanskje er større enn alt: Et godt minne.

Lynnedslag på Jermstadvollen av Reidar Prestmo.

Det er mangt en kan finne opplysninger om i kirkebøkene. Under leting, uten resultat, etter en datter av bergingeniør Richards, (engelskmann, sjef ved Malså gruver), som de mente skulle være født her i Verdal i 1878, kom jeg over dette: "Guruanna Ellefsdatter Jærm-

stadsætran død 19.8.1878, 42 år." Da kom jeg til å minnes ei historie som en eller annen fortalte meg en gang, om at setertausa her en sommer var drept av lynet.

Guroanna var datter på Jermstad østre, (se Jermstad østre-ætta) og vart gift i 1877 med enke-

mann snekker Lorents Rasmusen Landstad, født i Skogn. De bodde på Verdalsøra. Så noe er det nok i historia jeg hørte for mange år siden.

NB: Jermstadvollen ligger i Inn-dals-almenningen, midtvegs mellom Fagerlia og Fåravollen.

Nybrotshøimen «Nylund».

Ørvilldal'n som skolstuggu

av Bjørn Ivar Gomo

Ørvilldalen, eller Årvinndalen som det står på kartet, er målet når lærer Arne Lorås, 16 elever, Bernhard Olsen og undertegnede stabber i vei fra Sørmoen med sekker på ryggen. Vi skriver oktober måned og skal på "Becquerelfiske" i Ørvilltjønna. Elevene har "Jakt og Fiske" som valgfag, og dette er den første av skoleårets radioaktivitets-undersøkelser. Mange vil nok stusse over at skolen bruker tid til undervisning i jakt og fiske, det er da bare hobbyer. Nei, ikke bare det. Vi har en plikt på oss til å forvalte naturressursene på en ansvarlig måte, og det medfører at vi også må høste av naturens overskudd. Men det har vi da alltid gjort, vil nok mange si, uten at skolen har lagt seg borti det. Jakt og fiske har den unge generasjon lært av far og farfar, det har liksom gått av seg selv. Joda, slik fungerte det før, men bare delvis i dag. Dessuten vet vi at kravene har økt, både til skyteferdigheter og teoretisk kunnskap, gjennom innføringa av obligatorisk jegerprøvekurs med eksamen for alle nye jegere.

Nok om det, vi trasker i vei oppover

Kjelbekkåsen. En flokk rein får opp farten når de oppdager oss. "Sjå, ælg," er det en som roper, men han blir fort satt på plass. Så vet han det. Noen har tatt på for mye klær og må ta en stopp for å lette på antrekket. En annen har fått konstatert stor lekkasje i en støvel. "Det gjær-itj nå," sier han og "vasser" i vei med godt mot.

Vi "gamlingen" går og prater og passer hele tida på å holde oss sist i følget. Elevene er ivrige, og vi må gi stansordre med jevne mellomrom for å holde troppen samlet. Alt går greit, og etter en drøy halvtime ser vi Ørvilltjønna. Vi krysser bekken på restene av den gamle demningen nedenfor tjønna. Bekken er stor, og

Over restene av demningen nedenfor Ørvilltjønna.

det er tydelig at noen av elevene synes det er spennende å ta seg over på de sleipe stokkene. Årene som Bernhard hadde med, blir brukt til støtte, men likevel er det en som mister fotfestet og plasker uti. Han tar det ikke så tungt, og bra er det, for reaksjonene fra kameratene er ikke særlig egnet til trøst.

Skogholtet på andre sida av bekken, rett nord for tjønna, er som skapt til leirområde. Her er det plenty av fine plasser til teltene, det er bålved, og det er ly for ruskevær. Vi finner fram garn og annet nødvendig utstyr, setter sekkene under trauste graner og rusler bortover for å hente båten. Den ligger fastgjort til ei gran ved hytta til Gudrun og Harald Olsen.

Hytta sto ferdig i 1982, etter sigende på samme plass som den gamle Sve-setra sto fram til midten av 1800-tallet. Da opphørte seter-drifta, og bygningene forfalt fort. Omkring 1860 hadde Iver Tronsmo, som drev Sveet på den tida, planer om å bygge opp setra, men bygningene på gården var så tarvelige at nybygg der måtte opp først. Da Iver var ferdig med dette, vart han sjuk, og oppbygging av seterhusa måtte utsettes nok en gang. Han friskna til igjen, og planene om oppbygging av setra hadde han ennå. Men nå fikk han tilbud om å kjøpe Tronsmoen, og der fulgte det med seter på kjøpet. Behovet for å bygge opp Sve-setra var ikke lenger tilstede.

Omkring 1920 satte Iver Tronsmo opp en bordbustad ved Ørvilltjønna, til bruk for dem som drev myrslåtten der. I dag kan du finne restene etter denne bygningen øst for nordenden av tjønna.

Sørmoen hadde også seter i Ørvilldalen. Denne låg sørvest for tjønna, og var i drift fram til 1867. Ei tid var det faktisk tre setre i drift ved Ørvilltjønna. "Neddigår'n", der Arve og Bente Haldorsen er drivere i dag, hadde også seter der ei kort tid rundt midten av 1800-tallet.

Som vi forstår, var det dengang mye folk i Ørvilldalen gjennom de hektiske sommermånedene, og uforliket kunne de også bli, da som nå. Det fortelles at uvennskapen mellom kvinnfolka i Ørvilldalen en gang gikk så langt at den ene setertausa ei natt tennte på kjelskjolet til nabotausa. I kjelskjolet var det eldhus, dagligstue

Trivsel ved bålet. F.v. Karl Martin Eggen, John Birger Selnes, Bernt Fiskum, Stian Lund og Christian Fikse Pedersen.

og soverom, og hun som stengte døra utenfra og tennte på, trodde at nabotausa låg der inne og sov. Nå skulle det bli slutt på ufreden i Ørvilldalen. Heldigvis for dem begge, får en vel si, så overnattet nabotausa i Vera den natta.

Nok om gammeltida. Vi får båten på vannet, flytevestene på, og garnsettinga er igang. Noen av elevene har hverken rodd eller satt garn før, så kyndig instruksjon fra Bernhard kommer godt med. Etter at to garn er satt ut, får nye elever prøve seg. Det tar litt tid å gjøre det på denne måten, men hensikten er at alle skal få håndtere både garn og årer i løpet av turen.

Alle garna er på plass, og vi beveger oss bort til leirområdet igjen. Bernhard tar en kaffesup sammen med oss før han rusler heim til sitt.

Mørke skyer har lagt seg over Ørvilldalen, og elevene får beskjed om å sette opp teltene. "Og det må gjøres skikkelig," understreker vi, "det kan komme nedbør. Når det er gjort, er det mat."

Teltene kommer opp, og stormkjøken og kjøttkaker kommer fram.

Snart freser det i steikepanner og putrer i kasseroller.

Arne og jeg lager en slags gapahuk av en stor presenning som vi har med, og framfor den gjør vi opp et skikkelig bål. En av elevene har vært litt uforsiktig med tollekniven og må plastres, men ellers går alt stille og

rolig for seg. Noen elever kommer med våte klær som må henges til tork, og etter hvert blir bålet samlingspunktet for alle. Det blir ei trivselsstund med prat om løst og fast. Vi snakker litt om programmet for morgendagen. Det er nødvendig at alle tar et tak hvis vi skal nå bussen til fastsatt tid. "Teltene er satt opp skikkelig?" undrer vi. "Å ja da, oho."

Biotopen vi befinner oss i, blir et samtaleemne. Hvilke viltarter kan en vente å finne her? Forslagene er mange, ikke alle er like gode, men vi blir iallfall enige om at røy og tiur liker seg godt i denne blandingen av granskog, furumoer og myr. Jeg tar sjansen og kommer med en påstand: "Hadde vi gått oss en tur rundt tjønna, er jeg sikker på at vi hadde fått sett ei røy eller en tiur, hvis vi hadde klart å være stille." Svaret kommer øyeblikkelig: "Vi gjær da det, da." Snart er vi på vei opp mot Ørvillbakkkan. Ingen sier et ord, og det lyser spenning fra øynene på elevene. Vi er enig om å gå mest mulig samlet, men de ivrigste går så fort at noen får problemer med å henge med.

Vi er i øvre kant av skogen ovenfor Ørvilltjønna. "Dææ, ka det va?" Tiur! En stor rusk basker seg opp og glir ned mot tjønna. Iveren blir ikke mindre etter dette, og et par hundre meter lenger sør går det opp ei røy. Skyene er borte, det begynner å bli skumt, og oppe på Ørvillbakkkan ser vi 4-5 reins-

dyr mot himmelen. Riktignok er det tamrein, men likevel er det med på å skape villmarksstemning.

Når vi kommer tilbake til leirplassen, har tussmørkret seget på. Vi roter fram glo under aska og legger på tørr ved, og snart varmer det godt fra bålet. Det er tid for mat igjen, og nå er det stekt flesk og pølser som står på menyen. Rundt oss er det mørkt, bare flammene fra bålet kaster et svakt lys over ansiktene våre. Ei lavskrik gir lyd fra seg, et skrik som sammen med mørkret og de tunge grantrærne skaper trolldogstemning. Elevene går ofte to ilag når de tar en tur bort til teltene.

Vi skal tidlig opp neste morgen, så det blir gitt beskjed om å kripe ned i soveposene, for av erfaring vet Arne og jeg at elevene blir liggende å prate ei god stund etter at de har lagt seg.

Underlaget er ikke akkurat noen svanemadrass, så det byr ikke på problemer å våkne til rett tid. Likevel har noen av elevene allerede gjort opp et skikkelig bål når vi kryper ut. Natta har vært våt og kald, og bakken er kledd med et tynt snølag. De nevnte morgenfugler våknet opp våte og frosne. Teltet var for dårlig oppsatt og har fått en kamellignende form i løpet

av natta. Det er unødvendig å minne dem på hvor viktig det er å sette opp teltet godt, de har lært det på kroppen.

Etter en god frokost og litt klestørk bærer det iveri for å ta opp garna. Bernhard er på plass når vi kommer bort til båten. For ham er visst dette langt på dag. Alle er spente på fangsten, og de som ikke er med i båten, følger ivrig med fra land. Vinden tar godt i dag, så det er ikke helt enkelt å manøvrere båten. Særlig vanskelig er det å hamle. "Nå, det er ikke så greitt det denne," sei'n Bernhard, "det må litt trening te." Garn etter garn, og fisk etter fisk blir dratt opp. Vi tar den tida vi trenger, og det hele går i grunnen uten problem. Fire sterke karer drar båten opp til hytta før vi går tilbake til leirplassen.

Vi tar en praktisk gjennomgang av det som nå skal gjøres med garn og fisk. Fem fisker skal sendes til næringsmiddelkontrollen for å måle innholdet av radioaktivt cesium, resten skal legges ned som rakfisk, og da er det viktig at fisken ikke kommer i berøring med jord. Arbeidet fordeles, noen tar fisken ut av garna, noen gjør opp fisken og vasker den skikkelig, mens en tredje gruppe har ansvaret for å ta sammen garna slik at de er

grei for setting en annen gang. Det er kaldt, og fingrene er lite samarbeidsvillig, så bålet er godt å ha. Fisken i Ørvilltjønnna er knallrød i kjøttet, og størrelsen passer godt til raking, en 4-5 fisker på kiloet. Fintellinga viser 33 fine ørreter og en stygg laka. Vi er godt fornøyd med fangsten, men laka'n er det ingen som vil ha.

Nå er det knapt om tid, for klokka er 11, og bussen går fra Sørmoen halv ett. Vi tar ett kort matfriminutt før vi går igang med teltriving og pakking av sekkene. Før avmarsj tar Arne og jeg en inspeksjonsrunde i leirområdet. Stort sett ser det fint ut, men noen har "glemt" ei tom brusflaske og litt gotta-papir. De ansvarlige har noe tungt for å gi seg til kjenne, men et par elever velger å putte rasket i sekkene når de forstår at vi blir til så er gjort.

Feltarbeidet er over for denne gang. Vi tar farvel med Ørvilltjønnna og rusler ned til Sørmoen hvor vi takker Bernhard for laget.

Neste dag samles vi på skolekjøkkenet. Fra fem fisker skal næringsmiddelkontrollen ha ca. 300 gram. Fiskefileter, skjæres i småbiter, legges i et beger, og veies. På begeret påføres nøyaktig vekt, fiskeslag, sted, dato og skole. Vi leverer fisken til kjøttkontrollen på Tinna, som bringer den videre til næringsmiddelkontrollen på Skogn.

Resten av fisken skal som sagt legges ned som rakfisk. Vi finner fram grovsalt, sukker og ei plastbøtte med lokk. Fem kilo fisk betyr at vi må ha 250 g salt blandet med ei teskje eller to med sukker. Vi legger litt av denne blandingen i buken på hver fisk og mellom hvert lag i bøtta. Når all fisken er på plass i bøtta,

Legger vi en passe stor tallerken oppå, og et glass mellom tallerken og lokk slik at det blir et visst press på fisken. Så skal dette stå og godgjøre seg en 3-4 måneder i et rom der temperaturen ikke overstiger +6 grader celsius. Verre er det ikke.

RADIOAKTIVITET, LIVSMILJØ OG HELSE.

KORT HISTORIKK

"Becquerelfiske" i Ørvilltjønnna er en del av et større skoleprosjekt kalt "Radioaktivitet, livsmiljø og helse." Prosjektet kom igang som en direkte følge av atomkraftulykken i Tsjerno-

Bearbeiding av fangsten fra Leksdalsvatnet, F.v Håvard Due Thorset, Arnfinn Baglo, Stian Valbekmo og Espen Lyngsaunet.

byl den 26. pril 1986. To dager etter ulykka fikk vi regn tilsatt radioaktive stoffer over Midt-Norge. Det er sjelden det regner når vinden kommer fra sør-øst, men denne dagen gjorde det desverre det.

Nedfallet av radioaktive stoffer fikk enorm dekning i media, og avisene tok fram storbokstavene. Det kom stadig nye uttalelser fra såkalte eksperter. Den ene dagen var det katastrofe, neste dag helt ufarlig. "Norges Geologiske Undersøkelser" foretok målinger, og kunne fortelle oss at nedfallet bestod av jod, cesium og litt strontium. Videre viste målingene at det var store lokale variasjoner. Verst var det på Frosta og i Åsen. Utover dette fikk folk flest lite informasjon, alle var usikre, mange var redde.

Sist i mai ble det forbudt å omsette grønnsaker som var produsert i Trøndelag, og jordbrukets framtid virket usikker. Noen dager senere ble dette omsetningsforbudet opphevet. Den 27. juni kunne vi lese i avisene at fisken i Høysjøen var den mest radioaktive fisken i hele landet, 9330 Beque-

rel (Bq) viste målingene. Ei uke senere ble det forbudt å omsette ferskvannsfisk fra Nord-Trøndelag. Utviklinga var skremmende. Hadde de helsebringende fjellturene med fiskestanga plutselig blitt helsefarlige? Og hva med samenes og reindriftas framtid? Målingene viste uhyggelig høyt innhold av radioaktivt cesium i reinlaven som er reinens vintermat. Det spørs om ikke ordet miljøvern fikk en annen klang i de fleste ører etter Tsjernobylykka, iallfall for ei stund.

Det var denne usikkerheten og behovet for informasjon som fikk Levanger kommunale natur- og miljøvernvalg til å aksjonere. De lanserte skoleprosjektet "Radioaktivitet, livsmiljø og helse" som en ide for skoleadministrasjon, næringsmiddelkontroll og lærerhøgskole. Ideen ble godt mottatt, og prosjektet har gradvis blitt bygd opp fra skolestart høsten 1986.

Prosjektet omfatter Sør-Innherred med skoler fra kommunene Verdal, Levanger, Frosta, Stjørdal og Meråker. Sør-Innherred kjøtt- og næringsmiddelkontroll skulle stå for målinge-

ne, og siden deres region er de fem nevnte kommuner, var dette et naturlig utvalg.

SKOLEPROSJEKTET

Det vil føre for langt å beskrive i detalj hvordan prosjektet styres og administreres, men helt fra starten av var det enighet om at det skulle være et tverretattlig prosjekt. Foruten de som allerede er nevnt, ble Levanger lærerhøgskole, Miljøvernavdelingen hos Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, og Direktoratet for naturforvaltning med.

Høsten 1986 var skolene igang med de første feltundersøkelser.

Fra Verdal deltok Vuku, Ørmelen og Verdalsøra ungdomskole. Skolene fikk selv velge sine undersøkelsesområder, men det var viktig med en god geografisk dekning. Vuku tok for seg Kjesbu-vatnet og områdene rundt det, Ørmelen skulle gjøre feltarbeidet i Volhaugen, og Verdalsøra ungdomsskole valgte Leksdalsvatnet og Ørvilltjønnna. Skolene skal ut i sine områder og samle inn materiale 3 ganger i året, høst, vinter og vår.

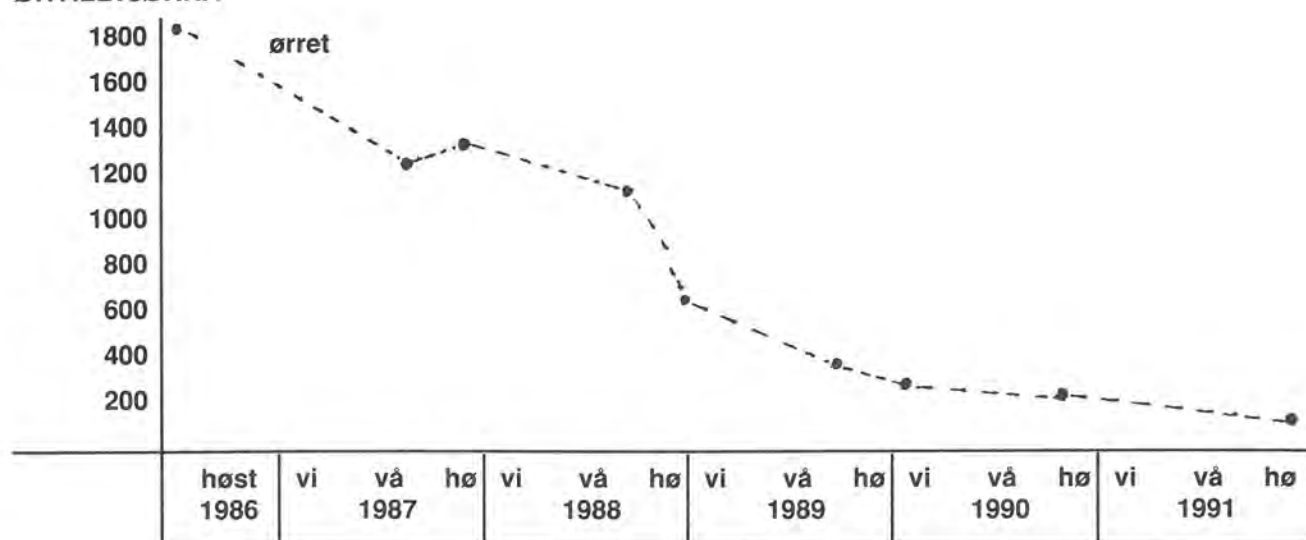

Bernt Fiskum studerer fangsten.

Bequerel pr. kg

KJESBU- VATNET	1986 høst	1987 vi vå hø	1988 vi vå hø	1989 vi vå hø	1990 vi vå hø	1991 vi vå hø
ørret	1430	1240 1520 400	2790 1310 1380	1000 940 375	355 530	385 386
røye		1800	940		215	135
tyttebær	245	360	440	240	305	287
gran		2540	1150	1415	830	185
or		1085	700	255	50	90
kantarell	1350	160	440	530	810	907
reinlav		7470	4530	3570	5220	3090

ØRVILLTJØNNA

Undersøkelsene tar ikke mål av seg til å være vitenskapelige, men det er lagt stor vekt på standardisering av prøvetaking, prosedyrer og målinger, slik at resultatene er sammenlignbare fra sted til sted, og over tid.

DE RADIOAKTIVE STOFFENE

Som nevnt bestod det radioaktive nedfallet av jod, cesium og strontium. En regner med at rundt 90% av nedfallet var jod. Radioaktivt jod er selvfølgelig en helsetrussel som de andre radioaktive stoffene, men strålingen fra en gitt mengde jod halveres i løpet av 8 dager, slik at strålingen fra dette stoffet så og si var borte på det tidspunkt vi startet våre undersøkelser. Strontium fikk vi svært lite av, så det interessante på sikt var cesium. Av dette stoffet fikk vi to varianter, eller to isotoper, cesium-134 og cesium-137, det første med ei halveringstid på 2

år, det siste med ei halveringstid på hele 30 år. Som vi forstår får vi slite lengst med cesium-137, men vi har målt radioaktiviteten fra begge cesium-isotopene.

I biologiske systemer vil cesium oppføre seg som kalium, fordi disse stoffene ligner svært mye på hverandre. Kalium er som kjent et nødvendig plantenæringsstoff, og fordi cesium ligner kalium, vil plantene også ta opp dette stoffet. Da har stoffet kommet inn i de biologiske systemer, og vil fortsette opp gjennom næringsnettet. Vi får altså cesium i oss gjennom den maten vi spiser.

PRØVETAKINGA

Prøvetakinga kan kort inndeles i tre kategorier: 1) prøver i tilknytning til vann, 2) av bær og sopp, 3) av bladskudd på trær. Etter hvert skulle vi støte på problemer som gjorde at vi måtte redusere omfanget noe. I vann

tok vi fra starten av prøver fra selve vannet, fra bunnsedimentet, planktonet og fisken. Selve vannet viste seg å inneholde svært små mengder av radioaktive stoffer, så små at det var vanskelig (svært tidkrevende) å måle strålingen. Prøvetaking av bunnsediment bød også på problemer. Vi forsøkte flere metoder, men fant ingen som var holdbare. I en del vann ble også plankton kuttet ut. Problemet her var å få samlet så store mengder at det ga holdbare måleresultater. Ellers har feltarbeidet fortsatt etter de retningslinjer som vi ble enige om i startfasen. Små justeringer har vi gjort underveis, først og fremst for å få sikrere resultater.

MÅLERESULTATENE

Tabellene nedenfor viser noen av de måleresultater vi har fått. Som leserne ser, er det mange huller i tallmaterialet. Dette skyldes flere ting, men ofte

er det naturen selv som stikker kjøper i hjulene når en skal gjøre feltundersøkelser. Fisken nekter å bite, eller isen er for usikker til å gå på, og for tykk til å ro på. Sopp kan være vanskelig å finne, særlig hvis en skal holde seg til arten kantarell.

TABELLER OG DIAGRAM

Tallmaterialet viser iallfall en klar tendens: Det blir mindre radioaktivitet både i fisk og planter etter som årene går. Fra 1987 fikk vi en sterk nedgang i et par år, men så har nedgangen avtatt gradvis fram til i dag. Hovedårsaken til dette er trolig de to nevnte isotoper av cesium. Den ene, med halveringstid på to år, har vi relativt lite igjen av 5 år etter Tsjernobylulykken. Storparten av den radioaktive strålingen vi har nå, skyldes derfor den seiglivet cesium-137, og den vil vi ha i mange tiår framover.

Grovt sett er det altså ikke så vanskelig å se tendensen, likevel ser vi også at det er mange "rare" tall som er vanskelig å forklare. Mere vitenskapelige metoder hadde sikkert ført til færre "rariteter", men det ville på langt nær ha fjernet alle. Naturen er

utrolig komplisert sammensatt, og vi mennesker forstår ikke stort av hvordan den fungerer. Derfor får vi mange slike uforklarlige variasjoner. De målinger som er gjort har således gitt oss en del svar, men har også reist mange nye spørsmål.

Så vidt jeg vet, er de målinger som blir gjort gjennom dette prosjektet de eneste systematiske registreringer av radioaktivitet i planter og dyr i dag. Det er derfor håp om at våre registreringer kan komme til nytte en gang i framtida.

VERDIFULLT FOR SKOLEN.

"Miljøundervisning og mønsterplanen for grunnskolen har på mange måter et felles idegrunnlag og utgangspunkt for undervisning. Vi kan derfor si at miljøundervisning langt på vei er å gjennomføre mønsterplanen i praksis". Det uttaler Astrid Sandås i grunnskole-rådet, og prosjektet har da også blitt velsignet "fra oven". Mønsterplanen legger stor vekt på at det skal utarbeides lokale lærerplaner. Undervisninga som elevene får gjennom dette prosjektet, tar nettopp utgangspunkt i det lokale miljø. Foru-

rensingsproblematikken er svært aktuell, og det er både oppdragene og bevisgjørende å arbeide med miljøspørsmål. I tillegg gir det god anledning til å knytte teori til praktiske undersøkelser, og det er selvfølgelig med på å gjøre undervisningen mere interessant. Mye mer kunne ha vært sagt om det positive ved å arbeide med prosjektet "Radioaktivitet, livsmiljø og helse", vi som har deltatt er iallfall ikke i tvil om prosjektets verdi.

Planen er å fortsette med undersøkelser fram til våren 1996.

EN FIS

Ulykken i Tsjernobyl var bare en fis i forhold til hva den kunne ha blitt. I det radioaktive nedfallet fra Tsjernobyl var det relativt lite strontium. Dette har trolig sammenheng med at ulykken skyldes en kjemisk eksplosjon og brann og ikke en kjernefysisk eksplosjon. Strontium har meget høy fordampningstemperatur og ble derfor stort sett igjen i den ødelagte reaktoren. En regner med at nedfallet over Norge var omkring 1 kg radioaktivt stoff.

Vuku skole bruker gammelstuggu i Kjesbua som feltaksjon.

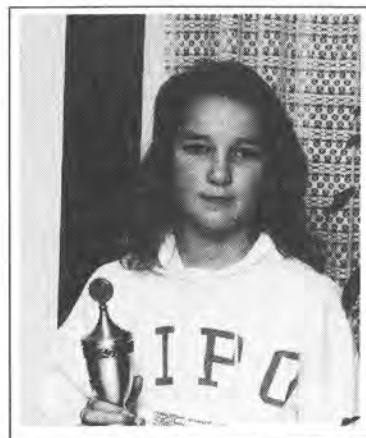
Prisvinnere 1991

Ole Petter Storstad med Innsatspokalen og skifatet.

Øyvind Dillan med Friidrettsbollen.

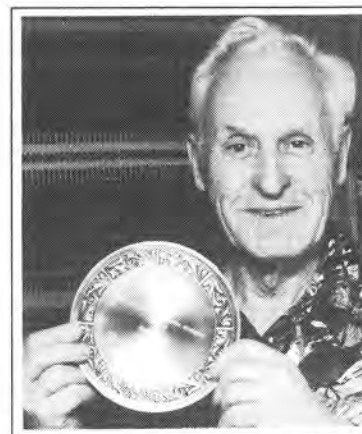
Marit Anette Julnes med Yngres Innsatspokal.

Olav Sagvold med Skiavdelingens Ærespris.

Jorid Sørli med Fotballkruset.

Egil Green med Friidrettsavdelingens Ærespris.

Veresfestivalen 1991

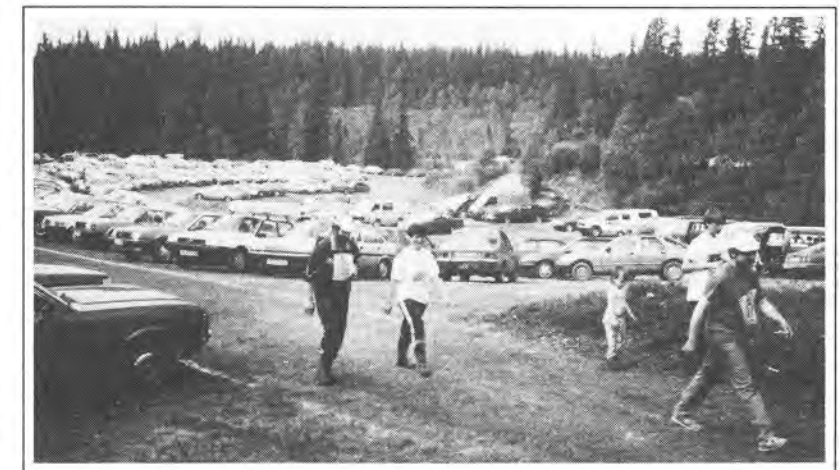
Klar til start. Minisjøen ble en kjempesuksess i sommer med over 130 deltakere.

Brødrene Elden, Bård Jørgen og Trond Einar, intervjues av speaker Arne Falkfjell.

Oddvar Brå skriver navnet sitt på steinen som det er meningen skal reises til sommeren.

Fra innkomstpartiet i Veres-sjøen rundt som i år ble lagt forbi parkeringsplassen i grusgruva nord for samfunnshuset og mål ble lagt mellom huset og elva.

Året 1991

Arild Olav Sagvold og Ole Petter Storstad. Bildet er tatt på Grova skisenter i Meråker under siste års juniormesterskap på ski. Ole Petter fikk som kjent to sølv og en sjetteplass i mesterskapet.

I lysløypa ved Bjartan ble det i løpet av sommeren bygget bro over vegen opp til parkeringsplassen. Dermed er en farlig felle fjernet og løypa er enda mer attraktiv enn før.

Helgådals Småpikelaag som ble nummer to i serien i år. Laget er sammensatt av spillere fra fire idrettslag som samarbeider om laga i de yngre avdelingene nemlig Inndal, Leirådal, Vuku og Helgådal.

Foran fra venstre: Marita Karlsen, Stina Elnes, Kari Anita Syverud, Sissel Olsen, Paula Elise Berg, Berit Nonset, Ingjerd Gomo.

Bak fra venstre: Thor Granum (oppmann), Marte Grindberg, Guri Høyem, Kristine Kjesbu, Anne-Britt Sellæg, Maren S. Granum, Bente Nonset, Nina Merethe Svartås, Maria Ness, Roar Leirset (trener).

Året 1991

Den 27/2 -91 kjørte Egil Musum ned i Langtjønna øst for Litjhøysjøen under vegarbeid for A/S Værdalsbruket. Inge Haugan var oppover med kranbilen. Det var første gang det var bil ned til Langtjønna.

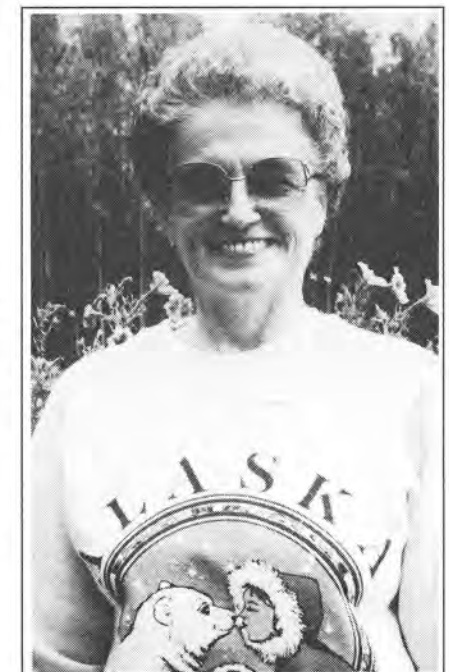
Ivrig tilhørere på eldretreffet. Fra venstre: Signe Bratli, Magda Bakken, Ingeborg Bakken og Elfrid Berg.

Den 3/8 kom et voldsomt tordenvær over Skjækerfossområdet og både Åkernebbekken, Åkervoldbekken og bekken ved Vestly gikk over sine bredder og flommet over vegen. Ved Vestly gikk røra gjennom vegen tett og det var en stund fare for at vegen skulle graves ut. Som vi ser av bildet var det rene Niagarafossen på nersida av vegen.

På Helgådals-Nytts eldretreff i Ulvilla den 8/5 var Magnus Heir, mangedårig lærer i Ulvilla, kveldens gjest og foredragsholder. Magnus Heir fyllte forøvrig 88 år samme dag.

Joyce Haugan fra Anchorage, Alaska - langveisfarende deltaker i Veres-Sjøen Rundt i år.

Redaksjonen har fått følgende hilsen fra Joyce:

"I have such happy memories of Veres-sjøen. Wish I could be there to walk it again next year, but that can't be. You must let me know when it is scheduled for next year so I can be there in spirit."

Året 1991

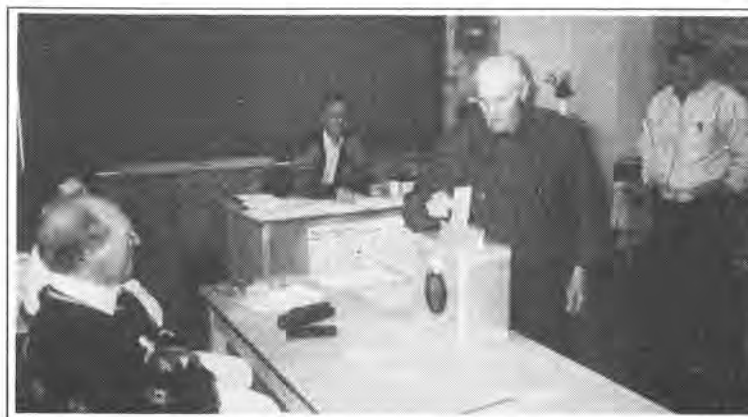
Arnold Kjesbu med en fin laks på 12,3 kg tatt ved Grunnan i sommer.

Fra jakta tar vi med et bilde av kronhjorten som ble felt av Bjørn Skoknes i fjor. I år ble det felt to kronhjorter under jakta. En av Kjetil Aarstad og en av Jonny Haldorsen. Denne hjorten hadde 11 takker (en ulik tolvender.)

På familieskogdagen på øster Juldalsvollen i høst demonstrerte tidligere skikonge Harald Grønningen en artig sagbenk. Grønningen har i mange år reist rundt som instruktør i arbeidsteknikk, og var denne lørdagen sammen med Olav Antonsen, som er tidligere verdensmester med motorsag.

Kommune og fylkestingvalg i Bjartan stemmekrets 1991. En av bygdas eldste, John Kristian Kulsli (88) avgir sin stemme, mens Sverre Helmo venter på tur. De øvrige personer tilhører stemmestyret.

Nyetableringer er ikke dagligdags i Helgådalen, men i år har vi fått en ny bedrift, Stall Sørmo. Her foregår oppstalling og trening av hest, med beiteplasser om sommeren. Bedriften som eies og drives av Elin Haga (bildet) ligger idyllisk til tre mil fra Verdalsøra.

GAMLE SETERVOLLER

Gjeter på Bynavollen i 1931 og 1932

av Magne Selnes

Da Joar Olav Nessemo fikk høyra at eg hadde vore gjeter på Bynavollen, ville han ha meg til å skriva om det i Helgådals-Nytt. Eg lova han at eg skulle prøva.

Eg har prøvd å finna litt om Byna og setra i både Verdalsboka og Seterbok for Verdal. Byna hadde setrar oppe i Sjelheia nedanfor Håkkåklumpen gamalt attende. Likeeins oppe i Bynavola nord for Mevatna i Leksdal almenning. Det var i matrikuleringa i 1723 desse vollane vart nemd. Men i 1787 er Byna med som eigar av seter i Skjækerdalen. Dei måtte flytta frå den første plassen dei bygde på grunn av bjørneplagen. Var det i Seterdalen tru? Dei bygde da seter litt lenger inn. Det var ein Jon Lukassen Mælen som var bygsjar på Byna i 1787, så det var vel han som bygde opp setra.

Her var det nok først naboane til Byna, Haugan og Bjørstad som hadde setrar. Haugvollen låg aust for bekken på Bynavollen og vart nedlagt rundt 1880. Men noko av husa måtte stå etter 1900, for då John Johannesen Haugan kjøpte Haugan i kring 1907, skreiv han frå seg retten til setra mot å få flytta restane av husa til Haugan. (Dette frå ein kjøpekontrakt for Stamna.) Etter det Gustav Helmo fortalde låg Bjørstadvollen nede på flata på Bynavollen. Det var Johan, far hans, som hadde fortalt dette. Og det er nokre steinar som syner at det har vore hus der. Bjørstad hadde sletter lenger i nordvest der vollen er plassert på kartet, det er lite truleg dei bygde midt i sletta sine. Dei ville nok vera nærare vola for geitene si skyld.

Kanskje var desse tre naboane her samtidig ei tid. Det var ikkje så mange kyr på kvar gard i denne tida, ein 5-6 stykke på kvar gard. Og så bruka dei å ha ei ku heime så dei hadde kaffeøløyte og litt til kveldsgrauten.

Som før nemd var det nok Jon Luka-

Oddvar Helmo, Ingvar Helmo, Jens Aamo, Åshild Kvernmo, Anton Aamo, Ole P. Kvernmo, Arne Aarstad, Petra Aarstad, Gudrun Storstad, Inga Kvernmo, Arne Storstad, Ingolf Storstad.

sen som bygde opp hus først på Bynavollen. Husa stod litt opp i bakken der ein bergvegg var fjerde veggen i kjelskjulet. Og slik hadde dei det nok til over 1900-tallet.

Etter Jon Lukassen fekk sonen Ole Jonsen bygsel på Byna. Han døde i 1873, og da kjøpte svigersonen Sivert Olsen Rød garden (28.11. 1873). Han vart altså første sjølveigaren på Byna, og sidan har brukaren hatt eigedomsretten på garden. Sivert døde i 1919. Han hadde da skjøtet over garden til einaste gjenlevande datter, Malena. Malena var født i 1856. Ho vart gift med Ole Johannesen Nonset. Dei hadde ein son saman, Sivert, fødd 1898. Men både Ole og gutten døde i 1899.

Malena var setertaus på Bynavollen i heile 34 somrar, og hadde den nemde bergveggen i kjelskjulet alle desse åra. Kva tid ho var på setra veit eg ikkje sikkert, men det var nok både før og etter hundreårsskiftet.

No veit eg det var ei tid Byna hadde buskapen på andre setrar. Husa vart venteleg for dårleg, og Malena såg seg vel ikkje råd for å byggja nytt. Etter Helgådals-Nytt for 1990 ser eg at Byna hadde krøttera på Vollavollen

føre 1920. Etter 1920 veit eg Byna hadde med krøttera på Juldalsvollen, saman med Grunnan.

Far min var mye med og kløvja til setra for Malena. (Sjå Helgådals-Nytt for 1988, side 56.) Malena selde Byna i 1928 til Johan Helmo.

Mitt første kjennskap til Bynavollen er frå 1930. Da var bror min Oddvar Selnes gjeter der. Setertaus var syskinbarnet vårt, Henrikke Trøbakk Helmo. Eg vart da med Gustav Helmo når han skulle dit. Vi køyrde med hest og vogn til Skjækermoen. Der la Gustav kløv på hesten og vi tok fatt på fjellvegen. På ca. halvtimen var vi framme. Om kvelden var eg med i fjøset og mjølka for det hadde eg lært meg for ei tid sidan. Vi vart der til dagen etter, og da vart eg med Oddvar og dreiv kyrne inn i hamna. Ut på ettermiddagen la så Gustav kløva på hesten att med både smør og ost i, og vi tok på heimveg.

Seinare på sumaren var ein gutt frå Levanger hos oss på Stamna, han var av slekta vår. Han vart ivrig på å sjå kvar Oddvar var. Vi vart einige om å ta ein tur. Eg minnes mor var redd for om eg fann vegen til setra etter å ha vore der berre ein gong. Eg var no

berre 12 år. Men eg hadde vore med i skog og fjell så mange gonger så det skulle nok gå. Og så fikk vi lov til å fara. Så traska vi da i veg på den lange vegen frå Stamna, oppgjennom dalen til Skjækerfossen, om Skjækermoen og fann setervegen innover. Det gjekk bra og vi tulla oss ikkje bort. Kor lenge vi heldt på veit eg ikkje, for klokke hadde vi ikkje. Vi var med Oddvar og gjorde oss kjendt rundt om i nærmaste trakta. Vi såg på gruvehola rundt "Verkensovollen" og dei store slagghaugane. Vi prøvde oss og på fiske i Dyråa. Om vi vart meir enn ei natt minnes eg ikkje no etter over 60 år, men vi måtte til slutt bryta opp og ta på heimveg, så ikkje mor og far vart redde for oss. Så traska vi og gjekk att, og kom velberga heim. Eg veit sumargjesten vår var glad for at han fekk vera med på denne opplevinga.

Året etter vart det så min tur å vera gjetar på Bynavollen. Da var det Gudrun Storstad, født Helmo, som var setertaus. Ho hadde med seg sonen Ingolf Magnus som da var 4-5 år.

Flyttardagen møtte eg opp på Byna tidleg om morgonen. Dit kom det kyr frå Storstad vestre, Røe og fleire. Vi starta så opp drivinga opp på vegen. Komne til Kolstadbakkane samla vi med oss kyr frå Kolstad vestre. Geiter var det og med frå fleire gardar. Tilsaman vart det ein 16-17 kyr og godt 20 geiter og nokre ungdyr.

Så tok vi til med drivinga. Heldigvis var det ikkje mye biltrafikk i denne

tida. Men det måtte vera ein del folk for å halda dyra samla. Ein del måtte gå på kvar side av flokken så dei ikkje rende av vegen. Det fans og grunder som måtte åpnast når vi kom lenger opp i dalen. Det var ikkje da som no at ein hadde traktor med hengar å frakta dyra i, eller å få tak i bil til jobben. Men vi kom oss no fram med dyra lell. Vi kom oss over Kulsliehøgda forbi Elnes, ned Skansbakken, forbi Ørtugen, Bjartan og til Skjækerfossen. Der svinga vi til venstre opp ein sti og kom innom Skjækermoen og fann krøtternevegen innover. Kor lang tid det tok til vi kom på vollen veit eg ikkje, men nokre timar vart det. Krøttera hadde vorte svoltne etter turen, men heldigvis var det godt med gras på vollen så dei roa seg ned der. Dei eldre kyrne hadde vore med før så dei kjente seg att. Og geitene fann godt beite straks opp for vollen.

Så gjekk folka som var med laus på å ordna i stand, både i stovehusa og i fjøsa. Nokre av karane gjekk på vedarbeid. Ein del ved var framkøyr, så nokre kappa med svans eller tomannssag, og andre kløyvde.

Gudrun og dei andre kvinnfolka ordna opp inne og fekk koppar og utstyr på plass. Det var fire senger med plass til to i kvar, men det var mange hjelparar med så mange måtte ordna seg på golvet for natta. Om kvelden sette vi så inn krøttera. Å mjølka både kyr og geiter gjekk radig, for det var mange som hjalp til.

Dagen etter vart så min første prøve på fjellgjeting. Eg minnes eg gjekk

innover frå Haugvollen langs med Dyråa første dagen. Geitene hadde eg aldri noko møye med. Dei greidde seg sjølve, det var godt beite opp mot vola. Småbjørk var det rikeleg med, "gåsbraudd" og saftig skoggras. Når dei hadde ete seg mette, kom dei ned på vollen og kvilde. Så tok dei seg ein tur att, og kom ned til mjølking.

Arne Storstad, mannen til Gudrun vart nokre dagar på vollen til vi hadde kome oss i gang. Når vi vart åleine trong eg ikkje vera hos kyrne heile dagen. Eg sette dei i gang til den leia dei skulle for kvar dag. Så var eg heim til vollen og hjalp til å dra separatoren. Så måka eg i fjøset. Tok så ein tur til buskapen att for å halda dei samla. Var så heim og fikk meg middag. Ofte hjalp til med å røra i mysekjelen. Mange gonger laut eg rette litt på båsane i fjøset. Det var torv i båsane og når det vart for dårleg laut eg stikka torv med ein spade og legge i båsane. Torva fann eg straks ovanfor vollen. Det var best med lyngtorv, for ho vara lengst.

I 30-åra hadde ikkje gummistøvlar vorte allemannseie, det var mest tresko som var fotbunaden. Vi var ikkje vant med anna, og sprang like godt med dei og. Eg hadde med eit par lærsko og som eg bruka den dagen vi flytta opp. Ellers gjekk det på tresko.

Første tida gjekk med til å gjere seg kjendt i terrenget. Når eg skulle ha dyra nord om Dyråa, måtte eg jaga dei ut i eit vad i elva for det var inga bru der da. Som bru brukte vi fløytingsdammen i elva.

Kring "Verkensovollen" var det mange djupe hol etter malmbrøyinga, desse var fulle av vatn. Eg var styggeleg redd at kyrne skulle gå seg ned i dei. Det var krøttestiar heilt ut på kanten av desse hola. Men eg hørde ikkje om nokon som hadde gått seg uti. I seinare tid har det vorte mura rundt dei verste plassane.

Som eg nemde før så var Ingolf, sonen til Gudrun og Arne, og på vollen. Vi vart fort gode venner og tåla mye saman. Han var med i fjøset når vi mjølka. Eit år hadde vi ein oksekalfv som vi kalla Marius. Han gjekk laus på fjøsgolvet. Han og Ingolf var gode venner. Ingolf bruka leggja arma om halsen på kalven og kjæla med han.

Kvar laurdag hadde eg jobb med å hogga småbjørk og bera heim. Desse

Eit av gruvehola på «Verkensovollen».

pynta eg med inne i seterhuset, gjerne med ein busk i kvar krå og kvar seng. Likeeins ute i inngangsdøra. Dette pynta godt opp og det lukta friskt. Når det tørka tok vi det ned og hakka det til ved på gruva.

No synest det nok som det var berre stas med alt på setra. Men så var det ein gong - vistnok i 32 - eg hadde kyrne nedanfor vollen. Da var det ei ku som hadde dotte ned i bekken som rann utmed åsen der. Det var meir som ein holbeikk, granrøttene låg som eit nettverk over bekken. Her hadde kua festa ein fot og kom ikkje opp. Eg var etter Gudrun til hjelp, men vi fekk ho ikkje opp. Eg stakk handa ned i bekken og fann ut at ei grein låg over foten på kua. Eg sprang opp på vollen etter ein avbroten svans som hang der. Gudrun vart redd da eg meinte eg skulle saga av greina. Men eg leita så lenge at eg var sikker på kvar eg skulle saga. Eg saga greina på begge sider av foten, og det gjekk bra. Eg fekk opp greina, og da reiste kua seg opp utan nokon skade. Og glade var vi.

Ein annan gong var det ei ku som hadde ein kolosal kul på den eine sida. Det var som eit retteleg "knåd-dåtraug" som låg halvt under buken på kua. Gudrun vart redd og sa ho skulle springa fram til Skjækerfossen og prøva få Bernhard Skoknes til å koma og sjå på kua. Ho visste han hadde rede på litt av kvart. Bernhard kom og undersøkte kula. Han prøvde å klemma han inn, men det gjorde ingen verknad. Bernhard fann ut at det måtte vera ei villbie som hadde stukke kua. Han trudde det skulle retta seg. Om nokre dagar var og kula borte. Det var ikkje så greitt i fjellet å få tak i dyrlege. Og dei to åra eg var der trong vi ingen heller. Men det var ikkje berre bra alt heller. Eit år var det ei ku som mjølka på tre spenar, ei

anna mjølka på fem spenar. Så det gjekk liksom opp i opp.

Så var det ein gong siste året eg gjetete. Eg hadde hatt kyrne i Dyrhaugen denne dagen. Da vart det ei retteleg toreskur. Regnet slo ned så det flaumde over alle bekker. Eg var for langt vestpå til å jaga kyrne innom luna i Dyråa. Så eg laut prøva å få dei over på vadet. Dei vaksne kyrne la straks på elva. Men ho vart styggstor berre på ei lita stund. Eg var styggredd. Men også ungdyra la på svøm. Dei vart dregne mye nedover av vatnet, men heldigvis kom dei seg opp litt lenger nede. Da var eg glad. Sjølv gjekk eg over på dammen.

Så var det ein annan gong sist i august, i sopptida. Da og hadde eg kyrne i Dyrhaugen. Eg hadde vore heime på vollen ei tid og skulle etter kyrne. Eg fann storparten nede ved Skjækra, men nokre hørde eg ingenting til. Dei var nok på soppjakt. Kva skulle eg så gjera? Eg fann ut at eg laut jaga heim dei eg hadde, og så gå attende og gå om Kulstadkoia, så måtte eg vel finna dei. Komen heim med dei, meinte Gudrun vi skulle mjølka dei vi hadde, så skulle ho og bli med, for det var ingen fare med Ingolf, for han var ikkje redd å sova åleine.

Vi kom ned i Kulstaddalen, men hørde ingen kubjeller. Det tok no til å bli mørkt, og no ville ikkje Gudrun gå lenger, vi kunne tulla oss bort. Det var mye skog der den tida, og da vart det fort mørkt på den årstida. Eg ville fortsette, men Gudrun sa nei. Og ikkje torde ho gå attende åleine. No var det ikkje anna å gjera enn å gå attende da. Mørkt var det ja, men eg

var godt kjendt så vi kom oss heim.

Morgonen etter måtte Gudrun mjølka åleine. Eg tok i veg tidleg. No gjekk eg austover langs Dyråa. Komen litt aust om Dyrhaugen fann eg dei alle, da var dei på veg heim, og glad var eg. Det var einaste gongen eg ikkje hadde alle kyrne i fjøset om natta.

Siste året, i 1932, gjekk eg for pressten. Da møtte eg opp annakvar veke, og var først på prestekontoret til overhøring. Bror min kom da kvelden før og skulle gjete for meg. Eg gjekk så på Skjækermoen og tok sykkel som Oddvar hadde sett inn der, og sykla heim. Det var moro å koma heim til mor og far da. Året før var eg ikkje heime på bortimot tre månader. Om kvelden sykla eg så oppover att.

Ja no har eg prøvd å fortelja litt om korleis det var å vera fjellgjetar den tida. Ei tid som aldri kjem att. Eg minnes siste året eg gjetete hadde eg ei lønning på heile 76 kroner pluss kost. Da var det medrekna ein fentiøring frå nokon av dei som hadde med krøtter. Men eg betalte da konfirmantklærne med det!

Det var aldri langsomt å vera på Bynavollen. Mest kvar helg hadde vi nokon frå bygda hos oss. Arne var oppover mest kvar helg. Han sykla mang ein tur den tida. I moltetida kunne det bli heile veka. Mang ein otting med molte bar han fram til Skjækermoen og sykla heim med.

No er det lettvis å koma seg på Bynavollen, i alle fall på sumartida, da det går bilveg heilt fram. Skal tru kva Malena hadde sagt om ho hadde opplevd det?

Gudrun Storstad under inngangsportalen på Bynavollen.

Dammen i Dyråa.

Fugle- året 1991

av Arnstein Indahl

Kortnebbgåsflokkene på veg nordover er et mektig syn.

På mange måter har det året som har gått fortonet seg som et merkelig år ornitologisk sett. De fleste la vel merke til at vi hadde et sent vårtrekk i år noe som skyldtes dårlig vær over store deler av Europa. Mange av de artene som man vanligvis ønsker velkommen i mars ankom ikke før måneds-skiftet mai-juni.

Året ble også spesielt på grunn av at det bød på så mange overraskelser i form av sjeldne arter, at det har gått over hodet på en og hver. Steppenhøne, hjelmfiskand, svartehavsmåke, svartstork, turteldue, isfugl, osv., osv., er arter folk flest er ukjente med. Til og med dverggås - Norges kanskje sjeldneste fuglart ble registrert i Innherredsområdet.

Gåsetrekket er den tredje tingen som har gjort året 1991 til et år hvor alt skjedde og man kunne forvente å få se arter som ikke hørte hjemme på våre breddegrader.

Vi vet jo fra før at naturen på en måte er i stadig forandring. Nye arter kommer og etablerer seg i et område, ofte med det resultat at en annen forsvinner. For alle som ferdes ute i skog og mark vår, sommer og høst kan opplevelsen bli krydret med nye opplevelser og ikke minst nye erfaringer fra tid til annen. En lur ting er i hvertfall å holde øynene åpne. En art som kanskje står for tur til å etablere seg i dalføret i nær framtid er rosenfink. Dette er en finkefugl på størrelse med en bokfink og bjørkfink. Navnet har den fått fra hannens lett kjennelige og karakteristiske fargetegninger. Rosenfinkhannen er "lysende" karm-

innrød på hode, bryst og overgump. I motsetning til den gråbrune hunnen, er hannen lett å identifisere. Arten foretrekker fuktige krattområder, åpen løv og blandingsskog hvor den bygger redet lavt i en busk eller i et tre.

Første hekkefunnet i Norge av denne arten ble gjort i 1970 (Østlandet). I vår landsdel har som regel syngende hanner blitt registrert. Første gang arten ble registrert i Verdal var på Stiklestad for en del år tilbake. Ett par ble sett i Ulvilla i juni i år, i tillegg er flere hanner blitt sett i Verdal i sommer. Tiden vil vise om rosenfinken finner dalføret vårt verdig nok for hekking. Vakker er den og velkommen bør den også være til å krydre mangfoldet vi har i vår fuglefauna.

For en gåseentusiast ble siste året absolutt et av de store. En drøm med stor D vil kanskje være et mer passende uttrykk. Og jeg tenker selvfølgelig på de mengder med kortnebbgås som i de to siste årene har rastet i store antall i Innherred - på vår og høsttrekket.

Det finnes to bestander av kortnebbgås som er adskilt fra hverandre. Den ene bestanden hekker på Island og øst-Grønland, mens den andre ("vår") bestand hekker på Svalbard. Svalbardbestanden består i dag av ca. 26000 gjess. Kortnebbgåsa overvintrer blant anna i Danmark og om våren flyr den fra Danmark til Innherred hvor den har sin første rasteplass før den fortsetter videre til Andøya og deretter Svalbard.

Størrelsen på gåsa er ca. 60-75 cm,

vingespennet måler fra 135 til 170 cm. Med de mengder som vi fikk oppleve i år under vårtrekket - ofte kan man telle flere tusen i en flokk - ble det hele til en opplevelse man aldri glemmer. Ekstra spennende blir det også når man vet at mange andre gåsearter følger med kortnebbgåsa nordover. Sædgås, tundra-gås, ringgås, hvitkinngås, i tillegg til de mer sjeldne rødhalsgås, snøgås og dverggås. Ofte har en og annen grågås og kanadagås forvillet seg inn i flokken. Så man kan risikere å få sett det som finnes av gåsearter i Europa på noen dager eller uker.

Under årets trekk hadde Verdal Fugleforening sammen med Steinkjer Fugleforening ansvaret for registrering av rastende gås i Innherred. Prosjektet var i regi av Dansk Viltforskning. Arbeidet besto blant annet i å avlese halsringer som en del av gjessene var utstyrt med. Disse ringene er godt synlig og med et bra teleskop er det ikke noe problem å lese av ringene på 600-800 meter. Arbeidet og resultatet av årets prosjekt foreligger i en rapport som kan fåes gjennom fugleforeninga.

Verdal Fugleforening hadde også et annet gåseprosjekt på timeplanen i år. Merking av kanadagås på Høysjøen. Her ble 40 av 47 gjess merket med en rød halsring med hvite tall og bokstav, nr. fra C-11 til C-50. Hensikten var i første rekke å få mer informasjon om kanadagåsas trekk og overvintringsplasser. Ser du noen så meld fra.

Interessen for fugler og fuglelivet

seiler i sterk medvind for tiden. Vi som bor i Verdal har rike muligheter til å dyrke vår hobby. Rinnleiret-Ørin området er f.eks. regnet blant de tre beste fuglelokaliteter i Norge i dag. Over 210 arter er registrert i dette området. I tillegg har vi en variert og praktfull natur å boltre oss i med mange interessante lokaliteter for fugler. Et skår i gleden er det dog desverre. I takt med etterspørselen på rovfugler og egg, har også eggssamlere og falkonerer meldt sin interesse for vår sårbare fuglefauna. Det gjelder å holde øynene åpne i framtida og få satt en stopper for slik faunavoldtekt. Vi har tross alt et internasjonalt verneansvar å ta vare på. La oss også unngå å benytte våre verdier kommersielt, mange av naturens skapninger er ikke tjent med å bli utnyttet på en slik måte, resultatet blir som regel at de forsvinner fra vår fauna.

Vi har allerede begynt på vinteren og for dere som mater småfuglene nå,

Merking av Canadagås på Høysjøen i sommer. Trond Julnes, Vegar Olsen og Inge Joar Indahl vokter flokken.

husk å gjøre det hele vinteren gjennom. Tiden er også snart inne til å begynne å tenke på fuglekasser for

neste sesong. En fin fritidssysself i en mørk vinternatt som gir mange gleder til sommeren.

n' Harald og æ

av Iver M. Tronsmo

Badstu vart laga når strømmen kom,
dær gnikka vi in åss me såpe å skomm.
Ein laurdag æ for dit i rægnver å hølk,
ætt veia møtt æ itj nåkkå følk.
N' Harald Haldorsen i badstuggu var,
snart va'n færdi, ja klappet å klar.
Hain jamras fer is'n, det va frøktele glatt,
brukt stav å braudd, va reidd at'n datt.
Så sa æ som så "Vess du veinte litte grainn,
ska æ hjelp dæ så gått som æ kainn."
Ætt bainga starta vi opp bægge to,
n' Harald skull få sæ heimskjøss no.
Sætt sæ så ne på min nykjøpte spark,
borti veia skull æ gjørrå litt fark.
Ni bakka dær bynt æ å slalomkjør,
aven å te, i nord å i sør.
Heilt neppå flata der låg de litt grus,
tå veia bars det, me sus å dus.
N' Harald, hain kom næstn bort nirri grøfta,
bærre hatt'n, å ryggen, va synle, når æ sleit og løfta.
Æ gruva, nu bli e vel kjæft så det svir,
men da'n fikk luft hørd æ at'n bynt å flir.
Synes sekkert sjøl de va skøy,
sjøl om'n fikk vatn å snø på si trøy.

Gamle bilder fra bygda

I Øster-Elnes ca. 1925.

De voksne stående fra venstre: Ole Kulsli, Margit Nordnes, Håkon Holmli, Kristine Kulsli, Bergitte Holmli, John Nordnes, Marie Nordnes, Inger Kulsli, Karoline Nesseemo, Johannes Kulsli (bak), Halvard Nesseemo, Magnhild Kulsli, Ingolf Kulsli.

Foran fra venstre: Jenny Olaussen, Martha Kulsli med Borghild Grande på fanget, Otilde Prestmo (foran), Oddveig Kulsli, Johannes Kulsli med Odd Holmli på fanget, Einar Kulsli.

På Mæhlen ca. 1918.

Fra venstre: Martin Mæhlen, Iver Mæhlen, Iver Helmo, Peder Bengtsen, Hanna Mæhlen, Margrete Bengtsen, Ingeborg Anna Mæhlen.

Foran: Ingeborg Bengtsen.

På Langdalsvollen 1924.

Fra venstre: Ragnvald Langdal, Rudolf Langdal, Olai Langdal, Karen Langdal, Sara Langdal, ? Hegle.

Skogly (Oppat) ca. 1920.

Skolebarn i Volden ca. 1925.

1. rekke fra venstre: Ella Bjørstad, Julie Smulan, Ingeborg Kulsli, Manda Sørli, Aslaug Varslot, Jenny Kolstad, Gunvor Evjen, Anna Balgård.

2. rekke fra venstre: Magda Lillegård, Klara Elnes, Sigrid Kulsli, Gustava Elnes, Margit Langdal, Magnhild Ottermo, Edel Sørli.

3. rekke fra venstre: Petter Langdal, Sverre Sagvold, Odd M. Green, Albert Lillegård, ?, Ola Sagvold, John J. Haugan.

Sauvasking i Øster-Røe ca. 1920.

Fra venstre: Oddvar Helmo, Ingolf Helmo, Janna Eggen, Inga Helmo, Kristine Røe, Anton Røe, Iver Røe. Foran fra venstre: Jon Røe, Olaf Røe.

Heim fra fisketur under militær eskorte

Sigvald Sjømæling forteller til Reidar Prestmo

Olaf Sjømæling

Sigvald Sjømæling

Reidar Haldorsen

Haldor Haldorsen

En dag i første halvdel av juli i 1944 drog vi fire karer fra Vera til fjells på matauking. Vi skulle prøve fisken på svensk side av grensa.

Første stopp var Valtjernet syd for Årvinhaugen. Fisken var på "bett". Her fisket vi til utpå senkvelden, da gikk turen ned til Vukumannåa, her og beit fisken. Vi brukte langbambusstenger og måtte fare forsiktig fram så ingen skulle se oss. Disse stengene kunne vises på langt hold, noe vi skulle få erfare senere.

Vi grov ned nattens fangst i ei kaldkjelde, så gikk vi opp til Engelskbrua og sprang over den og videre over vegen (Åbo-Mælen.) Brua er bygd i tre deler, og det var engelskmenn på Åbo som fikk bygd den. Vi fortsatte mot Skjærvatnet og opp i Reinssjøstrømmen, elva mellom Skjærsjøen og Korsvatnet. Fisken beit villig og vi hadde nok fisk for flere middager.

Øst for Skjærvatnet tok vi en liten rast før vi skulle ta på heimveg. Plutselig var det slutt på stillheten i fjellet. Vi var omringet av svenske soldater som beordret hendene i været, i tillegg var det med en sivil svenske. Ordren var: "Reis opp og bli med", og vegen gikk mot Åbo. En del av de som bodde på Åbo kjente oss godt. Forsøk på å forklare de svenske militære at vi bare var på fisketur, hjalp

ingen ting. Vi skulle bli med til Skilstugan. En svensk general kom og til Åbo. Til oss sa han bare: "Har dere kommet over grensen?"

Det vart overnatting på oss i Åbo. Svenske soldater skiftet med å sitte vakt over oss hele natten med ladde våpen. Kanskje de var redde for at vi stakk av?

Dagen etter fortsatte vi mot Skilstugan. Vi bad soldatene om at de ikke måtte legge kursen så nær grensa at tyske soldater fikk se oss. De ville nok dra kjensel på oss ungdommene fra Vera.

Øst for Sandvika hadde svenskene bygd forsvarsverk. Før vi nærmet oss dette området fikk vi bind for øynene og soldatene leide oss. Marsjen fortsatte etter vegen oppover Skilstufjellet. Etter en tid vart vi fri for bindene. En militærbil kom og vi fikk skyss resten av vegen. Her vart det "forhør". I tur og orden måtte vi inn til toller Løvrot der vi måtte kle av oss helt. Løvrot kjente oss fra før. Far hadde tidligere børt garn for han, men Løvrot måtte vel gjøre sin plikt. Vi fikk valget mellom å bli internert eller å vende tilbake til Vera. Valget var enkelt, vi ville heim.

I Skilstugan fikk vi god behandling, vi fikk mat, blant annet hvitt brød og tjuukmelk.

Tre bevæpnede soldater vart sendt med oss på tilbaketuren. De gikk og pratet med oss hele vegen og vart med oss på grensa på Årvinhaugen. Fiskestengene og fisken vår i Åbo fikk vi med oss. Anders Håkansson Ward hadde saltet på fisken vår. Fisken i kaldkjelda vart aldri henta, det var for stor en omkrok.

Bakgrunnen for alt oppstyret var at norsk politi hadde rapportert over grensa at fire personer som var etter-søkt av det norske politiet trolig hadde tatt vegen over til Sverige. En ung og overivrig svensk tjenestemann hadde sett oss og rapportert oss til det svenske militæret som de etterlyste rømlingene.

De som var med på fisketuren var: Brødrene Sigvald og Olaf Sjømæling og brødrene Haldor og Reidar Haldorsen.

Under krigen var det forresten svenske soldater på dans i Sør-Vera. De kom i lag med svenske flikkor. Da hadde vi vakt som skulle holde øye med tyskerne på Tronsmoen, om de holdt seg i ro der borte. Det var sikkert en spennende avveksling for soldatene fra en ensformig vaktjeneste på Sandneset. De brukte nok "bestemorsloven" og var på tjuvperm.

Barndomsminner fra Tronsmosetra

av Esther Rotmo

Tronsmosetra.

Fra så langt tilbake jeg kan huske var min mor og jeg på setra hver sommer. Jeg var med som nissen på lasset, og etter hvert lærte jeg en god del om alt som måtte gjøres. Mamma hadde vært budeie på setrene i Meråker før hun kom til Vera, så hun var fullt ut kvalifisert til å ta over den jobben da farmor døde.

Det å være setertaus var ikke et yrke som hvem som helst bare kunne ta over. Det har jeg tenkt mye på i senere tid. Det var kyr og geiter fra hele bygda, noen hadde både geiter og kyr, andre hadde kanskje ei geit osv. Fra første dag de kom, måtte melka måles opp og sorteres så det vart riktig mengde med ost til hver eier når høsten kom. Kumelka måtte separeres, og skifte fløtekopp for hver eier, for alle som hadde kyr skulle også ha

smør, så det var litt av hvert å holde rede på.

Fra jeg var åtte år var det for det meste min jobb å springe frem og tilbake til gården med ost og smør, melk og fløte til "feriefolket".

Etterhvert fikk vi telefon på setra, og da vart det enda flere turer, for da var det bare å ringe hvis det var noe som manglet, det kunne bli mange turer noen dager. Det var ingen lett oppgave å bære fløte i mugge uten lokk, og melka i vide bøtter. Klegg og annet utiske satt på fingrene og beit og trosten kom og bombarderte melkebøtta på sitt vis. Dette var i krigstida, så det fantes ikke hendige plastbøtter med lokk slik som nå for tida. Da Birger Haug fikk høre om den situasjonen, så laget han en spann med lokk til meg. Han var blikkenslager så det

klarte han fint. Etter det vart det bedre. Men det som var en verre plage for oss, var hestene.

Når vi skulle gå ned til båten om kvelden med ost, smør og melk som vi hadde med hjem til gården, måtte vi lure oss i vei og gå omveier, for fikk de se oss kom de settende med dunder og brak, og da var det ikke mye melk igjen når de hadde forsynt seg. Det høres ut som et eventyr, men sånn var det.

Den sommeren jeg har mest minner fra er sommeren 1943. Da vart det bygd nytt stort fjøs som rommet 16 melkekyr og rundt 50 geiter. Min søster Ruth, som hadde vært gjeter i fem år, var blitt voksen jente og måtte være med på fjellslått. Jeg var elleve og kunne hjelpe til med både melking og ysting, kjerning og ikke minst

koppvasking. Det var å stå utom veggen og skure og vaske sil, separator og trebøtter, alt måtte være helt rent ellers vart melka sur. Sur kunne en bli selv også når regnet høljet ned. Osten laget vi i to svære kobberkjeler, og de måtte rundskures til de skinte hver eneste kveld.

Etter at slåttefolket fikk sammen høyet i stakker måtte kyrne gjetes, ellers vart alt ødelagt, men hvem skulle gjøre det? Pappa tok seg en tur på Øra for å få tak i en gutt til å gjete. Jeg var veldig skeptisk - hadde hørt en del om såkalt "Øraramp" og slemme gutter fra bygda. Men da han kom, viste det seg å være en kar som var både flink og hjelpsom, snill var han også og god mot dyra. Han hjalp til både med melking, rengjøring i fjøset og vedbæring, alt som var tungt.

Litt tid til leik og moro vart det også. Mamma satt på trappa med vekkerklokka og tok tida mens vi sprang rundt hesjene. Og når mamma hadde gebursdag, kom hele Vera Sanitetslag

i motorbåten til onkel Ingvald. Storlundammen var stengt så da var det vannvei helt opp til setra. Vi klatret opp på taket med kaffekjel, vaffel og rømme. Det var en opplevelse en aldri får igjen.

De neste to åra var det min tur til å være "gjetergutt". Da vart det mere tid for meg til å oppdage den herlige naturen vi var midt oppe i. Kyrne dro langt til fjells noen ganger, og da var det lange herlige dager innved Juldalshøgda og i Tronsmossdalen.

Noen ganger gikk mamma og jeg kveldstur til Vassdalen eller Haldodalen med ost, smør og melk til slåttefolket. Og i bærtida var vi til fjells noen ganger og plukket molte, men da måtte vi ta natta til hjelp for å bli ferdig med mysosten til neste dag.

Ja slik gikk åra, hver eneste sommerferie var det enten ysting eller gjeting, noen ganger begge deler. Jeg var nesten glad da skolen tok til om høsten. Men det var en sunn og god oppvekst, masse av sol og frisk fjellluft. Ingen har vondt av litt arbeid og

ansvar. Jeg ville ikke byttet bort disse barndomsminnene på setra mot all verdens bilferier rundt i Europa.

Etter at vi fikk levere melka på meieriet, vart det mindre arbeid, men mye tyngre. Det var et slit med tunge meierispann som vi satte i bekken til avkjøling, og så rodde vi så langt det gikk, men det vart likevel langt bort til veien.

Nei, de beste minnene har jeg fra seterlivet med alle dyra. De herlige geitene har jeg bare gode minner om. En sommer var grisen sammen med geitene. Hver dag var han med langt til fjells. Geitene kom hjem på minuttet samme tid hver dag. Hvis de ikke kom var det noe eller noen som hadde skremt dem, det var sikkert.

Det var nok mamma som tok de tyngste takene, så alt var nok ikke bare idyll for henne, men jeg har bare gode minner fra Tronsmosetra. Jeg skulle gjerne hatt en slik sommer igjen.

Gjetergutten og fjellbekken

Som gjetergutt jeg husker bekken så grant med dype kulper og fosser små, her var det jeg "fiskerlykken" fant - men det er lenge siden nå!

Men denne bekken glemmer jeg ikke så lett, her fisket jeg ørret og "fanget" røye. Ved denne bekken var det en idyllisk plett - et herlig sted - og vakkert for øye!

Jeg gjette ofte forbi denne bekken, selv stoppet jeg ved denne klare "kjella", drømte meg bort - "våknet" med skrekken, - hørte ikke lenger noe til "bjella"!

Så var det å fly med hjertet i halsen, lete - stoppe og lytte, men ikke en lyd å høre! Og jeg fortsetter i den "samme valsen" - ja, hva skulle jeg ellers gjøre!

Plutselig løper jeg meg rett på dyra - De ligger og ørter - tar seg en hvil, og "storkoser" seg der de ligger på myra, og gjetergutten sukker glad med et smil.

70 år senere:
Min barndoms bekk rinner stille forbi - og hilser meg muntert på "ferieferden" - med et fint lite pust av fjern poesi - og små toner fra gjeterguttens verden.

Georg Lerfald.

Min hobby

av Brit Ness

Denne store familien av hekla nisser har fast plass på kjøkkenet hos Olga kvar jul.

Olga i sofakroken heime på "Fredly" med mye fint heklearbeid rundt seg.

I "serien" min hobby vil vi i år presentere Olga Kulsli. Ho er ikkje heilt ukjent for Helgådals-Nytt sine lesarar da ho i to år tidlegare har levert artiklar til bladet (87 og 88).

Olga er fødd i 1919 på Berget i Aust-Brekka. Denne heimen er borte no. Foreldra var Karoline og Olaus Nesse. Etter ein hard og vanskeleg barndom i ein fattig heim måtte ho tidleg ut på arbeid. 10 år gammal var ho da ho vart sendt bort på gjeting om sommaren, og da ho var 15 år flytta ho heimanfrå og forsørge seg sjølv med arbeid rundt omkring.

Å stelle for andre har vore hovedoppgåva hennar, som for så mange andre av den generasjonen. I 1941 vart ho gift med Olaf Kulsli og fekk etter kvart seks barn. I 1943 flytta dei til Sør-Kulsli. Som småbrukarkone med så stor barneflokk vart ho aldri oppdradd for arbeidsoppgåver.

No bur ho og Olaf på "Fredly", som det fine kårhuset dei har satt opp heiter, dit flytta dei i 1981. Vi skal ikkje her gå nærmare inn på livshistoria hennar, men konsentrere oss om dei mange hobbyane ho har. Sjølv seier ho at ho har ingen hobby, det ho driv på med ser ho på som arbeidet sitt. Olga er ein travel og aktiv pensjonist som må ha noko å gjera heile tida.

Å lage blomster av crepelongsar er ein av spesialitetane hennar, og i stua hos Olga og Olaf bugner det av sjølvlagde blomstrar i alle fargar, og det er mange som bestiller hos henne. Elles produserer ho også mykje heklearbeid. Over tretti salongborddukar og tjue

sengeteppe har det vorte hittil. Like eins gardiner, puter, forkle, brikkar og diverse anna i utallige mengder har ho hekla. Noko er solgt, men det meste er gitt bort. Når ho sit framfor TV'n har ho alltid hekling i hendene, og med heklenåla tryller ho fram dei finaste handarbeid.

I unge dagar hadde ho eit stort ønske om å få gå i skeddarlære, det vart det dessverre aldri noko av, men litt syng har det likevel vorte opp gjennom åra, og det artigaste ho veit er å bote klede.

Ho trivst og veldig godt i baksterrommet som Olaf har gjort i stand til henne i uthuset. Der blir det bakt flatbrød, lefse og potetkake i store mengder. Ekstra travelt er det føre jul, da går det unna mange kilo. Ho synest ikkje dette arbeidet er tungt, nei da, berre artig.

Men det er ikkje berre heklenåla og kjevlet som er i bruk hos Olga, ho er ein flittig brukar av penna og. Mange verdifulle sider har ho skrive ned om barndoms- og ungdomstida si. Og penna bruker ho flittig fortsatt, så vi vil nok få høyre meir frå henne i framtida.

Det velstelte huset og hagen i Nonsetskogen ber preg av at her bur det folk som er flinke med hendene sine. Blomster og andre vekster ser ut til å trivast ekstra godt der. Neste dags arbeid blir alltid planlagt etter at ho har lagt seg om kvelden, fortel Olga, da har ho alt klart til neste morgon og kan ta fatt på nye oppgåver, full av arbeidslyst og ikkje minst: arbeidsglede!

Sørsamisk kulturminne- registrering i Verdal

av Paul Jåma

Grönås lappplägar

F.v.: Brita Torkildsson, John Persson Fjellner, Kari Torkildsson.

Sommeren 1985 startet registreringen av samiske kulturminner i Færen reinbeitedistrikt. Arbeidet ble avsluttet høsten 87 med ferdigtrykt rapport. Året etter ble det startet registrering også i Skjækerfjell reinbeitedistrikt. Begge reinbeitedistriktene ligger innenfor Verdal kommunes grenser, med Helgås som grenseskille. For å registrere i Færen distrikt ble jeg engasjert av Sæmien Sijte, Snåsa, som er et museum. Innenfor Verdal kommune er det registrert 72 kulturminner, 57 i Færen og 15 i Skjækerfjell distrikt.

Kulturminneregistrering

De fleste kulturminner består av boplasser, merke- og slakteplasser for rein. Arbeidet med å finne/registrere samiske kulturminner er et møysommelig arbeid. Først må en kjenne tradisjonen om kulturminnet, og den får en oftest av lokalkjente folk innen registreringsområdet. Dermed skal området/stedet undersøkes for å finne kulturminnet, eks. boplassen som i gamle dager hovedsaklig var bebygd med gamle eller telt. Dette kan være vanskelig nok når plassen ligger langt til fjells, eller i skogkledde lier og daler. Det vi først leter etter er en sannsynlig slett og tørr bakke med tilgang til vatn og ved i nærheten. Stedet må undersøkes nærmere for om mulig å finne ildstedet med kullrester

og andre synbare ting som eksempel ringvollen rundt gammen. Kulturminnet blir så oppmålt, skissert, avfotografert og kartfestet.

Hvor lenge har samene hatt tilhold i Verdal?

Når de første samene kom til fjellområdene innenfor Verdal kommune vet ingen helt sikkert. Det er svært lite som er skrevet om samene i eldre tider, og ingen komplett historiebok finnes. Det lille som finnes er notater i rettsprotokoller og andre offentlige etaters dokumenter.

I tillegg er samene innskrevet i kirkebøkene. Men dette ble bare praktisert etter 1700-tallet. Før den tid ble den gamle samiske tradisjonen med gravlegging ute i naturen praktisert. Dette ble forbudt i år 1705. Nordmenn har tidligere aldri hatt som tradisjon å skrive om samisk levesett. Derimot finnes det en muntlig tradisjon blant nordmenn, spesielt i bygdene, om samene. Som oftest ble de omtalt som "finner", eller noe med ordet "finn".

De fleste registreringene er gjort i fjellområdene ved riksgrensen, fordi grensefjellene alltid har vært brukt til tamreindrift. Her har vi funnet de fleste boplasser med jordkjellergrøp i bakken, og en del gjerde/merkeplasser for rein.

Grensefjellene er relativt høge, og

på varme sommerdager hadde reinen rikelig tilgang til snøbreer for avkjøling og ellers frodige fjellbeiter til disposisjon. Her foregikk også den årvisse kalvemerkingen på snøbreer, tanger, bakker og gjerdeanlegg. Ellers er det registrert boplasser, merke-/slakteplasser for rein over alt i Verdals vidstrakte utmarksarealer.

Til vinterbeiter ble fjell og skogområdene vestover fra grensefjellene benyttet. Her ble gammer og telt brukt som husvære av gjetterne, også i åpne seterhus ble det i gamle dager overnattet. Noen ganger ble de innkvartert på bebodde gårdsbruk. Resten av familiemedlemmene bodde som regel fast stasjonert sånn midt i beiteområdet, dvs. i de indre dalgangene, men også på Volhaugen vest for Leksdalsvatnet. Før unionsoppløsningen i 1905 var det alltid en vekselvis utnyttelse av fjellområdene i Verdal til reindrift. Svenske samer benyttet norsk land og norske samer svensk territorium, etter årstider og beiteforhold.

Reinbeitedistriktene ble formelt opprettet den 10. juli 1894 ved Kgl. res. og senere egen reindriftslov for reindriften i Norge. Men det har tidligere alltid vært reindrift i Verdalsfjellene. Hvor langt tilbake er det ingen som vet. Den 2. juni 1833 ble det opprettet felles lov angående Lappene i de forenede Kongeriker Norge og Sverige.

Den dagen gløkker eg aldri

av Olga Kulsli

Det var ein vakker midtsommardag i det herrens år 1929. Eg var 10 år den sommaren og det var første året eg gjette på Sisselvolla. Som vanleg stod eg opp klokka sju fra mi gode, varme bosso oppå trappoppgangen i den store, gamle stua. Eg gjekk først bort til vindauget som eg gjorde kvar morgon. Vindauget vende mot sjøen. Det var ein vakker utsikt derifrå. Sjøen var stille og blank. Etter fleire regnværsdagar og survær var det sol og fint igjen. Langt utpå sjøen var det ein fiskarbåt som liksom stod stille, med ein mann oppi. Det var han gamle Hallvard Nordvera som prøvde fisken. Det gjorde han ofte, han var glad i å fiske. Men da han såg at det rauk frå murpipa på Sisselvolla, kom han roende i land, kom inn og ville ha morgonkaffien sin, sa han. Det var ein artig kall som hadde mye gammalt å fortelle, og han hadde alltid drops eller sviker i lomma si som han delte ut til oss.

Eg skulle ha først for eg var jente, men da måtte eg lova å kalle han Bestefar. Dei andre gjorde det også. Det var greitt, men så gjette eg geitene hans og da, det fekk eg to kroner for. Og såleis var det den morgonen og.

Eg kledde på meg mine velbrukte filler og gamle tresko som endå var for store åt meg, gjekk bort i sommarstua, der var det alltid så koselig, især når det var finvær. Der satt han Martin, ho Maria og Ragnhild og drakk morgonkaffi. Eg satte meg på min faste plass ved sida av han Martin. Og dit kom han Halvard og. Vi hadde kvar vår kopp, som vi la på forskjellig vis så vi kjende dei att etter melkinga.

Men kanskje eg må fortelle litt om folket der i den tida. Ho Maria, Peder, Ole og Ragnhild var søsken. Han Ole og kona Elfrida og dei to sønnene Birger og Trygve, budde i eit kammer i den store gamle stua. Maria var kona til Martin, dei hadde ingen barn. Han Peder var gammelungkar, han var av den stille typen, men kunne også vera ein skøyarfant iblant. Ho Ragnhild hadde ein sønn som heitte

Slåttonn på Sisselvollen.

F.v.: Martin, Trygve, Maria og Karl.

Karl. Det var veldig snille mennesker alle saman som eg treivs godt saman med. No er dei gamle borte for lenge sidan.

Så er arbeidet for dagen igang. Elfrida, Maria, Ragnhild og eg gjekk bort til sommarfjøset med melkebøtter til kyrne og trestaver til geitene og sauene. Dei brukte å melke sauene så dei måtte og vera med heim. Det var vanskeleg å gjeta sauer, ikkje lydde dei lokking, ikkje salt og ikkje gjekk det å jaga dei heller, dei ville helst gå sine egne vegar. Eg tenkte mange gonger: At Vårherre har skapt noe sånt kram!

Av sauemelka koka dei ost. Det var som ein slags gele som dei åt med fløyte på. Det åt eg ikkje, kanskje det var fordi det var av sau. Det var så mye anna god mat så eg slapp det. Eg skulle ikkje melke, men halde i rompene mens dei andre melka, to i ei hand og ei i den andre. Det var ikkje noe moro nei, dei var så blaute at det rann gjødselvatn mellom fingrane mine. Det var arbeidet mitt kvar morgon, om kvelden slapp eg for da var rompene tørre. Etter melkinga gjekk vi inn i sommarstua. Eg strauk av fingrane mine den verste møkka på graset før eg gjekk inn og vaska meg.

Ragnhild og Frida separerte melka

og Maria laga mat til meg, smurde niste og la i nistesekken saman med ein typose salt, det hadde eg med kvar dag til dyra. Det var så radig for når geitene reiste så langt frå meg at eg ikkje såg dei, tok eg opp saltposen og ropa navnet på ei geit. Da kom alle springande og sleikte salt både vel og lenge, kyrne og. Men ikkje sauene, dei lydde ingen ting som sagt. Maria var med meg og løyste ut kyrne og eg jaga ut geitene og sauene. Ho Maria ropa etter meg og sa at eg måtte jaga dei på fjellet i dag, der bles det litt. Når det var sol og varme etter regnvær så var "åte" (insekta) så fæl at det var ei plage både for meg og dyra. Det gjekk bra å koma dit, alle var med og alt starta som normalt hittil.

Men så byrja elendigheita. Langt var det og plutselig kom det ein buskap med dyr i vill fart og blanda seg saman med mine. Eg vart redd og tenkte, kva skulle det bety, var det villdyr eller kva var det? Men like brått kom det ein mann. Han kom bort til meg, han spurde ikkje kven eg var for han visste at det var ei jente som var gjetar på Sisselvolla. Han fortalde meg kva han heitte og at han var 16 år og var gjetar i Strådala. Han sa at i dag måtte eg vera med han så skulle vi ha ein roleg dag. Eg skjønna

F.v.: Ragnhild og Maria Sisselvoll.

Elfrida Sisselvoll.

ingen ting. Han var veldig lang med svart, sid bukse, lys skjorte, svart vest med eit klokkekjede på brystet. Og av det forstod eg at han hadde klokke. Svart hatt med ein vid brem hadde han på hovudet. Så snudde han seg og tok til å jaga både mine og hans kyr med ei lang sveipe i handa. Han kunne kunsten å bruke slua, det gjekk bra med hans, men det var verre med mine for dei var ikkje vant med det. Dei fekk mesta gå som dei ville. Det bar først oppover, så nedover. Eg måtte springe for ikkje å misse dei av syne. Det var langt frå moro. Og så sauene og geitene, kvar var dei?

Vi kom ned på ei flate, liksom ei stor myr vil eg kalla det. Der var det ei stor tjønn, utpå den tjønnna var det ein holme med ei smal strupe inn til fastlandet. Dit jaga vi alle kyrne, han brukte det når han ville ha ein roleg dag, sa han. Og eg kunne sjå at øya var velbrukt av kyrne hans, det var ingen mat der så kyrne la seg til å jorte. Ei og anna ku var oppe og leita etter mat, men la seg att. Eg sette meg på ein mosegrodd stubbe i struphal-sen. Guten sette seg på den andre sida av strupen. Der hadde han laga seg ein god sitte og liggestol.

Det var nokre tre og stubbar på den øya. Guten hadde med seg ein stor sekk på ryggen, han tok av seg den og tok opp eit svart plagg, enten jakke eller bukse som han tok til å sauma på ei stund. Så fann han fram ei diger bok og tok til å lese, og hadde hatten med den vide bremmen over ansiktet til skygge for sola. Eg fekk i oppdrag å jaga viss det kom kyr og ville gå i land, og det var eit strev for meg. Guten sovna og boka la seg på brystet hans. Eg sat på stubben som eit spørs-

målstegn og tenkte med vond samvittigheit på kvar geitene og sauene var. Og kyrne som ingen mat fekk. Eg hadde inga klokke. Eg såg sola over oss, men eg såg ikkje fjella og ingen geitauga der vi var. Når eg såg både sola, fjella og geitauga, da visste eg på halvtimen kor mange klokka var. Det hadde ho Maria lært meg da ho var med meg første dagen. Ho var med meg og skulle lære meg å bli gjetar.

Eg åt opp nista mi, men salt fekk eg ikkje bruk for den dagen. Eg fekk god tid til å sjå meg rundt, det var på det vakraste på sommaren, ikkje var året så verst heller nedi dalen der vi sat, stubben var gammal og mjuk av mose så eg sat bra. Eg hadde god tid til å tenke, sjå på den gamle og utvaska kjolen min, vaska ja, det var berre regnet som vaska kleda mine. Treskorne var velbrukte, ingenting av hælen var att, heilt utslitt. Læret over risten høyrde ikkje skoa til lenger, det stod høgt over risten. Ei svak brunrand av tjære rundt tåa og over kanten vitna om korleis det ein gong hadde vore, enda var dei for store. Dei var laga av far si gamle hand i stua på Berget. Han var ganske flink til å lage tresko. Ja, no tenkte eg på dei heime òg. Lengta heim gjorde eg, gråt dag ut og dag inn, særleg når det var kaldt og styggvær.

Brått vakna eg frå tankane mine. Ei av kyrne mine hoppa uti tjønnna og tenkte å svømme til fastlandet på motsatt side. Da vart eg alvorleg redd for eg trudde ho drukna. Men ho snudde og kom att til øya, det vart for langt for ho. Den kua var kvit med brune ører og rompe og litt på føtene, ho heitte Ørgull.

Dagen var lang, men eg kjende på meg at det lei mot kveld. Da såg guten på lommeuret sitt, reiste seg og sa at no skulle vi heim. Vi gjekk frå strupen og til fastlandet, så rasa kyrne forbi oss og tok til å eta, men guten jaga på så det vart ikkje tid til å eta. Vi jaga oppover, så nedover same leia som vi kom. Da såg eg fjella og sola over skaret i vest, og da var klokka seks. Det var rette tida til å dra heim.

Eg spurde guten korleis vi skulle skilje mine kyr frå hans. Da svara han at eg måtte ta det med ro, det skulle han syta for, sa han. Han vende seg mot meg og sa at eg ikkje måtte fortelja dette til nokon. Og dermed var han borte både han og kyrne hans. Eg var att med mine og var forferdeleg harm, det var langt heim. Kyrne var så "sopin" at dei hang fast. Når eg jaga ei, så stod dei andre og åt.

Eg heldt på lenge så eg vart litt sein den dagen. Men eg var heldig lell, eg fann både geitene og sauene. Det letta litt det og, men det verste var at ikkje kyrne fekk mat på heile dagen.

Med eit slit kom eg på geilvollen. Da eg gjekk frå sommarfjøsset til sommarstua, var eg langt frå glad. Eg var harm og fortvila. Dei brukte mesta kvar kveld å spørje kvar eg hadde gjett den og den dagen, men den kvelden var det ingen som spurde. Kva skulle eg ha svara viss dei spurde? Skulle eg lyge eller seie sanninga?

Eg vart godt motteke med god middagsmat og alt var som ein annan kveld. Berre eg var ikkje meg sjøl, ikkje hadde eg matlyst heller. Eg kjende på meg at mykje kunne vera i vente.

Eg brukte å vera saman med gutane og leika om kveldane. Eg hadde med meg ein grå gummiball når eg kom dit om våren, den hadde vi mykje moro med om kveldane. Men den kvelden var ingen ting moro. Eg gjekk mesta for meg sjøl med vond samvittigheit. Om natta sov eg lite, tankane mine var i surr når eg tenkte tilbake på dagen som var over. Eg visste at eg ikkje var utanfor fare enno, og tenkte på kva som kunne skje morgonen etter.

Om morgonen når eg stod opp, var eg langt frå utkvilt. Eg gjekk med tunge skritt over gårdstunet til sommarstua. Der var det som vanleg frå starten. Men så, da dei såg kor lite melk det var i kyrne, spurde ho Maria

kvar eg hadde gjett i går. Da kom det lell ja, det eg hadde venta på. Da var eg i den verste fare. Skulle eg lyge eller seie sanninga? Eg hadde ikkje lov. Så eg valgte å seie sanninga, det var verre å lyge lell. Eg fortalde alt saman frå morgon til kveld om dagen før. Det som hendte neste øyeblikk vil eg ikkje skrive om, men eg gråt og sprang inni kammerset til ho Frida. Å gråte ut ved Frida sitt bryst var godt, som så mange gonger før. Ho strauk meg over håret og trøsta meg og sa at eg måtte gå bort i sommarstua å få

mat; du skal vel til skogs i dag og, sa ho. Eg måtte lova å ikkje gjera det oftare.

Eg såg aldri den lange guten meir, så alt vart godt sidan. Og kva den øya og tjønnna heiter, veit eg ikkje den dag i dag. Om det var på norsk side eller svensk side, veit eg heller ikkje, alt gjekk så fort.

Ein kveld seinare spurde dei kvar eg hadde gjett den dagen. Eg svara at eg hadde gjett langt bortom ein brei, grøn veg. Det er grensa det, sa han

Peder. Nei grensa var det ikkje sa eg. Jo, sa han Peder, det er grensa mellom Norge og Sverige, og dit må du ikkje gjeta. Det er ikkje lov å gjeta der. Eg protesterte enda ein gong for eg hadde ikkje sett nokon raud tråd eller stripe der. Eg trudde at grensa var merka med raudt som på kartet i landkunna. Da lo dei.

Men dit gjette eg lell, for det var så mykje saftig gras der, og rogn som eg bøygde ned åt geitene. Spurde dei kvar eg hadde vore slike kveldar sidan, da laug eg lell.

Kor i Vuku anno 1886

At korsong har lange tradisjonar blant helgådalingar, skulle dette brevet vera eit godt bevis for. Johan G. Helmo (1855-1949) mottok dette brevet frå Sevald Hage (1840-1909) som på denne tida var klokkar i Vuku. Han leia sangkoret i lag med Mikal Dillan. Far til Sevald, Ole S. Hage sette igang med kor i Vuku alt i 1850 åra. Det skulle vera eit av dei første på landsbygda. Forbruksforeningens Sal som vert nemt i brevet, var der Vuku filial er i dag.

Herr Johan Hjeldmo!

Sangkoret i Vuku er af Prest Hansen anmodet om at synge "Litaniet" i Vuku Kirke Bededag. Da det er udsat firstemmigt for 2 kor.

Johan G. Helmo

udfordres der mere Mand-skab for at synge det, end vi for Øieblikket har at råde over, især er dette Tilfældet for Tenorens og Bassens Vedkommende. Da jeg ved, at Du har både Evne og Lyst til at synge, så gjør os den Tjeneste at hjælpe os den Dag og ved Du af flere deroppe, som Du tror kunde være nogen Monn i så tag dem med, til eksempel Mikal Tyve. Dersom Du går ind på dette og har Tid så afskriv i Sifre en eller flere Stemmer, thi jeg formoder, Du har Lindemans Koralbog. Sangerne samles til Øvelse Skjærtorsdag Kl. 2 Eftermd. på Forbruksforeningens Sal.

Ulvilden, 18de April 1886.
Vennligst
S. Hage

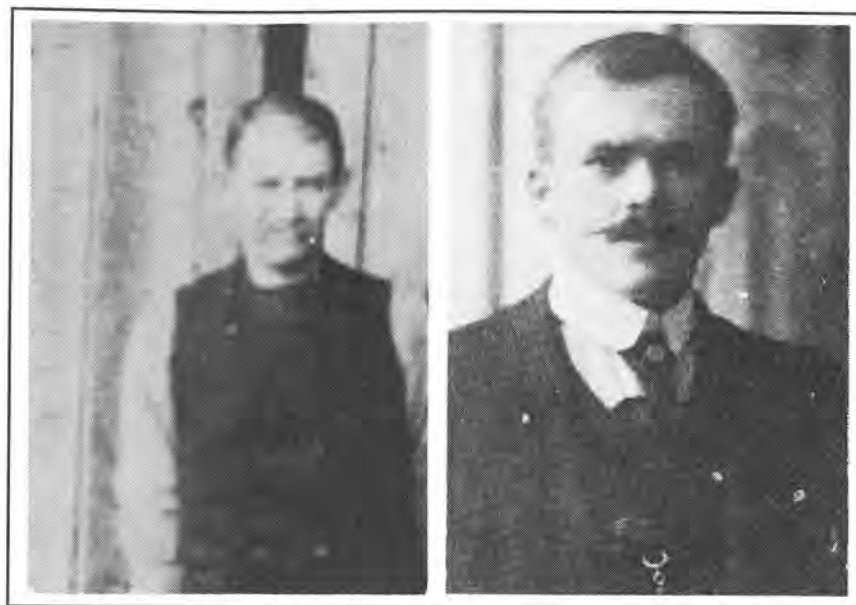
Sevald Hage.

Herr Johan G. Hjeldmo!
Sangkoret i Vuku er af Prest Hansen anmodet om at synge "Litaniet" i Vuku Kirke Bededag. Det det er udsat firstemmigt for 2 kor, idet der der mere Mandskab for at synge det, end vi for Øieblikket har at råde over, især er dette Tilfældet for Tenorens og Bassens Vedkommende. Da jeg ved, at Du har både Evne og Lyst til at synge, så gjør os den Tjeneste at hjælpe os den Dag og ved Du af flere deroppe, som Du tror kunde være nogen Monn i så tag dem med, til eksempel Mikal Tyve. Dersom Du går ind på dette og har Tid så afskriv i Sifre en eller flere Stemmer, thi jeg formoder, Du har Lindemans Koralbog. Sangerne samles til Øvelse Skjærtorsdag Kl. 2 Eftermd. på Forbruksforeningens Sal.

*Ulvilden, 18de April 1886.
Vennligst
S. Hage.*

Fiske til vinter- forråd

Av Lasse Johnson

Peder Ward

Albert Ward

I førkrigsåra var fjellfiske en del av eksistensgrunnlaget, særlig for befolkningen i utkantstrøk hvor det var små muligheter for ekstraintekter i store deler av året. For å klare seg gjennom en lang og hard vinter, var det nødvendig å skaffe seg et matforråd av fisk og vilt. Denne historien er fra Strådalen i Vera.

I Strådalen var det den gang to gårdsbruk som hver for seg rommet en stor familie. Matfisket foregikk for det meste i Lakadalen, og var en årvisst foreteelse som måtte forberedes grundig. Brødrene Albert og Peder Ward var eiere av hver sin Strådalsgård, og det var godt samar-

beid på alle plan, også når det gjaldt matfiske for kommende vinter. Etter at slåttonna var unnagjort og høyet berget i hus, var det tid for fiske. Det var da planlegging og diskusjon om tid for avreise, proviantering, hva de måtte ha med seg av mat, klær og annet utstyr for å overleve bortimot en uke i fjellet. Lakavatnet var endemålet og ligger ca. fem timers gange fra Strådalen.

Avreise

I månedsskiftet juli-august drar Albert og Peder med hver sin hest fra Strådalen for å skaffe til veie nok fisk for vinteren. Hestene er utstyrt med

pakkekløv, tungt lastet med mat, klær og annet nødvendig utstyr. Første etappe går til Strådalssetra ved Grunntjønna. Her er tid for mat og hvile både for hest og kar. Her har de også båt og garn som tas med videre innover fjellet. Båten laster de opp på et dertil egnet tennardrag med hesten som trekraft. Det blir en lang dags marsj før de endelig når fram til bestemmelsesstedet ved Lakavatnet. Her smaker det godt med kruttsterk kaffe, litt mat og en liten pause. Dagsverket er ennå ikke fullført.

Hestene

Det første som ble gjort etter fremkomsten var å telje til en trestikke (budstikke) hvorpå det ble skrevet melding om hvordan turen hadde utartet seg så langt. Det var små notater om vær og vind, om observasjoner av vilt, utsikten til et godt fiske osv. Denne stikka ble så festet til en av hestene, hvoretter begge ble sluppet fri. Instinktivt og av gammel vane beveget hestene seg alltid hjemover, og var som regel hjemme i Strådalen neste morgen. Da var det alltid spennende å lese budstikka.

Resten av dagen

Så måtte båten ettersees og tettes før den ble satt på vannet. Men endelig var det tid for å ro ut garna, noe som kunne ta både en og to timer, alt etter vindforholdene. Etter 10-12 timers aktivitet var første dagen til ende, og

karene kunne få seg en velfortjent hvil i fiskerbua.

Strådalsbua

Dette lille "Krypinn" var vel først og fremst oppsatt til dette spesielle formål. Egentlig var den ikke noe mesterverk med hensyn til arkitektur og håndverk, ei heller til komfort. Men den var der, og den forsvarte sin posisjon. Naturvennlig var den også der den lå diskret til med torvtak og fjellet til vegg på to sider. Jeg hadde selv "fornøyelsen" av å overnatte der da jeg for første gang, i 1954, satte min fot i Lakadalen. Etter en lang dags marsj, sammen med to nære venner, kom vi omsider fram til Lakavatnet hvor vi ble overrumplet av uvær med regn og stormbyger. Vi så med gru på å overnatte under åpen himmel i et fjellområde hvor det er lite brennbart trevirke å finne. Heldigvis hadde jeg hørt snakk om Strådalsbua, og etter en tids leting var jeg heldig og gikk rett på den. Vi fikk omsider opp varme i den lille ovnen og hadde etter forholdene en brukbar natt inne i fjellheimen.

I dag, snart 40 år etter, har vel Strådalsbua forlenget avtjent sin verneplikt. Men restene finnes ennu og minner oss om andre tider da kampen for tilværelsen var hard, om enn på en annen måte enn i dagens samfunn.

Hjemturen

På bustikka var også datoen for hjem-

Strådalssetra ved Grunntjønna.

reise nedskrevet, og den var uomtvistelig. Vi kan saktens fabulere over hvorfor de sendte hestene hjem etter første dag. Noe av grunnen var vel at de var avhengig av å ha hestene hjemme på gården til forskjellige formål. En annen ting kunne være at det var dårlig beite inne i fjellet.

Per A. Ward i Strådalen forteller at han som 10-11 åring for første gang fikk oppdraget med å bringe hestene tilbake til Lakavatnet. Han hadde året før vært med dit uten at han var sær-

lig godt kjent i terrenget. Men hestene visste hvor de skulle, så alt gikk greit. Vel fremme ved Lakavatnet ble alt lastet opp og hjemturen kunne begynne.

Første dagsreise gikk til Strådalssetra, hvor garna ble satt i Grunntjønna. Neste dag, etter at garna var dradd og fisken sløyet og saltet i trebuttene, gikk turen hjem til Strådalen, forhåpentligvis med smellfeit fjellørret som ville rekke vinteren ut.

Kilde: Per A. Ward.

N' Albert

av Iver M. Tronsmo.

N' Albert i Strådala, ja åsså jag, fylte nu åre på såmmå dag. Hain vart sæksti, å æ vart sæks, nu ska di hør ka fort'n Albert væks.

Te næste år, når du bli sju, trur du æ bli gammel du? Jo, sa'n Albert, søtti bli æ da, å æ trudd på'n ja.

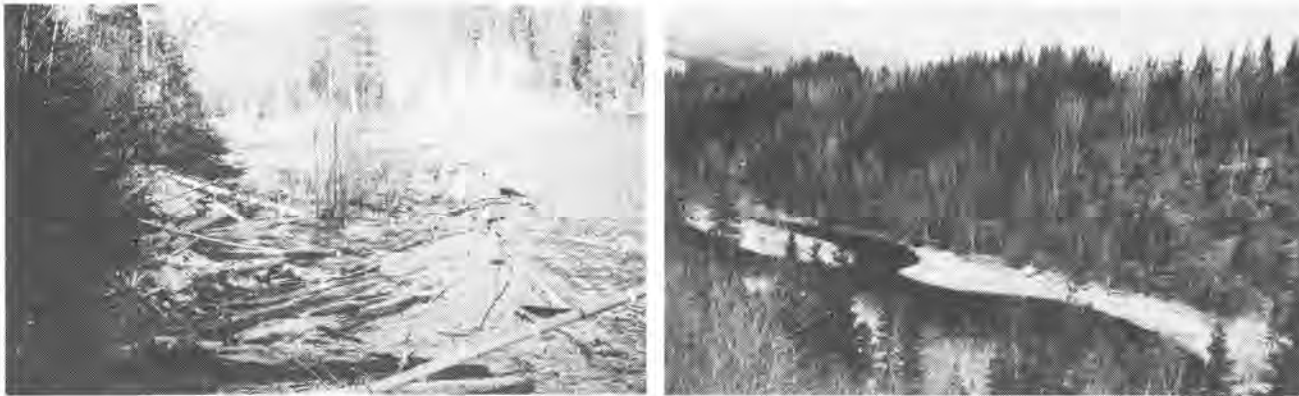
Per A. Ward.

Innherred Folkeblad og Verdalingen.

Strådalsgården.

Vårbeitefiske i Ratvika

av Lasse Johnson

Ratvika i Brattåslunet.

Brattåslunet er et av de utallige luner i øvre del av Helgås, og som for elvas vedkommende er et slags gjensyn med sivilisasjonen. Etter å ha forlatt fjellgården Storlunet, som ligger vakert til i sydvesthellingen opp for lunet, gir den seg i kast med en milelang vandring i et uveisomt og vilt terreng hvor det ikke alt for ofte finnes spor etter menneskefot. Elvas karakter veksler i takt med terrenget. Her er fosser og stryk, og fremfor alt luner med de herligste fiskeplasser som tenkes kan. Men uansett hvor lidenskapelig fisker du er vil du rett som det er finne deg selv igjen sittende på en mosegrodd sten i dyp meditasjon og beundring over naturens uendelige mangfold.

For tømmerfløterne, som i uminnelige tider har befordret tømmerstokkene nedover dalen til bestemmelsesstedet, kunne romantikken fortone seg noe annerledes. Her var det først og fremst hardt arbeid og dyktighet som tellet mest. Ofte gikk det på livet løst når tømmerbasene skulle løsnes, eller kvass-strokkene måtte forseres med fløterbåten for å komme til neste tømmerbinding.

For det meste ble det arbeidet både 10 og 12 timer daglig, først og fremst for å utnytte vårflommen, men natterasten i de små og spartanske fløterbuene langs elva var heller ikke det som fristet aller mest. For disse arbeidets adelsmenn var gjensynet med Brattåslunet både en seier og en befri-

else. Her kom de igjen, etter et par ukers "eneboertilværelse", i kontakt med bygdesamfunnet og kunne komme seg hjem for å sove i egen seng.

Etter at Brattåslunet møysommelig var rensket for tømmer, ble det i ytterenden lagt tømmerbom tvers over elva for å fange opp enkeltstokker som var umulig å få med under hovedfløtingen.

Innerst i lunet gjør elva en ekstra innsving som p.g.a. bakevje og strømminger blir fullpakket av vraktømmer, rekved og annet rask. Denne delen av lunet kalles av den grunn Ratvika, og det er her at vårbeitefiske kommer inn. På nordsida av lunet er store gressvoller som tidligere er brukt som slåtteng, og således har god jord og frodig gress og annen vegetasjon. Når vårflom og damvatn legger gressvollene under seg, følger fisken etter for å frotse i matfatet. Med fisken kommer også fiskerne med sine lange bambusstenger. Her nyttet det ikke med kastesluk eller flue. De første fire-fem meterne av Ratvika er stappfull av tømmer og rekved som du på et eller annet vis må få marktugga utenom. Det ble laget provisoriske fiskeramper av tømmer og kvist, og mang en gang fikk du en ufrivillig dykkert i iskaldt flomvann.

Men fisken var bitevillig. Det var ingen umulighet å lande et hundretalls fisk, hovedsakelig ørret, i løpet av en vårnatt. Vel var fisken småfal-

len og ikke av toppkvalitet, det var tross alt vinterfisk som hadde fristet en lang og mørk tilværelse under isen. Men du verden for en våropplevelse. Det var sommerens første stangfiske som ble sett fram til med stor forventning og spenning. Og så et slikt enestående fiskermiljø. Her var en kjempestor stokkeld av brekte tømmerstokker og alt annet brennbart virke hvor det var rik anledning til tørking av våte strømper og raggsokker, og hvor valne kvitfingre etter hvert fikk igjen sin opprinnelige farge. Rundt om hovedbålet brant det livlig i små "filialer" hvor svartkjelen putret, og hvor nytrukket ørret krummet seg i stekepanna. Her var det alltid gode fiskehistorier på gang, helst om den "tremerkingen" som var tatt året før eller året før der igjen, med rød kjøttfarge og blanke skjell, og som helt sikkert hadde gått ut fra Veravatnet eller Blankauretjønna i Juldalen. Teoriene er mange og diskusjonen går høyt i små nattetimer uten å komme fram til et bomsikkert facitsvar. Det er vel heller ikke det vesentligste i en sådan stund. Gleden og begeistringen var først og fremst viet det faktum at en lang og hard vinter var ved veggens ende og at sommerfisket endelig var i gang.

Selv fikk jeg første gang oppleve fiskeeventyret i slutten av 1940-åra på tømmermålingsoppdrag langs Helgås sammen med min gode venn Mikal. Begge var vi ukjent i området

og hadde neppe stangfiske i tankene da vi banket på for å be om nattlosji på en litt avsidesliggende småheim. Vi fikk eget rom med vedkomfyr, spisebord og krakker, og to over/underkøyer med tradisjonell halmbolstere. Vi syntes livet var levelig og såg fram mot en god natts søvn.

Da vi omsider hadde fått i oss hermetikkmiddagen med brødskive og svartkaffi til, kom husverten inn for å få en prat med fremmedkarene. Han ymtet frempå om at i kveld var det passe med vatten i Ratvika. Hva med det, og hva og hvor var Ratvika? Vi fikk fullgod opplysning om både det ene og det andre, og da han tilbød oss to lange bambusstenger som hang på uthusveggen og samtidig viste oss markplassen med egnet graveredskap, kunne vi ikke motstå tilbudet.

Terrenget ned til Ratvika er bratt og ublidt, men den velbrukte fiskestien førte oss trygt fram.

Ikke før var marktugga på plass utenfor tømmerstokkene så rykket det i snøret og den første fisken måtte forlate sitt rette element. Vi hadde truffet hundre prosent med hensyn til tidspunkt og vannstand, og etter en tids iherdig fisking mente Mikal vi fikk unne oss en pause for å friske på svartkjelen. Kaffeplassen var der fra tidligere år ferdig til bruk, med fint oppmurte sitteplasser og små steinheller for plassering av kaffekjele og kopper. I skinnen fra en knitrete stokkeld akkompagnert av enkeltbekkasinsens vårkåte spill ble fisken omhyggelig rensket og opptelket.

Etter en ny og noe lengre fiskeøkt var vi på hjemveg opp bratthenget med hvert vårt kjempestore fiskeknippe, og med takknemlighet i sinnet til rette vedkommende som hadde gitt oss denne enestående fiskeopplevelsen.

Det skulle gå flere år før jeg igjen fikk komme tilbake til Ratvika. Men sjebnens veier er som kjent mangfoldige, og på tidligvåren i 1954 flyttet jeg opp til Helgådalen for å begynne i ny jobb. Da den første vårflommen skyllet over gresslettene ved Brattåslunet ble heller ikke veien lang til Ratvika. Gjensynet var en storstilt opplevelse. Alt var der som før, fiskerne med bambusstenger, stokkilden med kaffi-Lars på plass, elvebrusen blandet med enkeltbekkasinsens utrettelige vårspill, og selve hovedperso-

nen, fisken, var der som før.

I det påfølgende tiår var det en selvfølge at Ratvika måtte oppsøkes opp til flere ganger hver vår, og utbyttet var alltid oppløftende.

De siste tømmerstokkene ble båret på Halgås mektige rygg våren 1964, og Ratvika er ikke lenger hva den en gang var. I skjønn forvisning om at evig eies kun det tapte blir det likevel år om annet en vårtur med en velbrukt og sprukket bambusstang. Ett og annet finner du fremdeles igjen, nok til å sette fantasien i gang, men

det meste er borte. Rektømmer, kvist og kvas er det lite att av, ildsted og sitteplasser er utraderte, og selv om fisken fremdeles finnes, får du aldri oppleve eventyret på samme måte som før. Det blir for det meste å sitte ved minibålet å drømme seg bort med fuglesangen og suset fra flomstor vår-elv. Om du blir sittende for lenge utover vårmatta i din meditasjon over det som en gang var kan du få problemer med å finne igjen en atgrodd fiskesti som fører opp til den nybygde skogsbilveien.

Da storfesken for

av Iver M. Tronsmo

En auri på fleirfåldi kilo vi te,
storfangst de henne, fernøgd ja vi e.
Fesken ska ni bøtta bak'n pappa så klart,
men hau, kaste ti litte fer hart.
'N far såg på mæ å æ på hain,
når fesken slo me spola nirri vatne å fersvainn.
Vi starta på sjøn, æ å'n far,
fer å sjå kor mytji fesk på garnom vi har.
Vinnstill å fin ligg sjøn å blinke,
æ ror mot garnfløytan, sjer avstain minke.

Hain bøye sæ ut, te tak i lænka,
å heise opp garne vi kveil'n før ha sænka.
Meter fer meter vi te åss fram,
i dag gjær vi itj på åss nå skam.

Auri å rør ti garna sprelle å sprætt,
taktfast går åran, ut'n å glætt.
Plutsele sætt'n ti eit rop,
hen hi de tølla sæ i hop.
Storfesk ti garni, håill opp å ro,
hammel i steille, vi ska klar henn å no.
Så ro æ litt fram, fyrri æ hamle,
hain Ingvald fesken ti garne samle.

En auri på fleirfåldi kilo vi te,
storfangst de henne, fernøgd ja vi e.
Fesken ska ni bøtta bak'n pappa så klart,
men hau, kaste ti litte fer hart.
'N far såg på mæ å æ på hain,
når fesken slo me spola nirri vatne å fersvainn.

Litt om skogslivet i Vera og omegn fra år 1900 og framover

av Reidar Prestmo

I de fleste samtaler jeg hadde med Ingvald Tronsmo kom vi ofte inn på skogsarbeid og skogsliv, noe han i alle år hadde stor interesse for og kjennskap til. Ingvald var fødd på Sveet 21.3. 1896 og døde 31.10. 1980. Han vart døpt i Kall, samtidig som Ole Ward fra Strådalen. De to var de siste av en lang rekke barn fra Vera som gjennom åra vart døpt der borte.

Presten i Kall hadde byttet om fødselsdatoen på de to. Mange år senere prøvde Ingvald å få rettet dette i kirkeboka. På første henvendelse svarte presten i Kall at han måtte skaffe to vitner. To eldre personer i Vera hadde bevitnet dette i et nytt brev. Men svaret fra presten denne gangen var: En "oldrigen" mann som han var, så var det vel ingen som husket når han var fødd, så noen rettelse i kirkeboka vart det ikke og Ingvald gav opp det hele.

Ingvald var skogformann og fløyrtarbas for Veresområdet fra 1930 til 1964. Begge disse jobbene overtok han etter far sin, Iver, som hadde overtatt det etter sin far, Johannes Ingebrigtsen Væren, 1814-1879.

Ingvald var og toller for Veresområdet. Han hadde et godt minne og satt inne med mye lokalhistorisk stoff, da spesielt for Vera. Han var slektsinteressert og hadde god greie på folk og ætter på begge sider av grensa. Fram til like etter krigen var det mye mer kontakt mellom folket i Vera og gårdene på svensk side, mange var nære slektninger.

Ingvalds mor, Henrikka, var fra Stor-Renssjøen. Det var den gang ikke noe uvanlig med en tur til Renssjøen eller omvendt, eller Edin Gjersing kom til Vera for å slakte hos slektninger av kona si. Ingvald hadde og kjørt med hest og slede på vårskaeren til Renssjøen. I dag er det heller liten trafikk mellom Vera og Kall.

Ingvald hadde evnen til å omgås

alle aldersgrupper. Mange skoleklasser som har vært på Sveet på leirskole minnes nok Invald og det han fortalte om livet i Vera i gamle dager.

Ingvald fikk mange arbeidsår i skogen. Som guttunger flest stakk han bort i skogen for å sjå på de vaksne som arbeidet der. Da han var 14 år gammel vart det mer alvor. Da var han med far sin og kjørte tømmer fra hogstfeltet og ned til lassbenk ved basveg. Det var Iver som tok de tyngste taka under lessing og som drog sammen tømmer til passe lass.

Så snart vi var ferdig med innhøstingen fortalte Ingvald, så var det å se over at redskapen som skulle nyttes i skogen var i orden. Om far sin fortalte han, at var hogstfeltet så langt hjemmefra at han vart borte hele uka, drog han en båt inn i fjøset som han fylte med vann, slik at han skulle spare kona, Henrikka, for noe vassbæring.

Så litt om de forskjellige redskapene som var i bruk. På grunn av mye innflytting til Vera i årenes løp, f.eks. fra Meråker, Trysil, Kall og flere steder, kan navn på samme redskap være litt forskjellig. Jeg er i noen tilfeller usikker både på skrivemåten og hva som er de rette navna.

Bogsleden.

Ingvald fortalte at han ikke trodde det var flere enn faren hans som brukte bogslede i Vera. Det er ikke stort mer enn jeg minnes den i bruk. Selve bogsleden var lang, med en liten framkjelke/bukk. Den hadde tre fløtstokker/flåstokker/råstokker? Når pappa lesste, så la han to til fire stokker som rakk fram på framstøttingen. Her satt kjørerkaren med en fot på hvert meihode for å styre. Ellers var så godt som all tyngde på sleden. Det var tre reip, ett på framstøttingen og to på sleden. Vi kalte kjettingene for reip.

Skøyarpisk og en meter lang kubbe.

Det var utstyr som hørte til bogsleden. Skøyarpisken var ei ca. tre meter lang bjørkestang med et reip festet til den ene enden. Når fremre og bakre kjetting var på plass, var den midtre ennå slakk. Så smetta de skøyarpisken under denne kjettingen og tvinna til. Kubben plasserte de litt bak kjettingen og la så skøyarpisken over denne og festet den andre enden bak på lasset. På fin basveg var bogsleden grei å ha med å gjøre, men på "stau-påt" veg var det ingen fornøyelse å være kjørerkar.

Veresstøtting/Fjellstøtting.

Ingvald fortalte at denne støttingstypen var lengre enn f.eks. støttinger brukt i Helgådalen. Her og har vi med en forholdsvis mindre framstøtting. Ved lessing vart den første floa lagt godt frampå. De andre laga vart trekt litt tilbake. Kjørerkaren satt nesten som i en kubbestol med en fot på hvert meihode og styra.

Flyrstøtting/Rømmstøtting/Sløngtågstøtting.

Ingvald sa flyrstøtting, en benevnelse som slekta har hatt med seg fra Meråker der navnet brukes. Det er en liten lett støtting, som før må ha vært vanlig i bygda. Flyra og Rømme er navn på samme del, trebogen som held fløtstokken på plass. Per Ward minnes det var en slik støtting på setra ved Grunntjernet. Den vart brukt til å flytte båten fra Grunntjernet til Lakavatnet og retur. Hans Jøsås forteller at far hans brukte en slik en på turene til Fåravollen. Etter mye forespørsler kunne Jon Woll i Fåra fortelle meg at han hadde en slik støtting, sist brukt til å kjøre ut gjerdepåler oppe i utmar-ka. På Verdal Museum står det en

også en slik støtting, men giveren er desverre ukjent (?).

Krøkkelslede.

Krøkle: Etter leksikon betyr det kroken tre.

Denne sledetypen var mest brukt til å kjøre høy med. En lett slede av tre uten drag av jern. Vart meiene utslitt, la en under et nytt drag av tre. Til å feste disse vart det brukt stallband. Stallband har nok vært brukt i mange forbindelser gjennom lange tider, men vart utkonkurert av jernbolter og skruer. Stallbanda vart laga av gran-kvist i diverse dimensjoner. Til å bore hull med vart brukt en stallbandnavar, den var konisk.

Krøkkelsleden var i bruk i Vera til ca. 1950. Per Ward har en slik slede. Hans Jøsås forteller at på Jøsås var det og en slik slede. Han vart til slutt brukt til å kjøre vatn med. På iset veg var det ingen styring på den. Hans forteller at han veltet mange ganger med den. Denne krøkkelsleden finnes i dag på Verdal Museum.

Slåkastøtting.

Her i Strådalen kaller vi den "slakadoning", men det navnet er svensk. Denne støttingen har ikke svingbank, men er leddbar både til siden og litt opp og ned. Til bruk under lunning var denne støttingstypen meget god, sa Per Ward, som har tenkt å gi "slakadoning" sin til Verdal Museum.

STAKADONING (SLEDE)

Navnet er svensk og er en kjelke med tre fløtstokker og fire faste stakaer. Sleden var lang og vart brukt på Sandnåset/Åsingen. Den vart blant anna brukt til å kjøre bjørk med. Denne sleden synes å ha en viss likhet med bogsleden.

SLØNGTÅGÅ - SLØYNTÅGÅ.

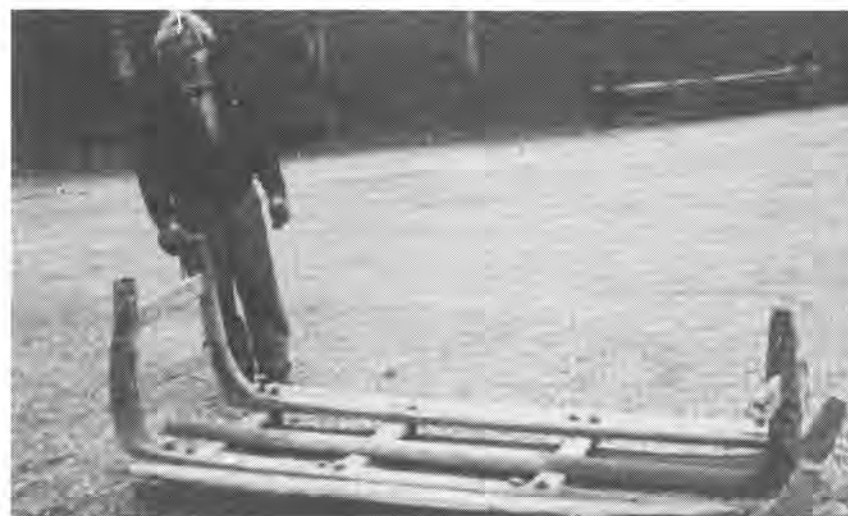
Den var tidligere enerådende som feste mellom støtting og skjeker, eller mellom aksøl og skakkeltre. Det var bjørkvidja som vart tvinna. På aksølet var det to hull med ca. 20 cm mellomrom og her vart sløngtågåen festet. Merkelig nok har sløngtågåen av bjørk vært i bruk i Vera langt opp mot vår tid. Om dette forteller Per Ward at han om vårene var hos sin morfar Ole Rønningen og kjørte ut frau, (Ole var fødd i 1871). Ole hadde både slede og

Sløngtågå laga av Per Ward. Den er i prinsippet lik de andre, men det er mye mer jern i denne enn det vanligvis var i denne støttingstypen.

Per Ward med Sløynntågå..

Krøkkelslede.

skjeker, men ikke hest. Her vart det brukt sløngtågå av bjørk. I god tid før jeg kom på Rønningen, la Ole sløngtågåen i vatn, så den ikke skulle være så sprø. Så lenge jeg hadde en rolig hest gikk dette fint. Men etter at jeg hadde skiftet til en hest som var litt brå av seg, vart det verre. Første lasset med nyhesten gikk fint. Da andre lasset skulle ut, rauk tågåen. Ole måtte da inn og legge bjørkvidja i varmt vatn. Siden gikk alt fint. Dette var så sent som bort i mot 1950.

Sløngtågå av bjørk vart brukt til alle de foran nevnte "doningene".

SVANSEN.

Den avløyste tomannssaga og kom i bruk rundt første verdenskrig. De første modellene hadde sine svakheter. Helt til "tigersvansen" kom, som var meget god.

SAGKOMPISEN/SAG-KAMERATEN/ VISTNOK FLERE NAVN.

Det var ei fjær som vart festet til håndtaket på svansen og hadde en krok som vart slått inn i treet på motsatt side. Sagkompisen skulle hjelpe til å trekke svansen fram. Den ble prøvd i Vera og, men fikk ikke noe lang levetid.

BJØNN OG TØMMERSAKS.

De kom ca. på 1915 - 1920 tallet. De eldre tømmerhoggerne som var vant til å bruke øksa til alle operasjoner var skeptisk til de nymotens sakene, men begge fikk fort innpass.

Barkspaden.

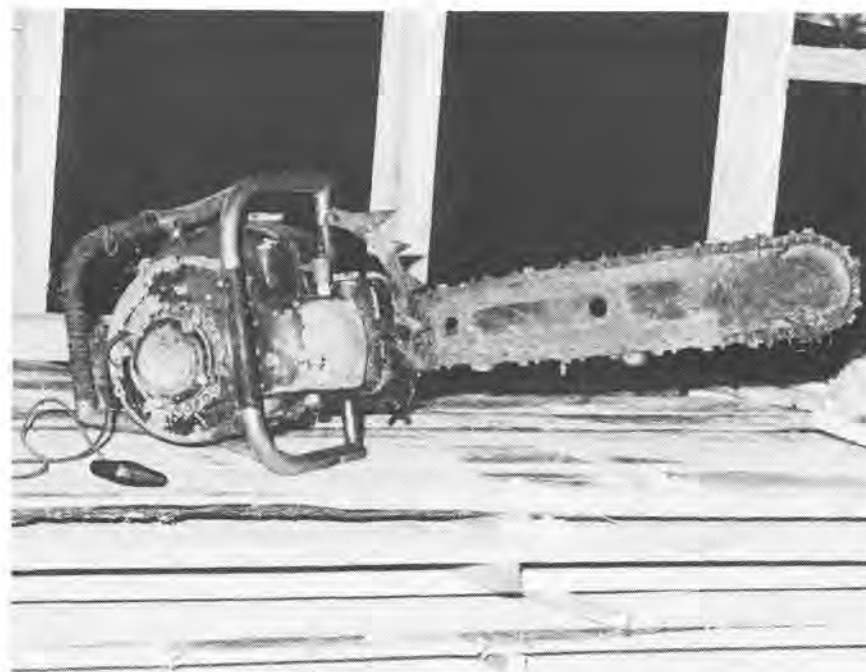
Den kom ca. 1920, men vart lite brukt i Vera. Årsaken var at her var det fjellskog med grop bork og kvist.

Tryga.

Vedditrygene var lette og gode tryger, men så lang ei levetid hadde de ikke. Når ståltråden kom i bruk vart trygene sterkere. Bøylene på trygene vart kalla "fåsla". Når tømmerkjøerne drog til skogs måtte de alltid ha med seg reservetryger. Disse trygene vart kalla "vonatryga", sier Per Ward.

Lærvlabb.

Det var fottøyet til skogsfolket fortalte Ingvald. De vart utsatt for sterk slitasje der de gikk og trampet i kvist dagen lang. Senere når det vart brukte

bildekk å få tak i, tok vi ut innerveven av dekkene og sola labbene med. Da fikk labbene lengre levetid. Kjøerne hadde litt av et problem når de kom til stallen og kom til å trampe i blaut hesteskiitt. Da vart det godlukt i koia.

Forbindingsaker.

Det var først i 1930 årene det kom påbud om at koiene skulle ha de nødvendige forbindingsaker m.m. Før den tid måtte en klare seg så godt en kunne. Var en så uheldig å hogge seg, så sto de ikke rådlause. Ingvald nevnte at det vart brukt aske for å rense såret. Per Sulåmo forteller at det vart lagt et lag med "gørko" over såret. Det var da granas eget middel når den vart skadd. Sulåmo hadde sett det brukt med godt resultat. Tormod Årholt nevner tjurru i samme forbindelse. Felles for alle disse midlene var at det gikk ut over skjorteflaget. Her rev en av remser og brukte som bandasje.

Motorsaga.

De første eksemplarene kom til Helgådalen ca. 1950 og var av merket Power. Einar Julnes forteller at han kjøpte motorsag i 1949. Han nevnte flere som kjøpte i samme tidsrom, Johannes Haldorsen, Alfred Bengtsson, Knut Bakken og sikkert enda flere. Alfred Bengtsson var fastkar på Værdalsbruket og hadde vært på kurs både på Sønsterud og Finsås. Han reiste rundt som instruktør, både i og

Jonsereds Raket motorsag, ca. 1955-modell. Denne saga kjøpte Sigmund Helgås i 1955.

utenfor bygda og demonstrerte m.a. motorsager. Selv om de første motorsagene var både tunge og lite egnet til annet enn felling, så kom det nye og bedre typer i rask rekkefølge fram til de senere års lette og driftsikre sager. Einar Julnes forteller at de fleste laget seg skikjelke til å frakte motorsag, drivstoff, øks, svans og barkspade på. Motorsaga vög 17-18 kg og hadde en kraftig motordur. Den var heller ikke så driftsikker, det ble mye motorstopp.

I dag finnes et eksemplar av denne typen på Helgåsen hos Sigmund Helgås. Reidar Haldorsen var den første i Vera som kjøpte motorsag. Merket var Jobu (senior) ca. 1953. Vekta var 17 kg på tom tank. Haldorsen brukte pulk til transporten. Per Ward kjøpte denne saga. Saga var slitesterk, men slem til å syge åt seg snø, noe som skapte problemer.

Dikt av Randi Schjølberg

VINTER-SOLKVERV

*Du sit der med hovudet under veng
i vinterens lengste natt.
Så drøyer du kanskje om blomar på eng,
om dunmjuke reir med si varme seng,
og ungar som ropar på mat.*

*Du drøyer om song under himmel blå
i sommarens varme vind,
om travle dagar med gras på strå
for å byggja ein heim til dei ukjende små
som alt lever i hugen din.*

*Eg ligg her vaken og ventar på dag.
Så lengtar vel eg slik som du.
Og fuglen og eg, vi kan vaka i lag,
det gjer ingen ting om vi frys litt i lag,
for vi veit at sola vil snu.*

TANKEFLUKT

*Eg står og stirer mot høge himmel,
med måneljos og med stjernevrimmel,
med satelittar som går i banar
og solsystem som eg knapt nok anar.
Og tanken går og vil ikkje vende.
Skal tru om ein stad det finst ein ende?
Om langt der ute det står ein mur,
ein mur så høg at sjølv tanken snur?*

*Men likevel fekk eg ikkje svar
på kva som attanfor muren var.*

*Eg blir så lita i alt det store,
det blir så smått alle ting eg gjorde.
Men det eg aldri fekk sagt og gjort,
det står og krev meg, og det er stort.*

Rester etter dammen i Fiskløsningsbekken.

Parti fra Slaggvegen i Malsådalen.

(Foto: Johs. Overmo.)